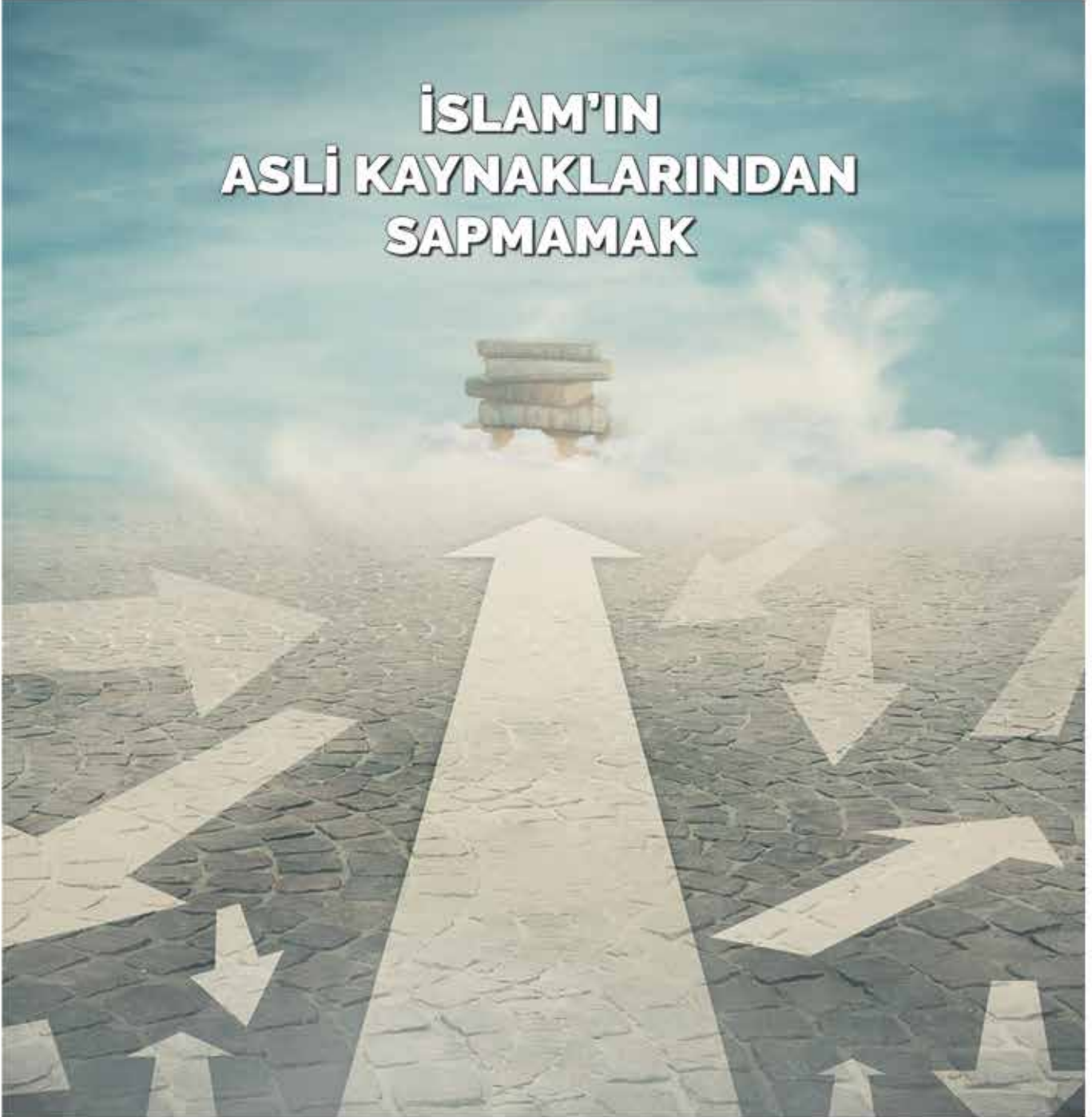

diyânet

Aylık Dergi | Temmuz 2022 | Sayı: 379

İSLAM'IN ASLİ KAYNAKLARINDAN SAPMAMAK

- İslam'ın Asli Kaynaklarını Doğru Anlamanın Yöntemi Üzerine
- İstismarın Kaynakları ya da Kaynakların İstismarı
- Prof. Dr. Şamil Dağcı ile İslam'ın Asli Kaynaklarından Sapmamak Üzerine Söyleşi
- Allah'a Yaklaşmanın Sevinci Kurban Bayramı
- Bir İmkân ve İmtihan Olarak Ergenlik

YAYINLARIMIZ

Doğruluk, samimiyetin en önemli kriteridir. Zira samimi bir imanda dil ile ikrardan daha önemlisi kalp ile tasdiktir. Yani kalbin sıdk ile Allah'ın birliğine ve Hz. Muhammed'in (s.a.s.) O'nun kulu ve resulü olduğuna inanmasıdır. İhlas ve samimiyet, imanın sıdk ile doğrulanmasıyla başlar ve hayatın diğer safhalarında devam eder. İmanda ve amelde samimiyet insanı sıddık derecesine ulaştırır.

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

Allah Teâlâ ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'i yaratmış, onu ve onun so-yundan gelecek insanları yeryüzünün halifesi kılmıştır. Bazı topluluklar kendi-lerine gönderilen peygamberlere iman etmiş bazıları ise onları yalanlamıştır. Rabbimiz ifsat olan kavimlere elçiler göndermiş; her resul gönderildiği toplu-mu Allah'a ve emirlerine itaate davet etmiştir. Bu elçilerden sonuncusu Pey-gamber Efendimiz (s.a.s) ve vahiy halkasının sonuncusu Kur'an-ı Kerim'dir.

İslam dini Hz. Muhammed (s.a.s) elçiliğinde tüm insanlara gönderilen ve kıya-mete dek yaşayan herkesi hakka çağıran vahiy ile başlamıştır. Kur'an-ı Kerim ve son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.s) hadisleri dinimizin asli kaynak-larını oluşturmakta, sırat-ı müstakime ulaşmanın yollarını ortaya koymakta; nasıl inanmamız ve yaşamamız gerektiğini bize öğretmektedir. Kur'an'daki ayetler İslam'ın temelini oluşturmakta, Efendimizin sözleri ile davranışları bu temel üzerine açıklayıcı ve tamamlayıcı olarak dinin binasını tesis etmektedir. Resulullah bu durumun altını "Size iki şey bırakıyorum, onlara sınıksız sarıl-dığınız sürece yolunuzu şaşırmayacaksınız: Allah'ın kitabı ve peygamberinin sünneti." (Muvatta, Kader, 3.) hadis-i şerifiyle çizmiştir.

Zaman içerisinde çeşitli gruplar, farklı farklı sebeplerle dinin kaynaklarını kendilerince yorumlamış, Kur'an ve hadislerde geçen ifadeleri bağlamından koparmış, bilerek yanlış yorumlayarak anlamda tahrife sebep olmuş, uydur-malar yapmış, emellerine ve amaçlarına hizmet edecek şekilde kullanmış; çıkarları doğrultusunda İslam'ı ve Müslümanların dinî değerlerini istismar etmişlerdir. Mümin, istismardan korunabilmek, başkalarının yönlendirmesi ile hareket etmemek, fark etmeksizin birilerinin çıkarlarına hizmet etmemek için İslam'ın temel değerlerinden sapmamalı, söylenen her şeyi sorgulama-lı, düşünmeli, vahiy ve akıl süzgecinden geçirmelidir. Allah'ın emrettikleri ile ters düşen, Efendimizin örneklik ettiği yaşam ile uyuşmayan söylemlere, fi-kirlere karşı tetikte olmalı ve algısını açık tutmalıdır.

Diyanet Dergisi olarak bu ay "İslam'ın Asli Kaynaklarından Sapmamak" ko-nusunu gündemimize taşıdık. Bu sayımıza Prof. Dr. İlyas Çelebi: "İslam'ın Asli Kaynaklarını Doğru Anlamanın Yöntemi Üzerine", Prof. Dr. Ali Avcu: "İstisma-rın Kaynakları Ya Da Kaynakların İstismarı", Doç. Dr. Bahset Karlı: "Dijital Çağda Bilginin Referans Değeri" adlı yazılarıyla katkıda bulundular. Söyleşi konuğumuz Prof. Dr. Şamil Dağcı Hocamız.

Bu vesile ile okurlarımızın Kurban Bayramı'nı tebrik ediyor, milletimize, üm-metimize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini Rabbimizden niyaz ediyorum.

Bir sonraki sayımızda görüşmek üzere, iyi okumalar...

İÇİNDEKİLER

11 GÜNDEM

İSTİSMARIN KAYNAKLARI YA DA
KAYNAKLARIN İSTİSMARI
Prof. Dr. Ali AVCU

6 GÜNDEM

İSLAM'IN ASLİ KAYNAKLARINI DOĞRU
ANLAMININ YÖNTEMİ ÜZERİNE
Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ

16 GÜNDEM

DİJİTAL ÇAĞDA BİLGİNİN
REFERANS DEĞERİ
Doç. Dr. Bahset KARSLI

22 SÖYLEŞİ

PROF. DR. ŞAMİL DAĞCI:
“İSLAM, MÜKELLEFİYETİ BİZZAT İNSANA
YÜKLEYEREK İSTİSMAR KAPISINI
KAPALI TUTAR.”
Mustafa BERK

28 DİN DÜŞÜNCE YORUM

DİN İSTİSMARINA KARŞI İKİ PANZEHİR
EDİLLE-İ ŞERİYYE VE EFÂL-İ MÜKELLEFİN
Şükrü KABUKÇU

32 DİN DÜŞÜNCE YORUM

KURBAN BAYRAMI
ALLAHA YAKLAŞMANIN SEVİNCİ
Gülsüm SOYDAN

34 VAHYİN AYDINLIĞINDA

EN DOĞRUYA GÖTÜREN REHBER
KUR'AN
Dr. Bayram KÖSEÖĞLU

36 HADİSLERİN İŞIĞINDA

FİTRATA YAPILAN YOLCULUK
HAC
Halil KILIÇ

38 DİYANET ARŞİVİ

BASINDA DİN (1950'Lİ YILLAR) – 1
Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAYI
379 | TEMMUZ
2022

Diyaret İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih KURT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Doç. Dr. Fatih KURT
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Dr. Kübra ÇİÇEKLI

Editör
Emin GÜRDAMUR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Meryem BALTACI
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR

Görsel Koordinatör
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım

Aren Tanıtım
www.arentanitim.com.tr

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları

Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

42 YARININ DÜNYASI

TRANSHÜMANİZM VE
ÖLÜMSÜZLÜK ÇABALARININ
ANLAMI
Doç. Dr. Mahsum AYTEPE

46 LISAN-I KALP

NEFSİ KURBAN ETMEK
Dr. Lamia LEVENT ABUL

48 BUNU KONUŞALIM

ÂDEM ESER:
"O SOĞUK GECEDE İNSANLARIN DUASIYLA
ÇOK MUTLU OLDUM."
Mahir KILINÇ

50 DİN TARİH TOPLUM

BESMELENİN GÜCÜ
Mesut AKDAĞ

53 DİN TARİH TOPLUM

KUR'AN'DA BİLGİNİN GETİRDİĞİ
SORUMLULUKLAR
Lezgin CEMALOĞLU

56 DİN TARİH TOPLUM

İNSANIN KADİM YÜRÜYÜŞÜ
Fatma EFKERE

58 ALLAH'IN ELÇİLERİ

EVLATLARIYLA SINANAN PEYGAMBER
HZ. YAKUP
Meryem DALĞIÇ

62 | Gezi Mikrofon

64 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

YURTLUK
Kenan YUSUF

66 KAFAMA TAKILANLAR

CİNLERİN VE ŞEYTanLARIN İNSANLARA
NASIL BİR ETKİSİ VARDIR?
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

68 ÖNCÜ ŞAHSİYETLER

AFRİKA'NIN HÜRRİYET MEŞALESİ
EL HAC ÖMER
Koray ŞERBETÇİ

72 İNSAN HÂLİ

BİR İMKÂN VE İMTİHAN OLARAK ERGENLİK
Mustafa SOYKÖK

74 HATIRA DEFTERİ

O MAHZUN BAKIŞ!
Aydanur İMAT

76 YERYÜZÜ MESCİDLERİ

BİR İSLAM ŞAHİDİ
KURTUBA ULUCAMİİ
Büşra Nur GÜLER

80 KİTAPLIK

KENDİNE GEÇ KALMA
Hilal KOÇ HANCI

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 120.00 TL
Yurt Dışı yıllık: ABD: 72 ABD Doları
AB Ülkeleri: 47 Euro
Avustralya: 119 Avustralya Doları
İsviçre: 49 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonemin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğüne gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

Çağlayan Basım Yayın Dağıtım Ambalaj
Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Sarnıç Yolu No: 7 Gaziemir/İzmir
Tel: 0 232 274 22 15

Basım Tarihi: 20.06.2022

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

İSLAM'IN ASLİ KAYNAKLARINDAN SAPMAMAK

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyanet İşleri Başkanı

İnsanlığın hidayet ve iyiliği, yeryüzünün huzur ve barışı için gönderilen yüce dinimiz İslam'ın ilk ve asli kaynağı, Allah'ın ezeli ilminin ve kelimelerinin bir tecellisi ve Resulullah'ın müminlere en büyük emaneti olan Kur'an-ı Kerim'dir. Nazil olduğu andan itibaren her bir ayeti, vahiy kâtiplerince büyük bir hassasiyetle yazılmış, ezberlenmiş ve müminlerin hayatında vücut bulmuştur. Zihinlere, gönüllere ve sayfalara nakşedilerek asırlar boyu hiçbir değişikliğe maruz kalmadan bugüne ulaşmıştır. Bugün dünyanın her yerinde hem milyonlarca Müslüman tarafından hifzedilmesi hem de Mushaf olarak orijinal mevcudiyetini muhafaza etmesi, hiç şüphesiz Allah'ın vadinin bir tecellisidir. Yüce Rab-bimiz, "Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz." (Hicr, 15/9.) fermanıyla onun ilahi koruma altında olduğunu bildirmiştir. Gerek lafız-mana uyumu ve ihtiva ettiği ilim-hikmet boyutu, gerekse insanlığa teklif ettiği evrensel değerler bakı-

mından yüce kitabımız, akli-selim herkesin hayranlığını uyandırmıştır. Bu yönüyle Peygamber Efendimizin en büyük mucizesi olan Kur'an, İslam tarihi boyunca Müslümanlar nezdinde en büyük hürmeti görmüş; dinin temel kaynağı olarak her türlü meselenin çözümünde ilk başvuru mercii olmuştur.

Allah'ın eşsiz kelamı ve insanlığın yegâne rehberi olarak her türlü şüpheden, tutarsızlıktan ve çelişkiden uzak niteliğiyle Kur'an-ı Kerim, bir benzerinin meydana getirilmesi hususunda muarızlarına meydan okumaktadır. Cenab-ı Hak, "Kulumuza indirdiğimiz kitaptan dolayı bir şüphe içinde iseniz onun benzeri bir sure de siz getirin, Allah'tan başka taptıklarınızı da yardıma çağırın; eğer iddianızda samimi iseniz!" (Bakara, 2/23.) ayetiyle Kur'an'ın bu yönüne vurgu yapmaktadır. Nitekim tarihin hiçbir döneminde ne Kur'an'ın bu meydan okumasına cevap verebilecek ne de onun Müslümanlar nezdindeki müstesna konumuna hanel getirebilecek bir irade ortaya

çıkılmıştır. Çünkü “Asılsız bir şey ona ne önünden ne arkasından yaklaşabilir. O, hikmet sahibi, övgüye layık olan Allah katından indirilmiştir.” (Fussilet, 41/42.) Çağları aşan evrensel mesaj ve ilkeleriyle Kur’an-ı Kerim, kıyamete kadar insanlığın yolunu ve ufkunu aydınlatmaya devam edecektir.

İslam’ın ikinci asli kaynağı ise Kur’an-ı Kerim’i yaşanan bir hayata dönüştüren ve her hâliyle insanlığa en güzel örnek olan Allah Resulü’nün sünnet-i seniyyesidir. Resul-i Ekrem’in (s.a.s.) sünneti, bir bakıma Kur’an’ın mesajını ve ruhunu da içine alan bir kapsama sahiptir. Zira risaletin gayesi, insanları cehaletin karanlığından ilmin, hikmetin ve hakikatin aydınlığına çıkarmak için Allah’ın kelâmını tebliğ, tebyin, temsil etmek ve hayata rehberlik etmektir. Allah Resulü de (s.a.s.) tam anlamıyla Kur’an ahlakını temsil ederek bu ulvi vazifesini en güzel şekilde yerine getirmiştir. Kur’an’ın her bir ilkesi, ölçüsü, mesajı ve ahlaki değeri, onun nebevi şahsiyetinde vücut bulmuştur. Bu sebeple peygambere itaat etmek ve onun yoluna tabi olmak, Müslümanlar için ilahi bir emirdir. Ondan yüz çevirmek ise Allah’a karşı yapılmış bir isyan girişimidir. Yüce Rabbimiz, “Kim Allah’ın resulüne itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse (Ey Resulüm, bil ki) biz seni onlar üzerine bekçi göndermedik!” (Nisa, 4/80.) ayetiyle bir yandan müminle-

ri Hz. Peygamber’e (s.a.s.) itaatle mükellef tutarken diğer yandan da ona karşı gelen ve ondan yüz çevirenleri açık bir şekilde uyarmaktadır. Bu meyanda Allah’a itaat, onun emir ve yasaklarına riayet etmek; peygambere itaat ise onun sünnetine tabi olmak şeklinde anlaşılmış ve geçmişten günümüze Allah Resulü’nün sünneti (hadisleri), İslam inancının temel dayanağı olarak kabul edilmiştir. Bu itibarla Kur’an-ı Kerim ve sünnet-i seniyye, basiret ve itidal sahibi Müslümanlar nazarında hiçbir zaman birbirinin alternatifini görülmemiş, aksine birbirinin mütemmimi olarak telakki edilmiştir. Yüce Allah, bu iki kaynağın ayrılmaz bir bütünlük oluşturduğuna işaretlerle “Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, peygambere itaat edin, sizden olan ulü’l-emre de. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah’a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu, Allah’a ve peygambere götürün. Bu, elde edilecek sonuç bakımından hem hayırlıdır hem de en güzeldir.” (Nisa, 4/59.) buyurmuştur.

On dört asırlık İslam tarihi şahittir ki Kur’an ve sünnetin rehberliğinden uzaklaşan tüm arayışlar, daima hüsrarla sonuçlanmış; İslam’ın esenlik veren ikliminin yerini huzursuzluk, kaos ve kargaşa almıştır. Maalesef bugün ümmet coğrafyamız, Kur’an’ın ve sünnetin referansında üretilen sahipsiz bilgidir ve güzel ahlaktan yoksun din tasavvurlarının

yol açtığı bireysel ve sosyal krizlerle karşı karşıyadır. Aslında Müslümanlar, vahyin ve sünnetin rehberliğine gereken ehemmiyeti vermemenin ve çağın dinamiklerini doğru okuyamamanın acı faturasını ödemektedir. Oysa İslam’ın evrensel ilke ve hakikatlerini günümüzle buluşturmak, güzel bir üslup ve güçlü bir metodoloji ile çağın idrakine sunmak, Müslümanlar için iman ve kulluk sorumluluğudur. Şu bir gerçek ki hakkıyla anlaşıldığı her dönemde Kur’an ve sünnet, Müslümanlar için daima vahdet, huzur ve terakki vesilesi; her türlü olumsuzluğun üstesinden gelmelerini sağlayacak bir hareket noktası ve motivasyon kaynağı olmuştur. Hak ve hakikat yoluna kasteden ideolojiler, sapkınlıklar, hurafeler ve uygulamalar karşısında da en güçlü kalkan olmuştur.

Bugün İslam dünyasının imkân ve enerjisini sömüren güncel meselelerin yegâne çözüm yolu, inancımızın asli kaynaklarına tutunmak, onları bir bütün olarak en doğru şekilde anlamak ve Kur’an ve sünnet bütünlüğü içerisinde bir vahdet zemini inşa etmekten geçmektedir. Bu bağlamda Sevgili Peygamberimizin “Size iki şey bırakıyorum, onlara sınıksız sarıldığınız sürece yolunuzu şaşırılmayacaksınız: Allah’ın kitabı ve peygamberinin sünneti.” (Muvatta, Kader, 3.) uyarısı, bizler için önemli bir hidayet pusulasıdır. ■

İSLAM'IN ASLİ KAYNAKLARINI DOĞRU ANLAMAMANIN YÖNTEMİ ÜZERİNE

Prof. Dr. İlyas ÇELEBİ

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslam'ın asli kaynakları

İslam bilginleri, dinleri hak ve batıl olarak ikiye ayırdıktan sonra hak dini “akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan ve peygamber tarafından tebliğ edilen şeylere sevk eden ilahi kurallar bütünü” olarak tanımlamaktadırlar. (Bekir Topaloğlu & İlyas Çelebi, Kelam Terimleri Sözlüğü, s. 79.) Bu duruma göre batıl dinler de ilahi kaynağa ve peygamberlerin tebliğine dayanmayıp bazı kişi veya toplumların uydurarak din kisvesi ile ortaya attığı inanç ve ritüellerden oluşmaktadır. Hak dinin tanımında öne çıkan hususlardan biri, onun ilahi kaynaklı oluşu yani vahiy yoluyla bir peygambere gönderilmiş ve bu peygamber tarafından da insanlara tebliğ edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla hak din ile batıl dinleri birbi-

rinden ayıran önemli faktörlerden biri kaynak meselesidir.

Türkçede kaynak “suyun çıktığı yer (menba), pınar, kaynarca; araştırmalarda fikrin ilk çıkış yeri, yararlanılan belge” anlamlarına gelmektedir. Dinin kaynağı denildiğinde ise söz konusu dinin çıkış yeri, menşei, dayanağı kastedilir ve onun hak dinlerde olduğu gibi ilahi kaynağa mı yoksa batıl dinlerdeki gibi beşerî kaynaklara mı dayandığı ifade edilmek istenir. Söz konusu din İslam olunca, onun kaynağının ilahi olduğu ve Hz. Muhammed (s.a.s.) tarafından tebliğ edildiği, izahı gereksiz olan açık bir husustur.

Yazımızın başlığında geçen “asli” ifadesine gelince bu, olmazsa olmaz kabul edilen ana kaynakları ifade eder. İslam dininin asli kaynakları,

Allah buyruklarını Cebrail (a.s.) vasıtasıyla peygamberine gönderir, o da bu buyrukların nasıl anlaşılacağı ve nasıl uygulanacağını tayin eder, şeklini belirleyip tatbikatını yapar.

ilahi olan yani Allah tarafından gönderilmiş bulunan kaynaklardır. Bilindiği üzere ilahi buyrukların Allah tarafından peygamberlere ulaştırılma yöntemine vahiy denilmektedir. Vahiy Allah Teâlâ'nın buyruklarını Cebrail (a.s.) yoluyla veya peygamberin kalbine manayı doğrudan ilham etmek suretiyle ulaştırması demektir. Bu yolla ya Kur'an-ı Kerim'de olduğu gibi vahyin hem lafzı hem de manası ilahi olur ya da hadislerde olduğu gibi manası ilahi, lafzı ise beşerî yani Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait olur. Bütün peygamberler gibi Hz. Muhammed (s.a.s.) de ismet sıfatına sahip olduğu için sübutu kat'î olan hadislerin kaynak olduğunda şüphe yoktur. Bu iki kaynak arasında genel anlamda bir görev paylaşımı yapılacak olursa; Kur'an'ın daha çok ilke ve esas koyucu, sünnetin ise örneklendirici olduğu söylenebilir. Allah buyruklarını Cebrail (a.s.) vasıtasıyla peygamberine gönderir, o da bu buyrukların nasıl anlaşılacağı ve nasıl uygulanacağını tayin eder, şeklini belirleyip tatbikatını yapar.

Sonuçta dinin ana kaynaklarında ortaya konan kural ve örnekler sayılı ve sınırlıdır. Hâlbuki hayat değişkendir ve toplumsal gelişmelerde çözüm gerektiren yeni yeni olaylar ve örnekler ortaya çıkmaktadır. İşte burada Kur'an ve sünnet üzerine bina edilen kaynaklar devreye girmekte ve söz konusu yeni örneklerle ilgili kural ve hükümler bu kaynaklar yoluyla oluşturulmaktadır. Dinin tanımında yer alan "akıl ve irade" vurgusu,

Kur'an ve sünnette yer alan hükümler kıyasın bir yönünü, hakkında açık hüküm bulunmayan meseleler ise diğer yönünü teşkil eder. İkisi arasındaki ortak illet ve benzerlik ise kıyasa gitmenin gerekçesini oluşturur.

bu kaynakların zeminini oluşturmaktadır. Usûl-i fıkıh kitaplarında bu kaynaklar icma ve kıyas olarak ifade edilmiştir.

Bu duruma göre İslam âlimlerinin dinî bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmelerini ve bütün Müslümanların ortaklaşa benimsedikleri dinî hükümleri ifade eden icma, Kur'an ve sünnetten sonra İslam fıkının üçüncü kaynağıdır. (İbrahim Kafi Dönmez, İçtihat, DİA, XXI, 417, İstanbul 2000.) Hakkında açık hüküm bulunmayan bir meselenin hükmünü, aralarındaki ortak benzerliğe dayanarak hükmü açıkça belirtilen meseleye göre belirlemek demek olan kıyas ise İslam fıkının dördüncü kaynağıdır. (Ali Bardakoğlu, Kıyas, DİA, XXV, 529, Ankara 2002.) Kur'an ve sünnette yer alan hükümler kıyasın bir yönünü, hakkında açık hüküm bulunmayan meseleler ise diğer yönünü teşkil eder. İkisi arasındaki ortak illet ve benzerlik ise kıyasa gitmenin gerekçesini oluşturur. Birinci yön vahye, ikinci yön ise akla dayanmakta olup din, bu yollarla kendini yenilemekte, evrensellik ve süreklilik kazanmaktadır.

Asli kaynakları doğru anlamının yöntemi

İslam dininin asli kaynaklarını naklî ve akli olarak ikiye ayırdık. Vahye dayanan naklî kaynaklar bize Arapça ibareler şeklinde gelmiştir. Dolayısıyla onların doğru anlaşılması ibarelerin lügat, dil kuralları (sarf ve nahiv), muhkem ve müteşabih oluşları, cümle içindeki bağlam ve maksada uygunluk gibi kriterlere göre anlaşılma-

sına bağlıdır. Akli ilimlerde mantık, şiirde vezin, musikide nota gibi nesirde de bu kural- lar ibarenin doğru anlaşılması için gereklidir. Şimdi bu un- surları biraz açalım: Dilde her kelimenin örfte konulmuş bir veya birden fazla manası var- dır. Bazı kelimelerin tek, bazı kelimelerin ise birden fazla anlamı olabilir. Hatta bazı ke- limeler ibarede hakiki anlamı dışında kullanılabilir. Burada ibareyi okuyup anlamak iste- yen kişinin okuduğu ibarede hangi anlamın kastedildiğini tercih etmek için önce söz ko- nusu ibarede geçen kelime- lerin lügatteki birincil, ikincil, üçüncül... anlamlarını bilmesi gerekir. Tercihle birinci mana önceliklidir. Bir mâni oldu- ğu takdirde ikinci, üçüncü... manalara gidilir. Şayet ibare- nin bağlamı kelimeye birinci manayı vermeye mâni teşkil etmiyorsa bu mana ile yeti- nilir, eğer bağlam bu manaya müsaade etmiyorsa ikinci, üçüncü manalara geçilir. Böy- lece ibarenin anlaşılmasında mütekellimin kastı ve metin- deki bağlam önemli bir işleve sahip olmuş olmaktadır. Bu sözlerimizi şöyle bir örnekle açıklayabiliriz: Kur'an-ı Ke- rim'de, "Kıyamet günü yer- yüzü Allah'ın kabzasında olur, gökler de O'nun sağ eliyle dürülür." (Zümer, 39/67.) buy- rulmaktadır. Burada geçen "el-kabza" kelimesi fiil ola- rak "almak, avcunda tutmak, sahip olmak, daraltmak"; isim olarak ise "elin başpar- mak dışındaki dört parmağın genişliği" anlamlarına gel- mektedir. Allah'ın, eli diye bir uzvu olmadığına göre O'nun yeryüzünü avcunda tutması

diye bir anlam uygun değildir. Dolayısıyla burada mecaza gitme zorunluluğu söz konu- sudur. "Gökler O'nun sağ eliy- le dürülür." ifadesinde de aynı kural geçerlidir.

İbarenin anlaşılmasında ö- nemli bir etken de kelimelerin yapısı, kalıbı, kipi, tekil veya çoğul oluşu; cümle içindeki konumu örneğin özne, nesne, tekid, hal, atıf, mübteda, ha- ber gibi konumlardan hangi- sinde kullanıldığıdır. Bunların yanında mütekellimin cüm- leyi düzenleme maksadına uygun olarak nasıl anlaşıl- ması gerektiği önemlidir. Bu konuda bize ışık tutacak olan hususların başında sebeb-i nüzul ve vürud-i hadis gel- mektedir. Bu tür rivayetlerin sahih olması durumu, metnin anlaşılmasına önemli katkı- lar sağlar. Bu söylediklerimizi şöyle örneklendirebiliriz:

"Allah Teâlâ buyuruyor ki: 'Ben, kulumun hakkımdaki zannı gibiyim. O, beni andık- ça ben onunla beraberim. O, beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. O, beni bir cemaat içinde anar- sa ben de onu daha hayırlı bir cemaat içinde anarım. O, şayet bana bir karış yaklaşa- cak olursa ben ona bir zirâ yaklaşırım. Eğer o, bana bir zirâ yaklaşır- sa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana şirk koşmaksızın bir arz do- lusu günahla gelse ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım.'" (Buhari, Tevhid, 16, 35; Müslim, Zikr, 2.)

Bu hadiste "bir zirâ, bir kulaç" gibi mesafe birimleri ve "yü-

rümek, koşmak" gibi hâdis varlıklara ait olan fiiller Allah'a nispet edilmiştir. Allah Teâlâ mekândan münezzehe olduğu ve herhangi bir surete bürün- mediği için bu ifadeleri hakiki manaları ile O'na nispet et- mek caiz değildir. Ancak met- nin bütününe bakıldığı zaman Allah Teâlâ'nın kuluna yakınlığı, lütuf ve kereminin çok- luğunun anlatılmak istendiği görülür. Buna uygun olarak da söz konusu ifadelere mecaz anlam vermek icap eder.

Akla dayanan dinî kaynakların doğru anlaşılmasına gelince; bu konuda normal şartlarda akıl tek başına bir kaynak ol- masa da vahyin anlaşılma- sında ve ondan yeni hüküm- ler çıkarılmasında önemli bir işleve sahiptir ve bu işlevini icma ve kıyas yoluyla icra et- mektedir. Ortak akli ve kon- sensüsü temsil eden icma, ibarenin anlaşılmasında delil olabileceği gibi güncel mese- leler ile ibare arasında irtibat kurma noktasında da delil olabilir.

Akli kaynakların kullanılma- sında akıl ilkelerine ve mantık kurallarına riayet etmek gere- kir. Örneğin kıyasa başvurdu- ğumuzda birinci önermemiz nasla belirlenmiş hükümdür. Bu hükmün muhkem olması gerekir. Şayet bu önerme sa- hih olmazsa ona dayanarak kurulacak önermeler ve çıkarılacak sonuçlar hatalı olacaktır. Bilindiği üzere kıyasta nas- la belirlenen hükmün, hükmü belirsiz meseleye taşınmasını sağlayan ortak payda illettir. Kıyasın sahih ve neticenin doğru olabilmesi için illetin ortaklığında tereddüt olma-

ması gerekir. Bu söylediklerimizi şöyle örneklendirebiliriz: Kur'an-ı Kerim'de hamrın (şarabın) günah ve haram olduğu beyan edilmektedir. (Bakara, 2/219; Maide, 5/90-91.) Buna karşın diğer içki türleri zikredilmemekte, onlar hakkında herhangi bir beyan yer almamaktadır. Burada hükmü belli olan hamr ve hükmü belirlenmemiş bulunan diğer içki türleri söz konusudur. Yapılan kıyasta hamrın haram kılınmasının nedeninin "sarhoş edici olması" tespit edilerek aynı gerekçe ile diğer içkilerin de haram olduğu hükmüne ulaşılmıştır.

Atalarımız "usulsüz vusul olmaz" demişlerdir. Dolayısıyla hem naklî delillerin hem de akli delillerin doğru anlaşılması için bilgi edinme yöntemine uymak, usul kitaplarında açıklanan kural ve esaslara riayet etmek gerekir. Bu kurallar ibareyi kişilerin öznel ve keyfî yorumundan kurtarmaktadır. Kelimelerin lügatte sahip oldukları hakiki ve belagatte onlarla bağlantılı olan mecazi manalardan sarfınazar ederek anlam vermeye bâtinilik denilmektedir. Mecaz, istiare ve kinaye gibi anlamlarla bâtiniliği karıştırmamak gerekir. Çünkü birinci grupta kurallar geçerli iken ikincisinde keyfîlik söz konusudur.

Sonuç olarak İslam'ın asli kaynakları, onun esaslarının tespitinde ve çerçevesinin oluşturulmasında önemli işlev görmektedir. Bunlarla bir taraftan süreklilik arz eden esaslar ortaya konulurken bir taraftan da yeni meseleler

Hayat değişkendir ve toplumsal gelişmelerde çözüm gerektiren yeni yeni olaylar ve örnekler ortaya çıkmaktadır. İşte burada Kur'an ve sünnet üzerine bina edilen kaynaklar devreye girmekte ve söz konusu yeni örneklerle ilgili kural ve hükümler bu kaynaklar yoluyla oluşturulmaktadır.

hakkında güncel hükümler oluşturmak için esnek davranılmıştır. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de hükümleri belli muhkem ayetler yanında yoruma açık müteşabih naslar da yer almış, akla muhkem ile müteşabih arasında ahengi kurma, ibareyi yorumlama, istidlal ve istinbatta bulunma konularında inisiyatif tanınmıştır. Burada düzenli düşünen eğitilmiş akıl öne çıkmaktadır. Biz buna akliselim diyoruz. Aklı hata yapmaktan koruyan onun düzenli ve eğitilmiş olması yani mantık kurallarına göre çalıştırılmasıdır.

Konumuzun başlığına dönecek olursak İslam'ın asli kaynaklarını doğru yöntemlerle anlamaya çalıştığımız takdirde bunların, düne söylediği gibi bugüne de söyleyecek ve günümüz insanının düşünce dünyasını olumlu olarak şekillendirecek çok şeyi vardır. Bu noktada nasların yeni yorumu kadar icma ve kıyas da önemli işlevler görecektir. Bunun tek şartı modern insanın kendini buna hazırlaması ve bunun için gerekli olan donanım ve yetkinliği kazanmasıdır. İnanç konularında birçok fırkanın (73 fırka) ortaya çıkmasını sağlamış bulunan İslam düşünce geleneği, bu hususta zengin bir geçmişe sahiptir. Her ne kadar ortaya çıkan fırkaların çokluğu düşünce hürriyeti adına övgü vesilesi ve sevindirici ise de esas olan doğru düşünme, doğru düşünce üzere olma ve istikametten sapmamaktır. Bunun için de usul gerekli ve önemlidir. ■

İSTİSMARIN KAYNAKLARI YA DA KAYNAKLARIN İSTİSMARI

Prof. Dr. Ali AVCU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Islam, Yüce Allah tarafından Hz. Muhammed (s.a.s.) aracılığıyla tüm insanlığa gönderilen son ilahi dindir. Başlangıçta mutlak otorite olarak bir peygamberi olan Müslümanlar, onun ilahi âleme göçmesi ile birlikte bu otoriteden mahrum kalmışlardır. Hz. Peygamber (s.a.s.) vefat ettiğinde sahabenin elinde Kur'an, Hz. Peygamber'in sözleri (hadisler) ve uygulamaları (sünnetleri) vardı. Sahabe, yeni karşılaştığı sorunlara Kur'an ve sünneti merkeze alarak çözümler üretmeye çalıştı. Ancak bazı meselelerde Kur'an ve sünnetten doğrudan delil oluşturabilecek açık rivayetler bulunamadığı gibi zaman zaman da Hz. Peygamber'den gelen farklı rivayet ve uygulamalarla karşılaşıldı. Tüm bunlar akıl yürütme ve içtihat odaklı yoruma duyulan ihtiyacın her

geçen gün artması neticesini doğurdu. Bu durumun bir neticesi olarak İslam toplumdaki en önemli metodik ayrışmalardan birisi ortaya çıkmış oldu. Nakilci zihniyete sahip olanlar dinin Kur'an, sünnet ve ilk üç neslin rivayetlerinden (âsâr) ibaret olduğunu öne sürerek yorumu mümkün olduğunca din dairesinin dışında tutmaya gayret ettiler. Mücessime, Müşebbihe ve Haşeviye örneklerinde görüldüğü üzere İslam toplumu metinci ve nakilci anlayışı uç noktalara taşıyan çevrelere de şahit oldu. Yorum alanını geniş tutmak isteyenler ise akli çıkarımlara daha fazla alan açacak bir din anlayışı ortaya koymaya çalıştılar. Ancak aklın ve yorumun din dairesindeki sınırını çizmek çok da kolay olmadı. Ehl-i Rey örneğinde olduğu gibi aklın alanını Kur'an ve rivayetleri merkeze alarak çizme gayreti içerisinde olanlar olduğu gibi Mutezile örneğinde görüldüğü üzere Ortaçağ dinî geleneklerinin kelami tartışmalarından hareketle aklın ve yorumun alanını oldukça genişleten çevreler de ortaya çıktı. İslam filozofları akli çıkarım ve yorum alanını özellikle Yeni Eflatuncu ve Aristocu felsefenin etkisiyle daha farklı bir noktaya taşıdılar. Bâtıniler olarak ortaya çıkan çevreler ise dinin ana metinlerini yok saymayı da mümkün kılacak bir epistemik duruşu merkeze alarak "zahir" karşısında "bâtın"ı önceleyen ve yegâne gerçek

olarak gören bir din anlayışı geliştirdiler.

Dinin ana metinleriyle ilgili olarak ortaya çıkan bu farklı tavır ve yaklaşımları besleyen birtakım unsurlar söz konusu olmuştur. Bunların başında siyaset gelmekteydi. Müslüman toplumunda gözlenen siyasi tavır, tutum, beklenti ve hedef farklılıkları dinî metinlerin anlaşılma biçimleri üzerinde de etkili olmuştur. Yine farklı sosyokültürel çevrelere ait insanların Müslüman olmaları da dinin ana metinlerinin farklı anlaşılmasının önemli nedenlerinden birisiydi. Farklılığın önünü açan bir diğer etken ise sosyal değişim olmuştur. Zira zaman içerisinde Müslüman toplumunda meydana gelen sosyal değişiklikler dinin ana metinlerinin nasıl anlaşılması gerektiğiyle ilgili yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.

Kuşkusuz bahsettiğimiz bu gelişmeler İslam toplumu açısından son derece doğal bir sürecin yansımalarıydı. Müslümanların en temelde çözmek zorunda oldukları ana mesele, dinin ana metinleri ile ilişkilerini sağlıklı bir zemine oturtmaktı. Başlangıçta samimi bir çabanın ürünü olarak ortaya çıkan çözüm arayışları siyaset, sosyokültürel farklılıklar ve benzeri nedenlerle istismara açık hâle gelebilmiştir. Farklı beklentilerden hareket eden bazı çevreler, dini bir istismar aracı hâline getirerek kişisel

**Müslümanlar
daha başından
itibaren sosyal
değişmeye ve içinde
yaşadıkları modern
döneme uyum
sağlama yönünde
samimi bir çaba ve
gayret içerisinde
olmuşlardır.**

ya da toplumsal ikbal sağlama yolunu tutabilmişlerdir.

İslam tarihinde dinin istismar alanları

İslam tarihinde dinin istismar edildiği en önemli alanlarından birisi siyasettir. Dört halife döneminde bazı farklı arayışlar olmuşsa da İslam toplumu, Emeviler döneminden itibaren belli bir soyda devam eden saltanat tarzı bir yönetim modelini benimsemiştir. Bu modelde Müslüman toplumun memnun olmadığı bir iktidarı değiştirebilmesinin yegâne yolu isyan etmekten geçiyordu. Bu zorunlu durum, iktidara karşı siyasi mücadeleye girişen çevrelerin, isyanlarını din üzerinden meşrulaştırma çabası içerisine girmeleri neticesini doğurmuştur. Bunun doğal sonucu ise dinin siyasallaşması ya da siyasetin dinîleşmesi olmuştur. İktidar olmak isteyen bazı çevreler bu kapıdan girerek dinin ana metinlerini kendi siyasal hedefleri doğrultusunda istismar edebilmişlerdir. İktidarlara ise yönetimde kalabilmek ve muhalif çevrelerin ellerindeki dinî delilleri zayıflatabilmek için dini kullanmış ve bazı istismar örnekleri sunmuşlardır.

İslam toplumunda dinin istismar edilmesine sebebiyet veren bir diğer neden ise sosyokültürel farklılıklardır. Zira İslam kısa süre içerisinde geniş bir coğrafyaya yayılma başarısı göstermiş, pek çok soy, boy ve devletten insanlar kısa süre içerisinde

Müslüman olmuşlardır. Bunların önemli bir kısmı yeni dine kültürel olarak uyum sağlama ve farklılıklarıyla birlikte bu dinin samimi bir müntesibi olma çabası içerisinde olmuştur. Diğer bazıları ise Müslüman olmaya mesafeli olmakla birlikte yeni dine girmenin sağlayacağı bazı avantajlardan yararlanmak istemiştir. Bunlar, Müslüman olduğunu ikrar etmekle birlikte dinin ana metinlerini yok sayacak ölçüde tevillere başvurarak âdeta eski dinî ve kültürel inançlarını olduğu gibi koruma yoluna gitmişler ve yeni bir istismar alanı açmışlardır.

İslam dininin istismar edildiği bir diğer alan ise modern döneme uyum sağlama çabalarının bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Müslümanlar daha başından itibaren sosyal değişmeye ve içinde yaşadıkları modern döneme uyum sağlama yönünde samimi bir çaba ve gayret içerisinde olmuşlardır. Aslında yakın zamanlara kadar sosyal değişme yavaş seyrettiği için bu alanda ciddi bir istismar da oluşmamıştır. Ancak zaman geçtikçe dinin ana metinlerinin olduğu dönemle Müslümanların içinde yaşadıkları zaman dilimi arasındaki makasın açılması ve son yıllarda sosyal değişimin hızının artmasına bağlı olarak bu alandaki istismar örnekleri de fazlaşmıştır. Son dönemde bazı çevreler, sosyal değişmeye bağlı olarak ortaya çıkan yeni

İslam tarihinde sıkça istismar edilen kavramlardan birisi de mehdi ve mesihtir. Tarihsel süreçte binlerce kişi siyasi hedeflerini gerçekleştirebilmek için kendisini mehdi ve mesih olarak takdim etmiş, kitleleri peşinden sürüklemiş ve pek çok masum insanın kanının akmasına sebebiyet vermiştir.

insan modelinin ihtiyaçlarına uygun bir İslam yorumu geliştirmekle iddiasıyla ortaya çıkmaktadırlar. Ancak bunların İslam olarak sundukları model, içerisinde Uzakdoğu Hint dinlerinden tutun da pek çok eski kültür ve medeniyetin inanç kalıntılarıyla yoğrulmuş senkretik bir karakter arz etmektedir.

İslam tarihinde istismarın kaynakları

İslam tarihindeki örneklerle baktığımızda aşağı yukarı dinin bütün kaynaklarının istismar edildiğini görmek-

Davranışlarımızda bir bilinç oluşturabilmek, onu eyleme dönüştürmeden önce akletmekten, kuşku duymaktan, sorgulamaktan ve doğru bilgiyi araştırmaktan geçmektedir. Bunu yapabildiğimizde din üzerinden istismar da büyük oranda imkânsız hâle gelecektir.

teyiz. Bu istismardan dinin ana kaynağı olan Kur'an da nasibini almıştır. İstismarcılar Allah'ın ayetlerini geliştirebilir ve yorumlayarak kişisel ya da toplumsal menfaat elde etmeye çalışmışlardır. Kendisine, liderine ya da grubuna bizzat Kur'an'da işaretler olduğunu öne süren pek çok çevre, tarihte ve günümüzde yerini almıştır ve almaya da devam etmektedir. Kur'an aynı zamanda siyasi mücadelenin de bir aleti hâline getirilmiş, iddia sahipleri kendi pozisyonlarını güçlendirmek için Kur'an'ın eksik olduğu ya da elimizdeki Kitap'ın dışında vahiy mahsulü bâtinî ve gizli metinlerin bu-

lunduğu şeklinde bazı iddialar ileri sürmüşlerdir.

İslam toplumunda en çok istismar edilen şeylerden birisi de hadisler olmuştur. Hz. Peygamber döneminde hadislerin kayıt altına alınmaması istismarcı çevrelerin bu alanı kolayca manipüle etmeleri neticesini doğurmuştur. Bu alandaki manipülasyon o kadar yayılmıştır ki çok ciddi bir uydurma hadis külliyyatı oluşmuştur. Siyasetçi siyasi hedeflerine ulaşmak, pazarcı elindeki malı satmak, vaiz vaazını etkili kılmak için hadis uydurmuş ya da uydurulan hadisleri kullanmıştır.

İslam toplumundaki istismardan sahabe de nasibini almıştır. Özellikle Şii çevreler, Emeviler ve Abbasilerle vermiş oldukları siyasi mücadeleye sahabeyi de dâhil ederek Hz. Ali ve soyunun imametini kabul etmeyen sahabeleri acımasızca eleştirmişlerdir. Tevellâ ve teberrâ ilkesiyle itikadî bir zemine taşınan bu anlayışla, Hz. Ali'nin hilafetini kabul etmeyen sahabeleri lanetlemek ve onlara ağır hakaretler etmek dinî bir vecibe hâline gelmiştir.

İslam tarihinde sıkça istismar edilen kavramlardan birisi de mehdi ve mesihtir. Tarihsel süreçte binlerce kişi siyasi hedeflerini gerçekleştirebilmek için kendisini mehdi ve mesih olarak takdim etmiş, kitleleri peşinden sürüklemiş ve pek çok masum insanın kanının akmasına sebebiyet

vermiştir. Ancak tarih bize bu binlerce mehdi ve mesih iddiacısının tamamının istismarcı olduğunu göstermiştir.

Bir başka istismar konusu ise tasavvuftur. Dini daha iyi yaşayabilme kaygısının bir neticesi olarak ortaya çıkıp kurumsallaşan tasavvuf, farklı çevreler tarafından zaman zaman istismar aracı olarak kullanılmıştır. Tasavvufun velâyet, rüya, ilham ve benzeri konulardaki görüşleri en çok istismar edilen meseleler arasındadır.

İman, küfür, dâru'l-harp, dâru'l-İslam, cihat gibi kavramlar üzerinden İslam dininin terörle birlikte anılmasına sebebiyet verecek bazı istismar örnekleri de tedavüle sokulmaktadır. Yine bazı dinî gruplar tarafından, daha fazla taraftar kitlesi ve kazanç elde edebilmek için kadın bir istismar aracı olarak kullanılmaktadır.

Modern Türkiye'de din istismarı

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı çıkarıcı çevreler dini istismar etmenin yollarını aramaya devam etmektedir. Konumuz açısından modern Türkiye'ye baktığımızda bazı grupların vahiy, mehdi, mesih ve resul kavramlarını istismar ettiklerini görmekteyiz. Bu gruplar vahyin devam ettiği, nübüvvetin sona erdiği ancak risaletin sonlanmadığı gibi iddialar üzerinden kendi liderlerinin mehdiliğini, mesihliğini ya da resullüğünü öne sürmektedirler.

Bazı gruplar ise modern döneme uyum sağlama iddiasından hareketle Kur'an ve hadisleri istismar edebilmektedir. Bu çevreler İslam toplumunun 1400 yıllık birikimini yok sayarak hadisleri topyekûn reddedebilmekte ya da sadece Kur'an'ın yeterli olduğunu iddia edebilmektedirler. Kimi çevreler ise İslam toplumunda ortaya çıkan bazı terörize grupların etkisiyle iman, küfür, dâru'l-harp, dâru'l-İslam, cihat gibi kavramları istismar edebilmektedirler.

Ülkemizde son dönemde ortaya çıkan önemli istismar gruplarından birisi de spirüüalist eğilime sahip çevrelerdir. Bunlar Hint dinlerine ait yoga, meditasyon ve benzeri unsurlarla sufi literatürü gelişigüzel harmanlayarak senkretik bir yeni din anlayışı ortaya çıkarmaktadırlar. Bu çevrelerde Kur'an ayetleri ve hadislerin gelişigüzel ve yöntemsiz bir şekilde kullanılarak istismar edildiğini görmekteyiz.

Din istismarına maruz kalmamanın imkânı

İnsan var olduğu ve bir dine inancı söz konusu olduğu sürece geçmişte ve günümüzde olduğu gibi gelecekte de birileri dini kendi menfaatleri için istismar etmeye çalışacaktır. Bu anlamda istismara maruz kalmamak neredeyse imkânsız gibidir. Öte yandan bazı istismar örneklerini kolayca anlamak mümkün iken FETÖ örneğinde olduğu gibi,

çok daha profesyonelce kurgulanan istismar örnekleriyle karşılaşmak da mümkündür. Şu hâlde bir Müslüman olarak bu durum karşısında almamız gereken tavır ve tutum nasıl olmalıdır?

Herhangi bir dinî istismarın etkili olabilmesinin en önemli nedenlerinden birisi, kişinin aklı ve bilgisiyle hareket etmekten, sorgulamaktan ve itiraz etmekten vazgeçmesidir. İstismarcı yapılar genellikle işe, taraftarlarını sorgulayamaz, akledemez hâle getirmekle başlamakta ve sorgusuz sualsiz itaati dinî bir görev olarak muhatabına kabul ettirmektedir. Bağlı bulunduğu kişi ve yapıya mutlak itaat etmeyi dinî bir görev olarak gören bir kişi artık potansiyel olarak dinî istismara açık hâle gelmiş demektir.

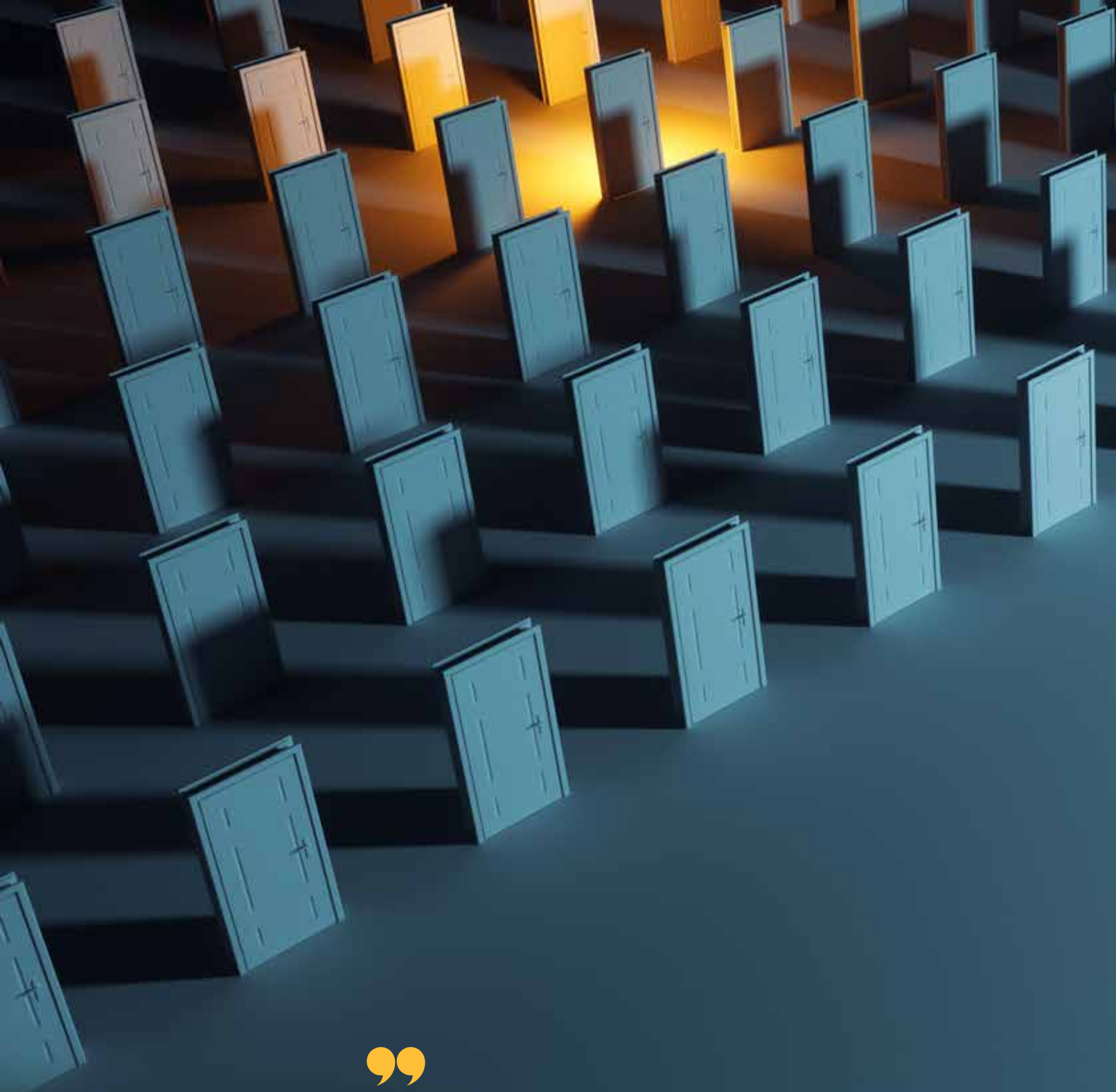
Bir Müslümanın bu tarz istismarlara maruz kalmaması için öncelikle Kur'an'ın ruhunu anlamakla işe başlaması gerekmektedir. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de tedebbür, teemmül, tefekkür, tezekkür gibi düşünmeyi teşvik eden kavramlarla akleden, sorgulayan ve itiraz eden bir Müslüman modeli sunmuştur. Öte yandan Allah, mutlak itaatin yalnızca kendisine olacağını ifade ederek kula kulluk etmeyi ve kula koşulsuz itaati yasaklamıştır. Bu nedendir ki Kur'an'ın ruhunu anlamış bir Müslüman araştırmalı, sorgulamalı ve Allah'tan başka hiç kimseye koşulsuz itaat etmeme-

lidir. Bunu başarabilmiş bir Müslümanı din üzerinden istismar edip sömürebilmek neredeyse imkânsız hâle gelecektir.

İmam-ı Azam Ebu Hanife'nin ifadesiyle, gözün vücudu yönlendirmesi gibi davranışlarımızı/amellerimizi ilmimizin ve aklımızın yönetmesi gerekmektedir. Hedef, bilinçsiz bir şekilde çok amel yapmak değil, az da olsa bilinçli amellerde/davranışlarda bulunmak olmalıdır. Davranışlarımızda bir bilinç oluşturabilmek ise onu eyleme dönüştürmeden önce akletmekten, kuşku duymaktan, sorgulamaktan ve doğru bilgiyi araştırmaktan geçmektedir. Bunu yapabildiğimizde din üzerinden istismar da büyük oranda imkânsız hâle gelecektir. ■

Herhangi bir dinî istismarın etkili olabilmesinin en önemli nedenlerinden birisi, kişinin aklı ve bilgisiyle hareket etmekten, sorgulamaktan ve itiraz etmekten vazgeçmesidir.

Fıtratı gereği insan, bilgi edinme kabiliyetine, heyecanına sahip bir varlıktır ve Hz. Âdem'den bugüne bilgi kaynakları, bilgiye ulaşma araç ve yöntemleri, bilgi çeşitleri güncelliğini hiç kaybetmemiştir.

DİJİTAL ÇAĞDA BİLGİNİN REFERANS DEĞERİ

Doç. Dr. Bahset KARSLI

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Platon'un meşhur mağara metaforunda, insanların önüne düşen gölgeleri sahih bilgi olarak addetmesi bir eleştirinin konusudur. Söz konusu kişiler, içine doğdukları, başka bir deyişle hapsoldukları mağaranın duvarına yansıyan görüntüleri gerçeklik olarak içselleştirmişlerdir. Bu hâlleri onları mutlu ettiğinden tutsaklar, gölgelerle yetinmektedirler. Oysa gölgenin kaynağı dışarıdır ve bu kaynağı ulaşmak yorucudur. Bir mağarada en sahih bilgiye muhatap olan Hz. Peygamber, dışarı çıktığında o bilgiyi kaynağından taşıyan meleği asli suretinde görmüş ve insanları mağaranın dışındaki gerçeklikten haberdar etmek için omuzunda ağır bir yükü yola koyulmuştu.

Platon, bu alegorisini bilgiye ulaşmanın sezgi ve deneyim gerektiren varoluşsal bir çaba üzerine kurmuştu. Bilgi, değişmeyen zihinsel bir faaliyet iken duyuların ürünü algı (sanı) zaman ve zemin göre kılık değiştirebilirdi. Platon'un kendi zamanında üzerine kafa yorduğu bu husus güncelliğini kaybetmiş değil. Aksine, algı, bilgi, enformasyon, veri kavramları üzerinden çok daha sıcak bir tartışmanın içinde olduğumuzu söylesek abartmış sayılmayız.

Tarih boyunca insan, kendini anlamaya ve anlamlandırmaya çalışırken kutsaldan ve toplumsaldan süzülen birçok bilme sürecini ve bilgi kaynağını referans alagelmiştir. Fitratı gereği insan, bilgi edinme kabiliyetine, heyecanına sahip bir varlıktır ve Hz. Âdem'den bugüne bilgi kaynakları, bilgiye ulaşma araç ve yöntemleri, bilgi çeşitleri güncelliğini hiç kaybetmemiştir.

İhtiyaçlar ve istekler doğrultusunda okul, aile, çevre gibi gündelik hayatın farklı duraklarında bilme süreçlerine katılan insan kutsal referanslar, gözlem ve tecrübeler gibi bilgi kaynaklarından beslenebilmektedir. Bilginin dinî, felsefi, gündelik, teknik, sanat ve bilimsel bilgi şeklinde hiyerarşik bir silsile içinde aktarıldığı geleneksel ve modern toplumda referanslar arasında ayırım yapabilmek görece daha kolaydı. Ama

toplumsal değişimlerin sonucunda özellikle de bütün bilgi türlerinin eşitlendiği, bilgi kaynaklarının çeşitlendiği ve bilgiye ulaşmanın kolaylaştığı dijital çağda insanın anlama, anlamlandırma ve bilme süreçlerinde derin bir kriz içinde olduğu söylenebilir. Yine insanların referans aldıkları ve alabilecekleri bilgi çeşitlerinde de dijital dezavantajlarla karşı karşıya oldukları gözlemlenmektedir. Öncelikle değişen referans sistemlerinin zihnî arka planını ve sahil bilginin insan hayatındaki rolünü

Dijitalleşmenin toplumsal etkisinin en fazla hissedildiği alanların başında dijital aygıtların ve dijital mecraların bilgi kaynağı olarak kullanılması gelmektedir. Özellikle kolay erişilebilir, çekici ve hızlı olması bu alana duyulan ilgiyi artırmaktadır.

keşfedebilmek için dijital, ağ, bilgi, bilim, teknoloji, gösteri, gözetim, bilişim toplumu/çağı gibi adlandırmalara sahip toplumsallığının anlaşılması ve geçirdiği dönüşümlere yer verilmesi gerekmektedir.

Yaşadığımız dönemi ve içinde bulunduğumuz toplumsallığı tanımlamak için birçok tasnifle karşılaşmaktayız. Bu kategorilerden iki tanesi ön plana çıkmıştır. Birincisi ilerlemeci çözümlenmeye ait olup (toplumu, yapısı itibarıyla) avcı, tarım, sanayi ve bilgi toplumu şeklinde tasnif etmektedir. Buna göre “Toplum 1.0” avcı toplumunu, “Toplum 2.0” tarım toplumunu, “Toplum 3.0” sanayi toplumunu, “Toplum 4.0” bilgi toplumunu ve yeni teknolojiler ise “Toplum 5.0”ı oluşturmaktadır. “Toplum 5.0” yapay zekâ, robotik, nesnelerin interneti (IoT), otonom araçlar, 3D yazıcılar, nanoteknoloji, biyoteknoloji, artırılmış gerçeklik, enerji depolama, kuantum, bilgi işlem gibi gelişmekte olan teknolojilerin etkilediği, Toplum 4.0'ın üzerine inşa edilen “Süper Akıllı Toplum” (Super Smart Society) olarak ifade edilmektedir. “Toplum 5.0” diğer toplum tasniflerinden izler taşımakla birlikte, daha ziyade insan yaşamını merkeze alan bilgi toplumunun karakteristik özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Dijital çağı tanımlamada kullanılan bir diğer tasnif ise zaman aralığıdır. Bu çerçevede XIX. yüz-

yıl makine ve makineleşme, XX. yüzyıl elektrik ve otomasyon, XXI. yüzyıl ise dijital teknolojiler çağdır diyebiliriz. Her iki tasnifin ortak noktasında değişimin belirleyici dinamiği teknolojik dönüşümün ürettiği toplumsallık ve dönüşen bilginin yer alması dikkat çekicidir.

İnternetle kurumsal ve toplumsal kullanımıyla birlikte dijital çağda köklü değişimler olmaya başlamıştır. 1960'lar da askerî amaçlarla icat edilen internet, 1990'ların ikinci yarısından itibaren ticari hedeflere ulaşmanın bir aracı olarak yayılımını hızlandırmıştır. Yine aynı yıllarda I. Körfez Savaşı'yla kamuoyunun gündemine giren akıllı bombalar, Amerika'nın Irak'taki gücünün dünyaya ilanının yanında savaşın kuralına göre oynandığının bir propaganda aparatı olarak ekranlarda dolaşıma sokulmuştu. Sonrasında akıllı sıfatı çok farklı alanlardaki yeni ürünler için kullanılır oldu. 2000'lerin başından itibaren internetin gündelik yaşamdaki mekân ve araçlar üzerindeki denetimi arttıkça dijital toplumun temelleri atıldı. Ve nihayet internetin telefonla buluşmasıyla akıllı telefonlar üzerinden söz konusu toplumun inşası hızlandı.

Teknoloji ve değişim arasındaki münasebeti kronolojik bakımdan çok daha geri götürerek konuşabilirsek de değişim, XXI. yüzyılın dijital toplumunun sihirli kelimesi olmuştur. Dijital toplumda

teknolojinin ürettiği değişim, gündelik hayatta derin farklılaşmalara sebep olmuştur. Başlangıçta sınırlı amaçlarla kullanılan internet, tüketim kültürünün istekleri doğrultusunda insanlara yeni bir pencere açmıştır. 2000'li yılların başından itibaren web 2.0 teknolojisiyle tek taraflı iletişim şekli çok boyutlu bir iletişim tipine geçilmiştir. İnternetle birlikte bireysel yaşamdan geleneksel kurumlara bütün toplumsal yapılar, çevrim içi dönüşümden etkilenmeye başlamıştır. Dahası web 2.0'ın ürünü sosyal medya, dijital dönüşüme ivme kazandırmıştır. Toplum hafızası aktarılan bir bilgi kümesinden saklanan bir veriye dönüşmüştür. Artık bu dünyada merkezî bir hiyerarşi ve denetim yok, herkes eşit. Katılımcılığın önemli görüldüğü, insanların özgürce iletişime geçtiği ve sifıra yakın bir maliyetle her türlü enformasyona erişmenin mümkün olduğu yeni bir dünyaya karşı karşıyayız. Teknolojinin ticareti kolaylaştırması, tüketimi hızlandırırken topluma dair her şeyi de bu tüketim sürecine katmıştır.

Dijitalleşmenin toplumsal etkisinin en fazla hissedildiği alanların başında dijital aygıtların ve dijital mecraların bilgi kaynağı olarak kullanılması gelmektedir. Özellikle kolay erişilebilir, çekici ve hızlı olması bu alana duyulan ilgiyi artırmaktadır. Yine veri ve bilgilerin serbest dolaşımı, bilgiye erişimde fırsat eşitliği

ve çeşitliliği sağlayabilmesi gibi hususlar açısından dijital araçlar olumlu bulunabilir. Dijital mecra, bu yönüyle bilgi türlerinin karşılaşma, farklı fikirlerin tartışma alanıdır. Burada üretilen içerikler sayesinde yerellik küreselleşmekte, küresel olan da yerele nüfuz edebilmektedir. Öte yandan yerel ve küresel ölçekli dijital güç odaklarının bahse konu mecralardaki her çeşit dezenformasyonla sanal bilgi ortamlarını kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirebileceği, onların bu şekilde kirlenilebileceği asla gözden kaçırılmamalıdır. Dahası, hayatın ve ticaretin kolaylaştırılması gibi gerekçelerle desteklenen dijitalleşme süreci; tanıtımın reklama, reklamın teşhirciliğe evrilebildiği oldukça hassas ve bir o kadar da yanıltıcı hatta yönlendirici, müphem ve muğlak bir zemin hâline gelebilmektedir. Nitekim Francis Bacon'un "bilgi güçtür" sözünü sanal ortamda tersinden okursak sahipsiz olmayan bilgiler bir silaha dönüştürülebilmektedir.

Geleneksel/reel bilgi ve dijital bilgi farkı

Kutsal referanslı sahipsiz bilgiyle dijital mecrada yer alan bilginin birkaç noktada farklılaştığını söyleyebiliriz. Dijital bilgi merkezsiz ve hiyerarşiden uzak bir bilgidir, kaynağı yoktur. Buna karşılık İslam'da bilginin nihai kaynağı Allah'tır. Çünkü "Allâmu'l-ğuyûb"tur ve mutlak Alîm olan sadece O'dur. (Ma-

ide, 5/109.) İnsana bilmediğini (Alak, 96/4.), insanlığın atası Hz. Âdem'e eşyanın isimlerini O öğretmiştir. (Bakara, 2/31.) Akıl, haber-i sadık ve duyu organları "doğru bilgi" elde etmenin temel araçlarıdır. Kaynağına nispetle elde edilen bilginin ve sahibinin ahlaki zemini, dijital çağda insanların anlam krizlerini çözmeye önemli referans imkânı sunmaktadır. Zira ahlak esaslarına bağlı bilgi; ilim, irfan ve hikmete dönüşerek hayata en hakiki anlam ve amaçlarını kazandırır.

Dijital bilginin oturduğu en temel zemin enformasyondur. Bu anlamda dijital mecralardan elde edilen enformasyonun yalan, iftira, zan, teccüs gibi ahlaki zemininden ziyade beğeni alabilme, dikkat çekebilme, manipüle edebilme gibi diji-

tal kriterleri söz konusudur. Sahih bilgi bir uğraşının eseri olarak dijital bilgiye erişimde kolaylık söz konusudur. Dijital bilgi, kolay ulaşıldığı için çabuk unutulurken sahih bilgi daha kalıcıdır. O, insanı hakikate götürür. Dijital bilgi ise herkese her şeyi bilme imkânının sunulduğu kaygan bir zeminin eseridir. Dolayısıyla insanın böyle bir zeminde hakikate ulaşma ihtimali olsa da ondan uzaklaşma tehlikesi de mevcuttur. Bu bağlamda sahih bilgi için özellikle insanın tecrübesi dışında kalan konularda Kur'an "Bilmiyorsanız bilenlere sorun." (Nahl, 16/43.) uyarısıyla doğruya ulaşmak için emek harcanmasını, belirli bir zincirin takip edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İsrâ suresinin 36. ayetinde Yüce Allah, "Hakkında bilgi sahibi

olmadığın şeyin ardına düşme..." buyurmaktadır. Buradan hareketle insanın yetki ve sorumluluğunun dışında kalan, topluma bir fayda sağlamayan konuların ardına düşmemesi gerekir. Faydasız olmasının ötesinde insana ve topluma zarar verecek bilgilerden bir başkasının araştırılıp ayıbın ifşa edilmesi, başkasına suizanda bulunulması, gıybetinin edilmesi yasaklanmış ve ölü kardeşinin etini yemekle eş değer görülmüştür. (Hucurat, 49/12.) Dinî referanslı kaynaklar insanı yanlışla karşı korumayı temel hedef olarak belirlemektedir. Dijital bilginin de salt olumsuz ve anlamsız olduğunu ifade edemeyiz. En nihayetinde onu kullananın da insan olduğu unutulmamalıdır. Ama buradaki sorun, kişinin dijital mecralarda tercih et-

tiği bilgilerden dolayı ahlaki bir sorumluluk hissetmemesidir.

Bu son noktadan hareketle dijitalliğin insanlarda ürettiği gerçeklik tasavvuru da burada üretilen bilgiye ilişkin ahlaki kaygıyı zayıflatmaktadır. Özellikle sanal atmosferlerde var olma şekli ve buradan üretilen bilginin gerçekliğinin olmadığı düşüncesi, insanların vicdani sorumluluklarını köreltmektedir. Anonimleşmenin dikkat çektiği gençlerde sanal kimliklerle yapılan her türlü faaliyetin hesaba çekilmekten muaf tutulacağı duygusu bulunmaktadır. Gerçekliğini reel zaman ve mekânda üreten orta ve ileri yaştaki bireylerde ise sanal ortam, davranışa dökülmediği müddetçe yükümlülük doğurmadığı algısı vardır. Oysa gerçek kimliklerin saklanması, sanal atmosferin gerçeklikten uzak algılanması, kişiyi tercihlerin yükümlülüğünden kurtarmamaktadır.

Dijital çağda sahih bilginin en önemli yararlarının başında dijital dezavantajlılığa karşı insanlara rehberlik sunması gelmektedir. Dijitallik ve burada üretilen içeriğin bir ahlaki kaygısının ve kriter alacağı referans sisteminin olmaması, dijital çağın sorunlarından biridir. Teknolojik enformasyon yeni ve kompleks bir öğrenme, bilgilenme ve haberleşme süreci inşa etmiştir. Herhangi bir veri veya bilgi, çok hızlı bir şekilde endüstriyel üretime, yoğunluk,

yaygınlık ve serbest dolaşıma girebilmektedir. Bilginin çok hızlı ve kontrolsüz dolaşıma girmesi, yine insanların doğumundan itibaren yoğun ve ölçsüz bir şekilde bilgiye muhatap olması her ne kadar dijitalliğin doğasını anlatsa da bir yönüyle de dijitalliğin dezavantajına gönderimler içerimlemektedir. Ayrıca bireylerin çok küçük yaşlardan itibaren en mahrem konulardan en ayrıntılı teknik hususlara varıncaya kadar her alanda danışacağı, bilgi alacağı sanal bir zemin bulunmaktadır. Bu dijital öğrenme zemini, yapısı gereği kimsenin utanmasına, tekrar sormasına, izlemesine veya dinlemesine engel olmamaktadır. İnsanın dinî referanslı bilgilerden beslenmesi, bu olumsuzluğa karşı kalkan üretme potansiyeli barındırmaktadır.

Dijital çağda sahih bilginin kıymeti veya gündelik hayatta referans olma değeri diyoruz ama zaten bilgi özü itibarıyla sahihtir. Bilgi kavramının önüne sahih sıfatını koymak bizatihi kavramın içeriğiyle tenakuz oluşturmaktadır. Artık dijital çağda bilginin önüne bir de sahih sıfatını eklemek zorunda kalıyoruz. Ne var ki kes kopyala yapıştır dünyasında her şeyin çok hızlı üretildiği, tüketildiği dijital enformatik bir ortamda taklitler asıllarını yaşatmıyor. Zira sahih ve sahte, bilgi ve enformasyon, sanal ve gerçeklik arasındaki mesafe ölmüş durumda. Bilgiye

Sahih bilgi bir uğraşının eseriye dijital bilgiye erişimde kolaylık söz konusudur. Dijital bilgi, kolay ulaşıldığı için çabuk unutulurken sahih bilgi daha kalıcıdır. O, insanı hakikate götürür. Dijital bilgi ise herkese her şeyi bilme imkânının sunulduğu kaygan bir zeminin eseridir.

ulaşmak bir tık uzağınızda olabilir, mottosuyla övgümüze mazhar olan dijital çağda (otobanda mı desek) bilgi ve sahih bilgi kavşağına geldiğimizde hangi yöne gideceğimize karar vermek ciddi bir sorun. Bu durumda her an bir yol kazasının kurbanları arasında yer alabiliriz. Yazımızın başındaki Platon'un mağara alegorisine geri dönersek bugün dijital bir mağaranın tutsağı olan insanların gözünü kamaştırılan bilgisayar ya da telefon ekranlarından yansıyan ışıklar nedeniyle gerçek bilgiye ulaşmak hiç de kolay değil. Onu kıymetli kılan da bu zaten. ■

Söyleşi
Mustafa BERK

Prof. Dr. Şamil DAĞCI: “İslam, mükellefiyeti bizzat insana yükleyerek istismar kapısını kapalı tutar.”

İslam'ın ilk günden itibaren asli kaynaklarına sınımsız sarılı bir düşünce sistemi tesis ettiğini görüyoruz. Nüzulünden itibaren ilahi emirler, vahiy kâtipleri tarafından kaleme alınmış, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatının ardından mushaflaştırılmıştır. Öte yandan Allah Resulü'nün sözleri yazıya geçirilmiş ve bu alandaki çalışmalar devasa bir hadis külliyyatının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Değerli Hocam, İslam ve onun asli kaynakları arasındaki bu sıkı ilişki bize ne söyler?

İslam ve onun asli kaynakları arasındaki sıkı ilişki, İslam'ın özü itibarıyla “metin merkezli bir din” olmasıyla doğrudan alakalıdır. Vahiy kaynaklı bir hitap/kitap olarak Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in örneği temelinde varlık bulan sünneti sonraki nesillere taşıyan hadis rivayetleri, İslam tarihi boyunca Müslümanların din ve dünya görüşlerini tanzim eden kurucu metinler olarak temel bir işleve sahip olmuştur. Kur'an ayetleri ve hadis rivayetleri, Müslümanlar için

Kur'an ve sünnette kendisine doğrudan veya dolaylı bir işaret bulunmayan hiçbir fikir, kavram ve faaliyet İslam kültür ve medeniyeti içinde kendine esaslı bir yer bulamamış, bir şekilde kültür alanının dışına itilmiştir.

bilgi, kültür, düşünce ve davranış sahalalarında her zaman bir standart, ölçü ve meşruiyet temin eden bir kaynak olarak kabul edilmiş ve hayatın merkezine yerleştirilmiştir. Dinî sahada İslam toplumunu ilgilendiren bir düşünce ve değerın Müslümanlar nezdinde bir yaptırıma sahip olabilmesi için Kur'an ve sünnetten nihai bir atıf noktasına dayandırılması kaçınılmaz görülmüştür. Kur'an ve sünnette kendisine doğrudan veya dolaylı bir işaret bulunmayan hiçbir fikir, kavram ve faaliyet İslam kültür ve medeniyeti içinde kendine esaslı bir yer bulamamış, bir şekilde kültür alanının dışına itilmiştir. Ancak bu tespitler, Müslümanların her bilgi ve pratiği münhasıran iki temel metinsel kaynaktan çıkarmaları gerektiği ve tarih boyunca böyle yaptıklarını değil, herhangi bir bilgi ve pratiğin meşruiyet kazanması için bu iki kaynaktan "nihai bir atıf noktası"na sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna göre

temel dinî metinlerin gerçek önemi, müntesiplerin hayat tarzını ve pratiklerini belirlemesi kadar onların düşünce ve davranışlarına meşruiyet/şerilik temin etme fonksiyonunda açığa çıkmaktadır. Bu, sınırlı metinlerden oluşan dinî kaynakların, sınırları aşan yeni durumlar karşısında işlevselliğini sürdürebilmesinin temel saiklerinden de biridir.

Burada belirtilmesi gereken bir diğer husus, Kur'an ve hadis metinleriyle kurulacak diyalogla alakalıdır. Hem Kur'an-ı Kerim hem de Hz. Peygamber'in tarihüstü manevi örneğini (sünnet) kuşaktan kuşağa aktaran hadisler, çoğu zaman sanki okurun kendi bağlamı için söylenmiş gibi aktüel bir izlenim oluştururlar. Bu metinler Müslümanlar için zamansız bir referans seti olarak işlevlerini sürdürmektedir. Ancak on dört asır önce insanlıkla buluşan bu metinleri kendi yaşadığı çağa taşıyıp onların mesajlarını metinden hayata

getirmede ve hayatın muhtelif alanlarına egemen kılma da her nesle düşen bazı görevler bulunmaktadır. İslam düşüncesinde içtihat, esas itibarıyla bu görevin yerine getirilmesi amacıyla ortaya çıkmış bir faaliyettir. İslam'ın temel metinsel kaynakları, muhatapları olan Müslümanlardan aktif ve diyalektik bir ilişki beklemektedir. Başka bir deyişle dinî metinler, Müslümanlara her durumda ne yapmalarını söyleyen, onları metin ve hayat hakkında düşünmekten alıkoyan ve onların aklî faaliyetlerini donduran bir çerçeve sunmaktan; aksine Müslümanları kendi çağlarına müdahil olma, yeryüzünde Allah'ın halifesi olduklarını unutmama ve İslam'ın insanlığa sunduğu teklifi yüceltip duyurma konusunda teşvik etmektedir. Müslümanların dinî metinlerle ilişkileri ve onlarla kuracakları diyalogun niteliği, Müslümanların bugünkü ve gelecekteki kaderlerinin niteliğini de belirleyecektir.

Son ilahi din ve ahlak nizamı olarak İslamiyet, kıyamete kadar insanlığa rehberlik edecek açıklıkta ve sahilikte kaynaklara sahiptir. Cenab-ı Allah, Kur'an-ı Kerim'de vahyi kendisinin muhafaza edeceğini bildiriyor. Kaynaklar bu denli sahil ve sabitken kendilerini İslam'a mal eden çarpık düşünce akımların ortaya çıkmasını nasıl değerlendirmek gerekir?

Din, insanlık tarihi boyunca daima var olagelmıştır. İnsanın olduğu her yerde, din de vardır. İslam, insanı kendi hür iradesiyle hayırlara sevk eden ilahi ilkeler bütünüdür. Bu anlamda din, insan içindir ve doğrudan bir araç niteliği taşımaktadır. Dinin amacı, insanın dünya ve ahirette mutlu yaşamasına yardımcı olmaktır. İslam özelinde düşündüğümüzde Hz. Peygamber'in sağlığında ortaya çıkan din anlayışı, bir bütün olarak daha sonraki dinî nitelikli oluşumların istikâmetinin belirlenmesi açısından bir kıstas özelliği taşır. İnsanlar arasındaki görüş farklılıkları ve ayrılıklarının; tabii, psikolojik, tarihsel, dinî ve sosyolojik nedenleri vardır. Allah, insanı sürekli bir olmaya, Allah'ın dini etrafında kenetlenmeye ve farklı gruplara ayrılmamaya davet etmiştir. Bununla birlikte insanlar farklı düşünceler ve inançlar etrafında bir araya gelerek gruplara, mezheplere ayrılmışlardır. Bu gruplaşmalar bir süre sonra dinî bir aidiyete ve kimliğe dönüşerek âdeti dinin önüne geçmiştir. Bir fikrin ya da düşüncenin doğ-

ru ya da yanlışlığı dinin temel kaynakları üzerinden değil, bu inançlar üzerinden teste tabi tutulmuştur. Bu durum, teorik olarak sağlıklı bir duruma tekabül eder. Ancak vakiada bunu engellemek son derece zordur. Şöyle ki insanlar dini, o dine dair sahip oldukları din anlayışlarıyla yaşarlar. Bu durumda söz konusu olan dinin bizatihi kendisinden çok, onun farklı bağlamlardaki algılanışıdır. İslam tarihinde ortaya çıkan dinî oluşumlarda, birinci derecede etkin olan unsur, insandır. Her bir insan kendine özgü bir varlıktır. Dolayısıyla farklı din anlayışlarının ortaya çıkışı, onların yorum ve yaşayış farklılığı öncelikli olarak insanlar arasındaki bireysel farklılıklarla ve insan tabiatındaki psikolojik eğilimlerle ilişkili olarak görülmelidir. İnsanların ortaya koydukları bu farklılıklar, mutluluk iddiasında bulunmadıkça, kendisini İslam'ın temsilcisi görmedikçe, başkalarını öteki olarak algılamadıkça sorun teşkil etmez. Bu yüzden farklı mezhepleri, tarikatları, cemaatleri, hak yahut batıl, doğru yahut yanlış, sapık yahut bidat ve benzeri sınıflandırmalara tabi tutmak yerine, insan doğasından kaynaklanan ve toplumsal yapıyla kurumsallaşan farklı bilgi sistemleri veya zihniyetler olarak algılamak daha doğrudur. Bunun için Kur'an ilkelere temel alınmalı, doğrudan Kur'an'a gidilerek ondan çözüm üretilmeli, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ortaya koyduğu din anlayışı göz önünde bulundurulmalıdır.

Müslümanlar içinde farklı din anlayışları ve gruplaşmaların ortaya çıkmasında etkili olan bir diğer husus, Kur'an ayetleri ve hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği sorunudur. Kur'an'da, çok açık ve sarhi olup herkesin rahat bir şekilde anlayabileceği muhkem ayetlerin yanı sıra herkesin kolayca anlayamayacağı müteşabih ayetler de bulunmaktadır. Hz. Peygamber hayatta iken anlaşılmayan konular ondan soruluyordu. Onun verdiği cevaplar her Müslümanı tatmin ediyordu. Ancak, Hz. Peygamber'den sonra insanlar, doğal olarak bu metinleri anlamada ve Allah'ın muradını tespitinde farklı metotlar ve anlayışlar doğrultusunda Kur'an'a yaklaşmışlardır. Bu da doğal olarak farklı eğilimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Sonuç olarak insanın olduğu yerde farklı düşünceleri önlemek mümkün değildir. Bu bir vakiadır. Dolayısıyla tekçi bir din anlayışı bir ideal olarak talep edilebilir ancak pratikte söz konusu olan çoklu din/İslam anlayışlarıdır. Burada önemli olan bu din anlayışlarının Kur'an ve sünnetin özünden uzaklaşmadan kalabilmeleridir. Temel referans Kur'an ve sünnet olmalıdır. Aksi takdirde yukarıda zikredilen hususlar bağlamında farklılaşmanın, sapmanın ya da sapkinlığın ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Dinin geçmişte nasıl istismar edildiğini bilmek, bugün ve yarın karşımıza çıkabilecek istismar ve tahrif hareketlerini anlamamıza

yardımcı olacaktır. İslam tarihinde dünden bugüne dinin istismarı nasıl olmuş, ne gibi kılıklara girmiş, hangi sonuçları doğurmuştur?

Dinî duyguların istismar girişimlerine Müslümanların penceresinden bakıldığında farklı tanımlama ve anlatılar bağlamında istismar yöntemlerinin türevleri olmakla birlikte genel anlamda iki paydada toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi ve aslında tarihî bağlamda ilk görüneni dinî ifadelerin anlam dünyasına giremeyen ve literal okuma yapmakla yetinenlerin söylemleridir. Bu tarz istismar, Kur'an-ı Kerim'de geçen bir ifadeyi bağlamından kopararak; nüzul sebebini, öncesini veya sonrasını dikkate almaksızın gündeme getirmek suretiyle gerçekleşir.

Dinî duyguların istismar girişimlerinde ikinci metot, birinci yolun tam zıddı bir uygulamadır. Nasıl ki literal okuma bir istismara dönüşebilmekteyse anlam içeriğinde olmayan bir yorum yüklemek de bir istismar faaliyeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarzda Kur'an-ı Kerim'in ifadelerine veya Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sözlerine bağlamında olmayan yeni anlamlar yüklenerek içerik manipülasyonu gerçekleştirilmekte ve istismar girişiminde bulunmaktadır.

1400 yılı aşkın bir süreci ve dünyanın hemen hemen her coğrafyasını kapsayan bir yapı incelendiğinde elbette farklı dönem ve coğrafyalarda dinî duygular ve inanışlar

Dinî metinler, Müslümanlara her durumda ne yapmalarını söyleyen, onları metin ve hayat hakkında düşünmekten alıkoyan ve onların akîl faaliyetlerini donduran bir çerçeve sunmamakta; aksine Müslümanları kendi çağlarına müdahil olma, yeryüzünde Allah'ın halifesi olduklarını unutmama ve İslam'ın insanlığa sunduğu teklifi yüceltip duyurma konusunda teşvik etmektedir.

üzerinden menfaat devşirmeye çalışanların olduğunu görmek doğaldır. Burada aslolan sonuçları doğru okuyabilmektir. Genele teşmil edilebilecek ve İslam'ın özünü tehlikeye atacak bir durumun olmadığı aşikârdır. Bunun en önemli sebebi de İslam dininin insana yüklediği anlamdır. İslam, mükellefiyeti bizatihi insanın kendisine yükleyerek bilgi, anlama ve yorum faaliyetlerinde insanın özne olmasını istemiştir. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in; "oku", "düşün", "aklını kullan" ve "ibret al" tavsiyelerine uyarak kendisini nesneleşmeden ve nesneleştirmeden koruyan insanın istismar faaliyetleri karşısında çekineceği bir durum yoktur.

Kur'an-ı Kerim'de de buyrulduğu şekliyle "doğru yol üzere kalmak" istikamet üzere olmak bir Müslüman için çokça ehemmiyet taşıyan ve son nefesi verinceye kadar muhafaza edilmesi gereken bir dikkati gerektiriyor. Zamanın, kültürün ve alışkanlıkların mütemediyen değiştiği bir dünyada o değişmeyen öz; doğru istikamet zaman ve mekânlar boyunca değişmeyen mahiyeti nedir?

Bu soruyu cevaplarken öncelikle Yüce Allah'ın "doğru yol" vurgusuna dikkat çekmek gerekir. Bilindiği üzere İslam'ın ilk muhatabı olan Mekkeliler, geçimlerini ticaretle sağlıyorlardı. Bir tacir için hele ki çöller aşan bir tacir için yol bilgisi son derece önemlidir. Çölde yolun

kaybedilmesi hâlinde geri dönüşü olmayan bir son ile karşılaşılması ihtimali çok kuvvetlidir. Doğru yolda kalmanın birinci şartı izleri/işaretleri doğru okuyabilmekten geçer. Bu sebeptendir ki Arap Yarımadası'ndaki insanlar iyi iz sürerlerdi. Yüce Allah'ın henüz daha İslam'ın erken döneminde Mekkelileri "sırat-ı müstakim" üzerinden İslam'a çağırması son derece önemli bir vurgudur. Ancak günümüzde yolunu gps cihazı ile bulan ve gittiği yolun kontrolünü uydulara bırakıp özgür iradesiyle kendini nesneleştiren birisi için "sırat-ı müstakim" ifadesini anlamak kolay değildir.

Statikliğin getirdiği durağanlık, insanın aynı şeyi sürekli tekrar etmesi sebebiyle zihni, bedeni ve refleksleri köreltici bir etkiye sahiptir. Durağan, sabit kalan ve sürekli tekrarlanan bir yolculukta zaman içerisinde yol anlamını ve değerini kaybedecektir. Ancak varılması hedeflenen amaca götüren, doğru yoldur. Doğru yolda olunmadan hedefe varılması mümkün değildir. Yolun anlamını bilen insan, bir an bile olsa konsantrasyon kaybına uğramayacaktır.

İslam'da yolun bizatihi kendisi özdür. Maharet, her türlü uyarıcıya ve değişkene rağmen yolda kalabilmektir. Asıl odaklanması gereken, yoldur. İnsan kendisine doğru bir istikamet belirler ve doğru bir yolda yürürse hareket noktasında belirlenen varış noktasına ulaşacaktır. Bununla birlikte konsantras-

yonunu kaybeden ve doğru yoldan uzaklaşan insan için nihai hedef olarak gösterilen "mükemmel insan" olma hedefi hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir.

Bireysel özgürlüğü önemseyen ve hesap gününde insanın herhangi bir mazerete sığınma ihtimalini ortadan kaldıran her türlü uyarıyı en başta yapan Yüce Allah'ın "doğru yol" vurgusunu da bu bağlamda okumak gerekir. Yola odaklanan bir insan için yolda karşılaştığı değişiklikler karşılıklı ilişkiyi güçlü tutan ve farkındalık düzeyini arttıran olumlu değişimlerdir. Ancak insan, "doğru yolda kalmak" gibi bir arzu içerisinde değilse bu sefer değişimler onun için güçlü çeldiricilere dönüşecektir.

Dijital bir çağda yaşıyoruz. Bilgi ve bilgi paylaşımı noktasında iletişim teknolojileri insanlığa büyük imkânlar, yepyeni olanaklar sağlıyor. Bu avantajlar bilgi kirliliği gibi pek çok sorunu da beraberinde getiriyor. Herkesin her konuda konuşabildiği, bunun gittikçe bir geleneğe dönüştüğü modern toplumda birey, sahîh kaynaklarla arasındaki ilişkiyi nasıl muhafaza etmelidir?

Son yüzyılın en önemli süreçlerinden biri olan dijitalleşme, muhtemelen gelecekte bu yüzyılı nitelemek için kullanılacak en temel kavram olarak tarihin hafızasındaki yerini alacaktır. Nasıl ki geçmiş yüzyılları nitelemek için modernleşme, postmodernleşme ve kü-

reselleşme gibi toplumsal süreçlerden bahsediyorsak, XXI. yüzyıl için de dijital çağın başlangıcı diyeceğiz. Bu dönemin en önemli karakteristiği, bir taraftan hayata yön veren her türden bilginin gittikçe dijital mecralara taşınması, diğer taraftan ise bu mecralarda üretilen bilgilerin her geçen gün hayata daha çok yön verir hâle gelmesidir. Bilginin bu kadar etkin bir yönlendirici olduğu bu bilgi/bilişim çağında, onun üretimi kadar dağıtımının ya da paylaşımının da denetlenebilirliği giderek zorlaşmaktadır. Çünkü söz konusu mecralarda akışkanlık kazanan bilginin zaman ve mekânla kayıtlı, kontrol edilebilir niteliği gittikçe kaybolmaktadır. Bu durum, bir taraftan internet tabanlı yeni medya ortamlarının kitleler üzerindeki etkisini artırırken diğer taraftan üretilen ve geniş kitlelerin albenisine sunulan kirliliğin de dolaşımını kolaylaştırarak gerçeklik algımızı tersyüz etmektedir. Böyle bir vasatta gerçek ile kurgu birbirine karışmakta ve gerçek bilgiye ulaşmak her geçen gün daha da zorlaşmaktadır.

Bu tablo karşısında ne yapmalıyız? Elbette küresel bir meydan okumayı ifade eden böyle bir ortamda üretilecek lokal çözümler yeterli olmayacaktır. Bu nedenle yaşlı dünyamızın küresel bir bilinçlenmeye ve farkındalığa ihtiyacı vardır. Söz konusu bilinçlenmenin öncelikle bireylerin bilincinde başlaması bir tercih değil, dünya genelinde bir zorunluluk hâline gelmiş durumdadır. Çünkü sahîh

kaynaklara erişimin önündeki en büyük engel, erişimi her zamankinden kolay hâle gelen bilginin niteliğinin daha az sorgulanmasıdır. Sorgusuz sualsiz kabul edilen ya da kaynağı ile sahih bağlantısı kurul(a)mayan dinî bilginin ise sahibini manipüle etmesi kaçınılmazdır. Bu riskler karşısında günümüz Müslümanının dijital platformlarda dolaşan dinî bilgiye ilişkin okuryazarlığını geliştirmekten başka bir seçeneği görmemektedir.

Modern zamanlarda insanlar zannedildiğinin aksine kutsaldan, manevi olandan uzaklaşmadı; sadece kutsalın yerine başka alışkanlıklar icat etti ve ruhsal ihtiyaçlarını bu alışkanlıklarla ikame etmeye çalıştı. Dinin ve inancın rolü gittikçe daha da önem kazanıyor. Tam bu noktada iki soruyu iç içe sormak istiyorum. İslam adına konuşanların nelere dikkat etmesi gerekir? Bu kimselerin asli kaynaklardan nasıl istifade etmesi gerekir?

Modern dünyanın inanca yönelik ürettiği riskler ve tehditler karşısında kutsal olanın farklı biçimler aldığı, gelecekteki toplum tipinde algılanma ve anlaşılma biçimlerinden farklı yorumlara konu olduğu bilinmektedir. Son üç yüzyıldır öncelikle Batı toplumlarında ortaya çıkan ve kısa süre içerisinde tüm dünyaya yayılan teknolojik ve bilimsel devrimler neticesinde etkisi her geçen gün artan hızlı bir sekülerleşme süreci yaşanmıştır. Söz konusu sü-

reç 1950'lere kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra İngiltere ve ABD başta olmak üzere Batı toplumlarında ortaya çıkmaya başlayan yeni dinî hareketlerle birlikte kutsalın yeniden tarih sahnesine dönüşüne ilişkin tartışmalar da başlamıştır.

Yeni çağ akımları olarak da ifade edilen maneviyat arayışlarının günümüzde de faaliyet alanlarını genişlettiği görülmektedir. Günümüz teknoloji toplumunun sunduğu dijital platformları da etkin biçimde kullanan söz konusu hareketlerin yeni bir maneviyat arayışının sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir durumda İslam'ın sahih mesajının ve kadim öğretilerinin çağın dili ve üslubunu da dikkate alarak yeni iletişim araçlarının sunduğu imkânlarla buluşturulması gerekmektedir. Tam bu noktada İslam adına konuşanların manipülatif söylemlerden uzak durması, İslam'ın Kur'an ve sünnetten oluşan ana kaynaklarındaki temel referanslara, güvenilir kaynakların ve kişilerin yaklaşımlarına riayet etmekle birlikte, günümüz insanının ihtiyaçlarını gözeterek, içinde yaşanan kültürün hassasiyetleri de dikkate alınarak aklı selim ile hareket etmesi elzemdir. Söz söyleme yetkisine sahip olan ehliyetli kişilerin özellikle çağın iletişim teknolojilerinden haberdar olması, onları etkin bir şekilde kullanma becerisine, başka bir ifadeyle dinî meselelerde dijital medya okuryazarlığına sahip olması gerekmektedir.

Herhangi bir meselede karara varmadan önce aceleci davranılmamalı, tek bir bakış açısına dayalı sığ yaklaşımlardan uzak durulmalı, meselenin olabildiğince tüm boyutları enine boyuna müzakere edilmeli ve ehil insanlardan oluşan bir kurul marifetiyle ortak aklın imkânları işletilerek nihai karara varılmalıdır. Varılan karar(lar)ın kamuoyu ile paylaşılmasında dikkatli davranılmalı, cari iletişim araçlarının sunduğu imkânlar kadar ortaya çıkarılması muhtemel riskler de gözetilmelidir. ■

ÖZ GEÇMİŞ

1955 yılında Erzurum'da doğdu. İmam Hatip Lisesi (1974) ve Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden (1981) mezun oldu. Askerlik (1982-1983) ve bir süre Diyanet bünyesindeki Müftülük (1983-1986) görevinden sonra 1987 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Hukuku Anabilim Dalı'na Araştırma Görevlisi olarak atanmış, Mısır'da uzmanlık alanı ile ilgili araştırmalarda bulunmak üzere bir süre (1990-1991) kalmıştır. 1992'de Doktor, 1997'de Doçent, 2004'te de Profesör unvanı aldı. 2001-2003 yılları arası Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanı olarak görev yapmış olan Dağcı'nın ulusal ve uluslararası düzeyde yayımlanmış kitap, makale ve tebliğleri bulunmaktadır. Halen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı olarak görev yapmakta olup evli ve altı çocuk babasıdır.

DİN İSTİSMARINA KARŞI İKİ PANZEHİR EDİLLE-İ ŞERİYYE VE EFÂL-İ MÜKELLEFİN

Şükrü KABUKÇU
Çanakkale Müftüsü

15 Temmuz kal-kışmasının yıl dönümünde bu acı olaydan ders alarak toplumsal savrulmalarımızı yeniden düşünmeliyiz. Acı olayların tekrar etmemesi için bu çok önemlidir. İyi niyet güzeldir ama ölçüsüz olunca sonucu bazen çok sıkıntılı olabiliyor. Dinî değerlerin en kırılgan tarafı etkiye veya duygusallığa açık olmasıdır. “Allah rızası”, “peygamber sevgisi”, “yardımlaşma” ve “kurban” gibi kavramlar bunlardan sadece birkaçıdır. Bu ve benzeri kavramlar üzerinden insanları ve toplumu yönlendirmek mümkündür. Elbette bize düşen inanç değerlerimizi ve mahiyetlerini iyi kavramak ve hayata aktarmada da dikkatli davranmaktır.

Müslüman bireyler ve toplum olarak yanlışlara düşmek için ölçülerimize dikkat etmeliyiz. Bu itibarla özellikle Maveraünnehir ulemasının geliştirdiği ilmihâl geleneği bu açıdan çok önemlidir. Toplumun her ferдинin geniş bir şekilde din eğitimi alması mümkün değildir. Dolayısıyla toplumun geneline hitap eden bir başvuru kılavuzuna ihtiyaç duyulmuş ve ilmihâl geleneği oluşmuştur. Elbette bu geleneğin geliştirilmesi her dönemdeki ilim ehlinin sorumluluğundadır. Toplumun inanç yapısını, ibadetleri ve ahlaki değerlerini ilmî ölçülerle koruma adına bu gelenek içinde geliştirilen iki temel kavram bir anlamda toplumsal savrulmaları önlemesi açısından önemli bir dayanaktır. Bu iki kavram ise

şunlardır: Edille-i şeriyye ve efâl-i mükellefin.

Edille-i şeriyye

“Edille-i şeriyye”, dinî deliller demektir. Bir Müslüman yaptığı veya söylediği bir şeyin doğruluğunu, referansını bu kavramın oluşturduğu değerlerle ölçer. Onlar da şunlardır: Kitap, sünnet, icma ve kıyas. Özellikle usul-i fıkıh açısından bu sıralama hususunda müçtehitlerin farklı kanaatleri ve ilmî tartışmaları vardır. Bu tartışmalar bir yana bu ölçülerin varlığı, müçtehitleri dönemsel baskılardan korumuştur. Ayrıca ürettikleri ilmî gelenek subjektif olmaktan korunmuş ve ilmî usullere dayanmıştır. Bu sebeple Müslüman bir kişi yaptığı bir şeyin doğruluğunu anlamak için önce Kur’an’a bakar, sonra sünnete bakar, âlimlerin sözüne (icma) bakar ve ilmî bir çalışma olarak kıyas konusuna bakar. Bu sıralama kişiyi keyfî yorumlardan ve bunun sonucu yanlışlara düşmekten korur. Müslüman birey kendisine teklif edilen söz veya eylemin doğruluğunu kişilere göre değil, ölçütlere göre değerlendirir. İşte bu duruş, kişinin dindarlığını başkalarının müdahalesinden korur ve aynı zamanda kişiyi başkalarının yörüngesine girmekten de korumuş olur.

Efâl-i mükellefin

“Efâl-i mükellefin”, mükelleflerin dinen sorumluluk çağına gelmiş olan kişilerin fiilleri anlamına gelir. Farz ile başlayıp haram ile biten bu kavramlar mezhepler arasında

bazı isimlendirme farklılıkları olsa da genelde şöyledir: Farz, vacip, sünnet, müstehap, mübah, müfsit, mekruh ve haram. Bu kavramlar kişinin ve toplumların hayatını zora sokmak için değil, bilakis bir düzene ve ahenge sokmak içindir. Aynı zamanda keyfîliği ve hak ihlalini önlemek içindir. Bu itibarla bir kişinin hiçbir fiili yoktur ki bu tanımlar ve kavramlardan birisine dâhil olmasın. Örneğin, namazda iftitah tekbiri için elleri kaldırmak farza ait bir eylem, kişinin ceketini giyerken elini kaldırması mübah olan bir eylem, haksız yere birisine vurmak için yum-

Müslüman bir kişi yaptığı bir şeyin doğruluğunu anlamak için önce Kur’an’a bakar, sonra sünnete bakar, âlimlerin sözüne (icma) bakar ve ilmî bir çalışma olarak kıyas konusuna bakar.

ruğunu sıkması ise haram olan bir eylemdir. Aynı eylem için dinin öğrettiği kavramlar farklıdır. Burada keyfîlik yoktur. Oluşturulan hukuk anlayışı kaynaklara dayalı ve objektiftir. Farz olan bir sorumluluğu keyfî yorumlarla terk edemeyiz. Yine aynı şekilde haram olan bir eylemi, kişilere vehimler yükleyerek meşru hâle getiremeyiz. En tipik örneklerden birisi olarak şunu söyleyebiliriz: Güya iyi olan insanların belli yerlere gelmesi için soruların çalınması tam anlamıyla bir hak ihlali, başkalarının hakkını yeme ve zulüm olup haram bir davranıştır ve hiçbir şekilde normal gösterilemez.

**Müslüman
birey kendisine
teklif edilen söz
veya eylemin
doğruluğunu kişilere
göre değil, ölçütlere
göre değerlendirir.
İşte bu duruş,
kişinin dindarlığını
başkalarının
müdahalesinden
korur ve aynı
zamanda kişiyi
başkalarının
yörüngesine
girmekten de
korumuş olur.**

Bazı tespit ve teklifler

Tarihin değişik dönemlerinde fikrî tartışmaların neticesinde bazen şiddete ve teröre başvurulmuş ve acı olaylar yaşanmıştır. Hasan Sabbah ve adamlarının yapılanmaları, yaptıkları, bunun sonucunda çok acı olayların yaşanması iyi düşünülmesi gereken bir örnektir. Özellikle akaid/inanç değerleri konusunda tarihten gelen âlimlerin tespit ettikleri ortak değerler çok önemlidir. Ve altı yıl önce yaşadığımız acı tecrübenin bir benzerini yaşamamak ve birilerinin bizi Allah'ın dini ile aldatmaması için toplum olarak her daim dikkatli olmak zorundayız. Burada kişi/kişiler veya kurumların isimleri önemli değildir. Yani hiç kimse eskilerin tabiri ile lâ yüsel (hesap vermekten muaf) değildir. Bu itibarla dikkat edilmesi gereken bazı prensipleri ve kuralları şöyle ifade edebiliriz:

- Kişi veya kişilerin ortaya koyduğu ölçüler, içtihatlar, düşünceler Kur'an ve sahih sünnete aykırı olamaz.
- İnsanları hakikat yerine koymayız.
- Hakikat, doğru kişilere göre değerlendirilemez.
- Dinin özünde gizem, gizlilik, takiiye, aldatma, başkasının hakkını çalma, hile gibi kavramlara asla yer yoktur.
- Dinî kavram ve değerlere anlam yüklemeye asla keyfîlik olamaz.
- Bütün mezhep imamaları görüşlerini bir usul dairesinde Kur'an veya sünnete dayan-

dırmıştır. Bu ölçüye uyulmadığı zaman temel kavramlar ters yüz edilir ve ortaya paralel itikat ve fıkıh çıkar.

- Hz. Peygamber'in hayatı berraktır. Özellikle Mescid-i Nebi merkezli olarak ibadet, irşad ve eğitim faaliyetlerini yürütmüştür. Kapalı devre olan her oluşum kontrol dışıdır ve etkiye açıktır.

- Allah, peygamberler haricinde kimseye vahiy göndermez.

- Haram olan bir davranış kişilerin keyfî tutum ve kanaatleri ile helal hâle gelemmez. Bir makama gelmek için iftira atmak, hile yapmak, hele hele sınavda soru çalmak kul hakkıdır ve haramdır.

- "Peygamber geceleyin size geliyor." gibi söylemlerle ortaya konan düşünceler tam anlamıyla istismardır.

- Güya din gayretiyle yerine getirmemiz gereken ahlaki sorumluluk ve davranışlardan uzak kalamayız. Sıla-i rahim gibi bir görevimizi dine hizmet adına (!) yerine getirmemenin hiçbir izahı ve dayanağı yoktur.

- Dinde yeri ve uygulaması olmayan peygambere kurban kesmek gibi davranışlara, iyi niyetli gibi görünse de müsamahalı bakamayız.

- Peygamberle, din büyükleri ile görüşme iddialarının hiçbir dayanağı yoktur.

- Kızı Fatıma'yı namazını kılması konusunda uyarın ve babasının peygamber olmasının ona fayda vermeyeceğini ifade eden bir örneklik

**Dindarlık
dünya menfaati
için değildir,
dolayısıyla dinî
değerleri, kendi
dindarlığını
dünyalık
mal veya
makam için
öne çıkarmak
istismarın ta
kendisidir.**

ortada iken şefaât gibi kavramları kendi dünyevi durumlarını güçlendirmek için kullananlara karşı dikkatli olmalıyız.

- “Bir makama yükselmek adına haram olan bir davranışı yapabilirsin.” demenin hiçbir ilmî dayanağı yoktur.

- Lafızcı ve selefi söylem ile Kur’an-ı Kerim’in istismarına, özellikle cihatla ilgili ayetlerin istismar edilmesine karşı son derece dikkatli olmalıyız.

- Kur’an ve sünnetin bir usul ve metodoloji dairesinde yorumlanması ve anlaşılması yönünde bir çalışma olmaz ise ortaya çıkacak olan tablo daha ağır olacaktır. Bir ayet veya bir hadis ile amel etmek için bu bilginin tek başına yeterli olmadığı aşikârdır.

- Usul ve makasid gibi temelden yoksun olan okuma ve üretilen fikirler anlık, şahsi ve bölgesel olarak kalacaktır.

- Dindarlık dünya menfaati için değildir, dolayısıyla dinî değerleri, kendi dindarlığını dünyalık mal veya makam için öne çıkarmak istismarın ta kendisidir.

Netice

Asr-ı saadetten sonra tarihin değişik dönemlerinde savrulmalar yaşanmıştır. 15 Temmuz’da yaşadığımız meşum hadisede bir kez daha gördük ki Müslümanlık kitabı dayalı olmak zorundadır. Kitaptan kastımız ise kişiler veya isimler anlamında olmadığı açıktır. Kadim medeniyet tarihimizde özellikle akaid metinlerinde bir anlam-

da formül hâline getirilen ve neredeyse üzerinde görüş birliği olan tanımlar ve kavramlar çok önemlidir. Mesela, Neseî’nin (ö. 537/1142) akaid ile ilgili eserinin ilk cümlesi olan “eşyanın hakikati sabittir” ve benzeri tanımlar tarihî tecrübenin ortaya koyduğu değerlerdir. Elbette bunların da güncellenmesi ve toplumun anlayacağı bir dile aktarılması âlimlerimizin sorumluluğundadır. Bu itibarla ortaya konacak olan objektif kural ve değerler ile muhtemel savrulmalar da önlenmiş olacaktır. Tekrar ifade edelim ki iyi niyet güzeldir. Ancak herkes yaptığını, söylediğini ve düşüncelerini tüm Müslümanların ortak değerleri olan Kur’an ve sahih sünnet ölçüsünde sürdürmek zorundadır. ■

KURBAN BAYRAMI ALLAH'A YAKLAŞMANIN SEVİNCİ

Gülsüm SOYDAN

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzman Yardımcısı

Her sevgi kanıt ister. Sevginin kanıtı ise cümle âlemin şahitlik edeceği fedakârlıktır. Sevmek, sevdiğini sık sık anmayı, ziyaret etmeyi, ona yakın olmayı gerektirir. Varını yoğunu sevdiğinin uğrunda memnuniyetle harcamak, arı duru, katıksız bir sevgidir. En yüce sevgi ise imanin ta kendisi olduğuna göre namaz, oruç, hac ve umre, zekât ve kurban ibadetleri, imanin kanıtları olarak görülebilir. Kurban ibadeti, diğerlerinden farklı olarak candan fedakârlıktır. Sunulan candan kanıtın Hak katında kabul edildiği gün, bayram değil de nedir?

Sevgisiz bir gönlün getirdiği kanıt eğreti durur. Nitekim Allah'a kurban sunan Hz. Âdem'in iki oğlundan, iki kardeşten birinin kurbanı kabul edilmiş, diğerinin kurbanı ise kabul edilmemiştir. "... Çünkü Allah ancak takva sahiplerinin kurbanını kabul eder." (Maide, 5/27.)

İmtihanı kazanıp da kurbanı kabul edilenler arasında İbrahim peygamber de vardır. Üstelik ondan istenen kurban, ilerlemiş yaşlarında bir mucize olarak bahşedilen gözünün nuru evladıydı. İlahi murat, ne İsmail'in canına kastetmek ne de İbrahim'e acı çektirmekti. Bu imtihanla, Hz. İbrahim ve oğlunun Allah'a olan kusursuz teslimiyeti kıyamete kadar insanlığa duyurulmuş, gelecek nesiller arasında onlara güzel bir nam bırakılmış olacaktı. Nitekim Hz. İbrahim, oğlunu kurban etmek üzere yüzüstü yatırdığı zaman emri yerine getireceği anlaşılınca evladının canına

bedel olarak kurbanlık gönderilmişti. Yeryüzünde her toplum tarafından bilinen ve uygulanmakta olan kurban ritüeli, İbrahim peygamberle birlikte daha özel bir anlam kazanmıştır. Hz. Peygamber de (s.a.s.), “Babanız İbrahim’in sünneti” olarak nitelendirdiği bu mirası kendi sünnetinin çerçevesinde bizlere hediye etmiştir. (Safat, 37/101-111; Hac, 22/34; Buhari, İdeyn, 3; İbn Mace, Edâhî, 3; İbn Hanbel, IV, 368.)

Kur’an-ı Kerim’de, Allah’ın lütfettiği nimetlerin bir sembolü olan kurbanlık hayvanlara saygısızlık edilmemesi emredilmiştir. İnsanlara sayısız faydası olan bir nimetin, yine nimeti verene kurban edilmesi, nimet sahibini unutmaya hastalığına karşı önleyici bir tedavidir. Bu açıdan kurban kesmek, ihtiyaç sahiplerine yardım etmekten ibaret görülmemelidir. Öyle olsaydı kurban bedelini tasadduk etmekle de bu ibadet yerine getirilmiş olurdu. Bununla birlikte Yüce Allah, kurban kesenin, kurbanlıktan istifadesine izin verdiği gibi isteyen isteyemeyen ihtiyaç sahiplerini de bu rızka ortak ederek kullarını sevindirmiştir. Böylece kurban, kulu sadece Allah’a yaklaştırmakla kalmaz; kulu kula da yaklaştırır. Kurbanlıkları yaratan Allah elbette kendisi için kesilen kurbanlara muhtaç değildir ama insan, kurban kesmeye ve teslimiyetini kanıtlamaya muhtaçtır. İşte tam da bu sebeple kurbanın eti ve kanı değil; Allah’a

ulaşan bizim takvamızdır. Kurban Bayramı da Allah’a yaklaşmanın sevincidir. (Maide, 5/2, 97; Hac, 22/28, 34-37; Gâşiyeye, 88/17; İbn Mace, Edâhî, 1; Ebu Davud, Dahâyâ, 3-4.)

Kurban edilmek üzere seçilen hayvanlar, Kur’an-ı Kerim’de “en’âm” kelimesiyle ifade edilir. “En’âm”, kök itibarıyla “nimet, lütuf, yumuşak başlılık” gibi anlamlara gelir. İnsana boyun eğme fitratında yaratılan kurbanlık hayvanlar, bazen insanı ve onun yükünü taşımış bazen de tarlasını sürmüştür. Modern zamanlarda kurbanlık hayvanların insana faydası biraz daha arka planda kalsa da hâlâ önemini yitirmiş değildir. Bembeyaz, lezzetli sütleri, etleri ve kemikleri, vazgeçilmez gıda malzemelerindedir. Yününden yatak döşek yapılan, tezeği dahi gübre, yakıt ve yapı malzemesi olabilen kurbanlık hayvanların, boynuzları, derileri, toynakları, ödleri de başka türlü değerlendirilir. Otlamaya gidip gelirken hayvanların insana verdiği mutluluk ayrı bir güzelliştir. (Enam, 6/142; Nahl, 16/5-7, 66; Yasin, 36/71-73.) Belki de tüm bu faydalarından dolayı, geçmişte de günümüzde de bazı toplumlarda bu tür hayvanlara ya da onların heykellerine “tapıldığına” rastlamak mümkündür. (Bakara, 2/54; Taha, 20/87-88.) Onları yaratana kulluk etmek dururken...

Rabbe kul olmak, bazen tek kelimeye sığar. Kapalı bir kapı, anahtarla da açılabilir zor kullanarak da. Anahtarla

kapıyı açan ev sahibi iken zor kullanarak açan hırsızdır. Her iki durumda da kapı açılmış olur ancak açılan kapının ardı birine helal, diğerine haramdır. Usulüne uygun kesilse de bir hayvanı murdar olmaktan çıkarıp onu helal kılan anahtar ise “Allah” lafzıdır.

Bir hayvanın kurbanlık olduğu kesinleşince artık onun sütü bile fakirin hakkıdır. Kesildiğinde vücudunun hiçbir parçasının, sırtındaki örtünün bile parayla karşılığı yoktur. Kişi bunları ya kendi kullanır ya da aynını/satıldıysa bedelini tasadduk eder. Kasabın ücreti dahi kurbanlıktan ödenmez. (Buhari, Hac, 113; Müslim, Hac, 348.) Her işi güzelce yapmayı emreden Allah Resulü (s.a.s.), kurbanı güzelce kesmenin de bıçağı bilemek ve hayvanı rahatlatmaktan geçtiğini buyurmuştur. (Müslim, Sayd, 57; Ebu Davud, Dahâyâ, 10-11.) Bütün şahsi menfaatlerden arındırılan ve Allah’a has kılınarak kesilen kurbanın kanı yere düşmeden mükâfatı Allah katında kaydedilir. (Tirmizi, Edâhî, 1.)

Candan sunulan kanıtların kabul edildiği Kurban Bayramı günlerinde Müslüman kardeşlerimizle bir araya gelerek sevincimizi birlikte yaşayalım. Sadece bayram namazında ya da kurban hissedarı olarak değil; bayramda toprağını değiştirdiğimiz sıla-i rahme can suyu olalım. Unutmayalım ki çocuklarımız, bayramın nasıl yaşanacağını bizden öğrenecektir. ■

EN DOĞRU YA GÖTÜREN REHBER KUR'AN

Dr. Bayram KÖSEÖĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا

“Kuşkusuz bu Kur'an, en doğru olana iletir; dünya ve ahiret için yararlı işler yapan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.”

(İsra, 17/9.)

Gökleri, yeri, görünen görünmeyen, canlı cansız bütün mahlûkatı yoktan var eden Yüce Allah, Hakim ismi gereği bütün bunları yerli yerinde ve elbette bir hikmete binaen yaratmıştır. Yeryüzü ve gökyüzünün, güneşin ve ayın hizmetine sunulduğu, eşref-i mahlûkat olan insanın yaratılması da aynı şekilde pek çok hikmete mebnidir. Sahip olduğu akıl ve irade yeteneğiyle diğer varlıklara üstün kılınan insan, bu özellikleri sayesinde sorumlu bir varlık olmuştur aynı zamanda. Sorumluluk sahası olan yeryüzünü imar etmekle görevlendirilen insan için Hz. Âdem'le birlikte dünya hayatı başlamıştır. İlk insan olması yanında ilk peygamber de olan Hz. Âdem'den itibaren Allah (c.c.), gönderdiği peygamberler ve indirdiği ila-

hi kitaplarla insanlara hidayet yolunu göstermiş, doğruyu öğretmiş, onları yanlıştan sakındırmıştır. Peygamberler silsilesinin son temsilcisi olarak Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s.), son ilahi kitap olarak da Kur'an-ı Kerim gönderilmiştir.

Allah kelamı olan Kur'an'ın en temel özelliği insanlık için bir rehber olması, “Kuşkusuz bu Kur'an, en doğru olana iletir.” (İsra, 17/9.) hakikati gereği “en doğru olan” a götürmesidir. Ayette vurgulanan “en doğru olan”, İslam dini, en doğru yol, en güzel işler, salih ameller vb. şekillerde izah edilmiştir. (Matürîdi, Te'vîlâtü Ehli's-Sünne, 7/11-12; Zemahşeri, el-Keşşâf, 2/651.) En doğru olan, öncelikle İslam dini, yani onun temel öğretisi olan doğru itikat ve güzel ameldir. Sağlam bir iman ve

salih amele sahip olan müminleri büyük bir mükâfatla müjdeleyen Kur'an, ahirete inananlara ise Allah'ın ağır bir azap hazırladığını haber vermek suretiyle (İsra, 17/10.) insanların doğruyu bulması için gerekli olan hususlara da dikkat çekmektedir. (Kur'an Yolu, 3/465.) Böylece Kur'an, doğruyu göstermek yanında yanlışta da işaret etmek suretiyle insanları sakındırmakta, en doğruya ulaşmalarını istemektedir.

Kur'an'ın ilk muhatabı olan toplumun içinde bulunduğu şirk bataklığı yanında zülüm ve haksızlığın hâkim olduğu, güçlünün zayıfı ezdiği, kadınların ve kölelerin değersiz sayıldığı vb. pek çok ahlaki ve toplumsal zafiyet, bu toplumun âdeta yolunu kaybettiğini gösteren örneklerdendir.

İnsanlık her ne zaman yolunu şaşırırsa Yüce Allah onlara peygamberler ve kitaplar gönderdiği gibi bu topluma da kendilerini en doğruya ulaştırarak olan Kur'an'ı göndermiştir. Son ilahi kitap olması gereği Kur'an, kıyamete kadar gelecek insanlara da ışık tutmaya, rehberlik etmeye, yön vermeye devam edecektir.

Kur'an-ı Kerim, içeriğinde yer alan iman, ahlak ve hayatın diğer alanlarına yönelik ilke ve esaslarıyla insanları karanlıklardan aydınlığa çıkaran bir kitaptır. (İbrahim, 14/1.) Kur'an'ın isimlerinin her biri de aslında bu gerçeğin birer ifadesidir. Öyle ki "Bu Kur'an insanlara bir açıklama, takva sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür." (Âl-i İmran, 3/138.) mealindeki ayette buyrulduğu üzere o hakikatleri açıklayan "Beyan"dır; takva sahiplerine yol gösteren "Hidayet"tir, öğüt veren "Meviza"dır. Hak ile batılı, doğru ile yanlış, helal ile haramı birbirinden ayıran "Furkan"dır. (Furkan, 25/1.) İnsanların yolunu aydınlatan, karanlıklarda yolunu kaybetmekten koruyan "Nur"dur. (Maide, 5/15; Araf, 7/157.) İnsanlara gerçekleri açıklayan, önceki toplumların başlarına gelenleri hatırlatarak ibret almalarını sağlayan "Zikir"dir. (Hicr, 15/9.) Bütün bunlarla birlikte Kur'an her yönüyle "Rahmet"tir. (Enam, 6/157; Araf, 7/52 vd.)

Kur'an'ın isimlerinden biri de "Şifa"dır. "Biz Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için bir şifa, bir rahmettir; zalimlerin ise sadece zıyanını arttırır." (İsra, 17/82; Fussilet,

41/44.) mealindeki ayetler şifa kelimesinin Kur'an'da özelliklerle gönüllere huzur, kalplere sükûnet bağlamında manevi bir şifa anlamını ifade ettiğini düşündürmektedir. (Bayram Köseoğlu, "Kur'an-ı Kerim'de Hastalık ve Şifa Kavramları", Uluslararası Din ve Medeniyet-I Sempozyumu [Din ve Sağlık] Tebliğler Kitabı, 2021, 1/128.) Kur'an'ın sunduğu şifadan istifade edebilmek, dertlerimize deva bulabilmek için ise öncelikle onun Allah kelamı olduğu gerçeğini kabul etmek, ayetlerini tefekkür etmek; onda hata, kusur ve çelişki aramak yerine onun kurtuluş vesilesi ve hayat rehberi olan ilkelerini özümseyerek yaşamaya çalışmak gerekir. İşte o zaman Kur'an bizi doğruya ulaştıracak, hem dünyada hem de ahirette kurtuluşumuza vesile olacak; kin, haset, kibir, aç gözlülük gibi hastalıklarımıza da şifa olacaktır.

Kur'an'ın mahiyetiyle ilgili bizzat Kur'an'da yer alan bu özelliklere baktığımızda onun insanın önünü aydınlatan, yol gösteren, sağlam ölçüler koyan, tarih içindeki yürüyüşünde insanın yardımcısı olan rehber kitap olduğunu görüyoruz. (Halis Albayrak, Tefsir Usulü, Şule Yayınları, 1998, s. 70.) Elbette ki Kur'an'ın rehberliğinden istifade edebilmek insanın Kur'an'la olan ilişkisine bağlıdır. Bunun için de ilk olarak onun Allah kelamı olduğuna iman etmek gerekir. Sonrasında ise onu okumak, anlamak ve yaşamak için gayret etmek esastır. Kur'an'ı okuyup anlamadan, onun yol gösterici ilkelerini hayatımıza yansıtmadan ne onun hidayet ve rehberliğinden ne öğüt ve ha-

tırlatmalarından ne de rahmet ve şifa oluşundan istifade etmemiz mümkün olacaktır. Hz. Peygamber'in bizlere emanet olarak bıraktığı ve kendisine tabi olduğumuzda asla doğru yoldan ayrılmayacağımızı beyan ettiği iki temel kaynaktan biri olan Kur'an (Muvatta, Kader, 3.), ancak bu sayede bizleri en doğruya ulaştıracaktır. Kur'an, Cahiliye diye adlandırılan çağdaki ilk muhataplarını nasıl karanlıklardan çıkarıp aydınlığa ulaştırmış, cahiliye asrını saadet asrına çevirmişse bu, Kur'an'ın çağlara hitap eden evrensel mesajlarını anlamak ve tereddütsüz yaşamakla mümkün olmuştur. Günümüzde de insanlık, inançla ilgili problemler yanında hayatın her alanında yaşanan yozlaşmadan kurtulabilmek için Kur'an'ın en doğruya götürülen, gönüllere şifa ve her yönüyle rahmet olan ilkelerine uymak durumundadır. Zira insanın dünya ve ahiret mutluluğu bu hakikate bağlıdır. ■

Kur'an'ın sunduğu şifadan istifade edebilmek, dertlerimize deva bulabilmek için öncelikle onun Allah kelamı olduğu gerçeğini kabul etmek, ayetlerini tefekkür etmek; onda hata, kusur ve çelişki aramak yerine onun kurtuluş vesilesi ve hayat rehberi olan ilkelerini özümseyerek yaşamaya çalışmak gerekir.

FITRATA YAPILAN YOLCULUK HAC

Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ

“Her kim bu evi (Kâbe’yi) hacceder, şehevi söz ve davranışlardan uzak durur ve kötülük işlemezse annesinin onu doğurduğu günkü (günahsız) hâline dönmüş olur.”

(Buhari, Muhsar, 10.)

Dinin beş temel esasından biri olan hac, sembollerin yoğun olarak yer aldığı bir ibadettir. Günde en az beş kez yöneldiğimiz Kâbe ile hem ruhen hem de bedenen buluşmamıza vesile olan hac ibadeti, kulu Rabbine yaklaştıran ilahi bir yolculuktur.

Hac, telbiye ile başlayıp terbiye ile biten manevi bir medresedir. Çoklukta birliği/vahdeti, birlikte dir(i)liği, dir(i)likte dirilişi iliklerimize kadar hissetmemizi sağlayan, -Malcolm X misali- tanımadığımız kişilerde kendi kimliğimizi bulduğumuz uluslararası bir toplantı mevsimidir. Bilgisayar, telefon gibi elektronik eşyaların fabrika ayarlarına döndürül-

mesi gibi hac da kulun yaratılış/fitrat ayarlarına döndüğü bir rahmet mevsimidir.

Böylesine derin anlamlar içeren hac, ihramla başlar. Namaza başlarken tekbir almak ne ise hac yapacak kişinin ihrama girmesi de odur. Giyilen beyaz ve sade iki parça kumaşla annemizin bizi dünyaya getirdiği ilk günkü saflık ve temizlikte olmak istediğimizi lisan-ı hâlimizle Yüce Rabbimize arz ederiz. Sol taraftaki meleğin günahlarla doldurduğu amel defterimizin, üzerimizdeki ihramlar gibi tertemiz ve bembeyaz olması için yalvarıp yakarak gözyaşı dökeriz.

Toplum içinde itibar görmemizi sağlayan giyim kuşamımız, daha güzel gözükme için yaptığımız makyajlar, güzel kokmak için kullandığımız parfümler... Bunların hiçbiri ne ihramlıyken yer yok artık. Ne amiriz ne memur; ne iş adamıyız ne işçi; ne zenginiz ne fakir... Sadece ve sadece Allah’ın yarattığı bir kuluz. Rütbelerin en yükseği olan kulluk mertebesine talibiz sadece.

Bu zamana kadar bedenimize gösterdiğimiz ilgi yeter! Artık ruhumuzu doyurma ve olgunlaştırma zamanıdır. O yüzden saçımız başımız dağınıktır; ayaklarımızda ayakkabı, üzerimizde elbise yoktur. Aslında bu perişan hâlimizle Rabbimize acziyetimizi itiraf etmiş oluyor ve âdeta “Rabbim, ben acizim, sen yücesin; ben güçsüzüm, sen kudretlisin; ben zelimim, sen azizsin. Sen yanımda olmazsan yalnızım, bir hiçim. Beni sensiz, yardımsız bırakma!” diye yalvarıp yakarırız.

İhramla beraber dilinden telbiyeyi eksik etmeyen hacı adayı, askerinin komutanına “emret komutanım” diyerek tekmil vermesi gibi Rabbinin davetine icabet ettiğini ve bundan sonra da bütün emirlerini yerine getireceğini dile getirmiştir. Ayrıca ihramsız geçilmemesi gereken mîkat sınırları ile Allah’ın, hayatın her alanda belli sınırlar koyduğunun (hudûdullah) ve bu sınırlara uymanın bir zorunluluk olduğunun farkına varmış olur.

Nihayet hasret biter ve hacı adayı Kâbe ile karşı karşıya

gelir. Artık o da Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.) ayak bastığı yerdedir. Onların hatırasını yâd ederek kâinatın tespihine dâhil olur. Atomların içerisindeki elektron, proton ve nötronlardan galaksilere varıncaya kadar bütün kâinatın hareketi gibi soldan sağa dönmeye başlar. Saatin aksi istikametinde dönerek âdeta zamanı geri çevirmek ve attığı her bir adımla, yaptığı her bir tavafla zamanı başa almak ve günahlarından arınarak annesinden doğduğu günkü gibi tertemiz olmak ister.

Hacerü'l-Esved'i selamlayarak kulluk sözleşmesini tazeler ve tavafa başlar. Her bir dönüşte âdeta "Rabbim! Şu evinin etrafında bugün nasıl pervane olmuş dönüyorsam hayatımın sonuna kadar senin emir ve yasaklarının etrafında da aynı şekilde pervane olacağım; yap dediklerini yapıp yapma dediklerinden kaçınacağım." der.

Tavafin peşine yapılan say ile Hz. Hacer'in hatırası yâd edilir ve gerçek bir kul olmak isteniyorsa onun gibi tevekkül sahibi olunması, Allah'tan bir an olsun ümit kesilmemesi ve sevinçli anda da en zor zamanda da Allah'ın akıldan çıkarılmaması gerektiğinin idrakine varılır.

Vakit, artık Arafat vaktidir. Arafat, mahşerin provasının yapıldığı bir durma, duruşma ve durulaşma anıdır. Ölmeden giydiği kefen (ihram) bezleriyle Yüce Hâkim'in huzurunda duran kul, duruşma salonundaymışçasına geç-

mişteki yaptıklarının hesabını verir, pişmanlığını dile getirir ve nihayet günahlarının affedilmesi ile de durulaşmaya başlar.

Arafat meydanında günahlarından azade olan kul, buradan ayrılıp baş düşmanı olan şeytanla hesaplaşmaya ve savaşmaya gider. Mina'da atası Hz. İbrahim'in yaptığı gibi üç ayrı noktada savaşı başlatır ve şeytanı taşlamaya başlar. Aslında orada şeytanın fiziki varlığını taşlamadığını çok iyi bilmektedir. Onun asıl taşıdığı, bu zamana kadar şeytana uyarak işlemiş olduğu günahları ile şeytanlaşmış duygu ve arzularıdır. Atılan her bir taş, şeytana "Artık dur!" denildiğinin, ondan berî olmak istendiğinin ve onun baş düşman olarak kabul edildiğinin simgesel bir ifadesidir.

Şeytan taşlama vazifesini yerine getiren bir Müslüman, bu zamana kadar verdiği sözleri

yerine getireceğinin bir nişanesi olarak kurbanını keser. Kesilen bu kurban, tabiri caizse Allah ile yapılan kulluk sözleşmesinin altına atılan bir imza mesabesinde.

Artık hacı unvanını hak eden Müslüman, günahlarından arınmış olduğu için yeniden doğuşu sembolize eden tıraş olma eylemini gerçekleştirir. Eski defterler kapanmıştır artık. Önünde yepyeni bir hayat vardır. Bu yeni hayatında Rabbinin rızası olmayan hiçbir şeyi yapmayacak ve verdiği sözlerle riayet edecektir. Ayrıca saçlarını tıraş etmekle hacı, kendi bedeninden bir parçayı da âdeta kurban etmiş ve Harrem bölgesine kendinden bir hatıra bırakmış olmaktadır.

İşte hac ibadetini bu duygu ve kararlılıkla yerine getiren her hacı, yukarıdaki hadiste ifade edilen "...annesinin onu doğurduğu günkü (günahsız) hâline dönmüş olur." müjdesine nail olacaktır (inşallah).

Hadisten öğrendiklerimiz

1. Hac, sembollerin yoğun olarak yer aldığı bir ibadettir. Bu sembollerin arkasındaki derin manaları idrak ederek yapılacak bir hac, gerçek hacdir.
2. Usulüne, şartlarına ve adabına riayet edilerek yapılacak bir hac, kulun dünyaya daha yeni gelmiş gibi günahlarından azade olmasını sağlayacaktır.
3. Bütün ibadetlerde olduğu gibi hac da kişinin yüce ahlaka ulaşmasını amaçlayan bir ibadettir. ■

Dinin beş temel esasından biri olan hac, sembollerin yoğun olarak yer aldığı bir ibadettir. Günde en az beş kez yöneldiğimiz Kâbe ile hem ruhen hem de bedenlen buluşmamıza vesile olan hac ibadeti, kulu Rabbine yaklaştıran ilahi bir yolculuktur.

BASINDA DİN (1950'LI YILLAR) – 1

Dr. Mehmet BULUT
DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Günümüzde kitle iletişim araçları ya da kısaca “medya” olarak ifade edilen gazete, dergi, radyo, televizyon ve internet aracılığıyla geniş kitlelere son derece hızlı bir şekilde bilgi akışı sağlandığı malumdur. Bu çerçevede medyada her gün din ve dinî hayata ilişkin, takibi neredeyse imkânsız binlerce haber ve yorum da yer almakta. Günümüzle kıyaslanacak kadar olmasa da geçmişte de din konusunun basında müspet veya menfi anlamda sürekli yer aldığı da bir vakiadır. Ancak, özellikle 1980 öncesi basınında bu tür haber ve yorumlar mevzu ve miktar itibarıyla takibi kabil bir sınırlılıktadır. Öte yandan 1950’li yıllar bağlamında medya veya basın dendiğinde bunun gazete ve dergilerle sınırlı olduğunu hatırlatmalıyım.

Yıllar önce bir kitap çalışması vesilesiyle birkaç gazetenin 1950’li yıllarına ait nüshalarını taramış ve din, Diyanet İşleri

Başkanlığı ve dinî gelişmelere ilişkin önemli bulduğum haber ve yorumları başlıklar hâlinde not etmişim. Bu ve sonraki yazımda bu notlarımdan da faydalanarak 1950'li yıllarda basında din adına yer alan haber ve yorumların mahiyetine ilişkin kıymetli okuyucularımıza bir fikir vermeye çalışacağım. Bu yazıda kronolojik bir sıra takip ederek gazetelerde yer alan dinî nitelikli genel haber ve yorumlara kısaca yer vermek, sonraki yazıda ise hemen her yıl rutin olarak yer alan haber ve yorumlar -ki birçoğu bu dönemin hem öncesinde hem de sonrasında sürekli işlenen konulardır- üzerinde durmak istiyorum. Burada temas edilen, ancak ayrıntıya girilemeyen konulardan bir kısmı, başlı başına makale konusu olabilecek niteliktedir. Her iki yazımda da merkeze, dönemin önemli mevkutelerinden Vakıt gazetesini (gazetenin logosu bu yıllarda Vakıt şeklinde değil kelimenin Arapça aslına uygun olarak Vakıt [vav-kaf-tı] şeklinde yazılıyordu) alacağım. O hâlde önce bu gazete hakkında kısa bir bilgi arz etmek yerinde olur.

Vakıt, 1917 yılında yayın hayatına başlamış. Kurucusu, Hakkı Tarık Us. 1950'li yıllarda sahibi ve başyazarı Asım Us. 1950, gazetenin yayın hayatının 33. yılı. Atatürk tarafından adı 22 Ekim 1934'de "Kurun" olarak değiştirilmiş ancak kısa bir süre sonra eski adına dönmüş. Gazete formatında yayını

31 Ağustos 1959 tarihine kadar sürdürmüştü. 21 Ekim 1959'dan itibaren bir süre haftalık olarak yayınına devam etmiş. On yıl boyunca fiyatı 10 kuruş olarak kalmış. Bu gazetede sürekli yazar veya yazılarına sıkça rastlanan isimler şöyle: Hakkı Tarık Us, Asım Us, Hakkı Süha Gezgin, Sabahat Ezher Köprülü, Hüseyin Hulki, Ali Kemal Aksüt. Az sayıda da olsa Prof. Dr. Sadi Irmak ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun yazılarına da rastlanıyor. Üstat Necip Fazıl da ilk "Çerçeve"lerini bu gazetede yazmış.

Vakıt, dönemin ana akım gazetelerinden biri. "Ana akım" derken yayın politikası olarak dine ve dinî olana mesafeli, laik değerlere bağlı, bununla birlikte dinî hayata tamamen bigâne de kalmayan gazeteleri kastediyorum. Esasen bu özellikleri, dönemde çıkan bütün gazetelere teşmil etmek yanlış olmaz. Mesela irtica haber ve yorumları dönemin hemen bütün gazetelerinin -bu yıllarda Türkiye'de 20'ye yakın günlük gazete yayımlanıyordu- ortak konusudur. Günümüz gazetelerinde pek rastlanmayan diğer bir özellikleri ise bazı başka konular gibi dinî nitelikli dizi yazılarına da yer verme-ridir. Dikkat çeken diğer bir husus da bu yıllarda basında üçüncü dünya ülkeleri ve bunların liderlerine ilişkin bolca haber ve yazıların yer alması. Arjantin, İran, Irak, Suriye, Mısır gibi ülkeler ve Peron, Musaddık, General Faruk, Kral Hüseyin, Tito, Ge-

neral Necip, Eisenhower gibi liderler sık sık haber ve yazılara konu olmuşlar. Bu çerçevedeki yazılarda gayet saygılı bir üslup sergilenmiş.

Şimdi konumuza 1950'den başlayabiliriz.

*1949'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün annesine Kâbe örtüsü gönderilmiş ve konu basında laiklik açısından tartışılmış. Tartışmaya 1950 yılı başlarında da devam edilmiş, Ocak 1950'de verilen bir haberde, konuya ilişkin bir soruyu devlet başkanının cevaplandığı belirtilmiş. Eylül 1950'de gazetelerde yer alan haberlerde ise Kâbe örtüsünün törenle Ankara Dikmen Camii'ne konulduğu belirtilmiş.

* Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ilişkin 5666 sayılı Kanun'da 1 Mart 1950'de yapılan değişiklikle 9 türbenin yeniden açılmasına imkân veren karar, Vakıt gazetesinin 2 Mart 1950 tarihli nüshasında "Türk Büyüklerinin Türbeleri Açılacak" şeklinde haberleştirilmiş; aynı gazetenin 4 Mart tarihli nüshasında da Hakkı Süha Gezgin, "Türbeler Açılırken" başlıklı bir makale kaleme almış.

*1949'da Vakıflar Genel Müdürlüğüne camilere yardım kasaları kurulması kararlaştırılmış ve dönemin şartlarında bu teşebbüs önemli bir gelişme olarak telâkki edilmişti. Kasalarda biriken paraların camilerin bakım ve onarımında önemli bir kaynak oluşturabileceği düşünülmüştü. Vakıt'ta Aralık

1949'da yayımlanan bir haberde, bu tarih itibarıyla camilere konan yardım kasalarının sayısının 26'yı bulduğu ifade edilmiş. Gazetenin 4 Nisan 1950 tarihli nüshasında "Yardım Kasaları ile Hangi Camiler Tamir Edilir?" başlıklı bir haber yayımlandığı gibi bir gün sonra da Hakkı Süha Gezgin, "Camilerimiz" başlıklı yazısıyla yardım kasaları ve camilerin bakım ve tamiri hususunu dile getirmiş.

*Ezanın asli şekliyle okunmasına ilişkin yasağı kaldıran 5665 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesinin değiştirilmesi hakkında Kanun, Türkiye Büyük Millet Meclisinin 16 Haziran 1950 tarihli oturumunda kabul edilmiş, 17 Haziran 1950 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmişti. 1930'lu yıllarda ezanın Türkçe okunmaya başlaması hadisesinde olduğu gibi Arapça ezan yasağının kaldırılması da dönemin gazetelerinde genişçe yer almıştı. Esasen konu 1949 yılından beri basında yoğun bir şekilde tartışılıyordu. Özellikle Mayıs ve Haziran 1950 aylarında bu konu başta Vakıt olmak üzere hemen her gün gazetelerde yer almıştı. Vakıt'ta haberler yanında Asım Us ve Yekta Ragıp Önen gibi yazarların yorumları da çıkmıştı. Gazetenin konuya ilişkin 14 Haziran 1950 tarihli manşeti, "D. P. Mühim Bir Davayı Halletti: Ezan Arapça Okunacak. Kanun Bugün Meclise Veriliyor."; 17 Haziran 1950 tarihli manşeti ise "Arapça Ezan Okuma Yasağı Kaldı-

rıldı." şeklindeydi. 18 Haziran'da bütün gazeteler ise "Dün Camilerde Ezan Arapça Okundu." manşetiyle yayımlandı.

Arapça ezan yasağının kaldırılması ana akım gazetelerde memnuniyet ve sevinçle karşılanmamıştı. Bu gelişmeye fazla menfi bir tepki gösterilmemişse de konuya müstehzi bir üslupla yaklaşılmış, bu büyük hadise karikatürize edilmeye çalışılmıştı. Mesele Vakıt'da 10 Haziran'da yayımlanan imzasız bir karikatürde şöyle bir tablo çiziliyordu:

Şerefede müezzin bekliyor. Sokaktakilerden biri sesleniyor,

-Vakit geçiyor, niye okumuyorsun?

-Arapçasını unuttuğum, bir türlü aklıma gelmiyor!

Gazetenin 12 Haziran 1950 tarihli nüshasında "SİM" imzalı bir karikatürde de mesele şöylece alaya alınıyordu: Başbakan müezzinle beraber şerefede. Sokakta ekonomik sıkıntıları dile getiren pankartlarla nümayiş yapan topluluk var. Başbakan,

-Ne oluyor?

-“el-Vaid ke'd-deyn.” diyorlar.

-O da ne demek?

-“Vaid borç gibidir.”

-Ben de mühim bir şey sandım. Hele biz önce Arapça ezanımızı okuyalım!

Ezanın asli şekliyle okunması yasağının kaldırılması üzerine Diyanet İşleri Başkanını Ahmet Hamdi Akseki'nin

teşkilata yayınladığı genelgede söz konusu gazetenin 17 Haziran günlü sayısında yer almıştı.

Arapça ezan yasağı kaldırıldıktan sonra da basında ezan tartışmaları ve Türkçe ezan talepleri yıllar boyu devam edecektir. Bu tarihî gelişmeyi Anadolu insanı büyük bir sevinç ve coşkuyla karşılamıştı; ancak bu sevinç ve coşkuya söz konusu gazeteler yer vermemişti.

*Radyoda 5 Temmuz 1950'de ilk defa gerçekleşen Kur'an yayını, 6 Temmuz tarihli gazetelere haber konusu olmuştu. Daha sonra Hakkı Süha Gezgin, 15 Ağustos'ta yayımlanan "Madem Okunuyor" başlıklı makalesinde, radyoda verilen Kur'an yayını için önerilerde bulunmuştu. Aynı yazarın 8 Aralık tarihli "Radyoda Kur'an" başlıklı makalesinde ise radyoda Kur'an okuyanların "femi muhsin"e sahip olmadıkları iddia edilmişti.

*15 Aralık 1950'de Kore şehitleri için Süleymaniye Camii'nde bir mevlit programı gerçekleştirilmiş, bu programda Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki de bir konuşma yapmıştı. Devlet radyosundan da yayınlanan bu program kamuoyunda büyük ilgi ve takdir görmüştü. Konuya ilişkin Cemaleddin Server Revnakoğlu tarafından kaleme alınan 16 ve 17 Aralık 1950 tarihli "Kore Şehitlerinin Ruhuna Okutulan Mevlûd" başlıklı iki yazıda, mevlit okumanın inceliklerinden söz edilmişti. Gazetede yer alan haberler-

den Şubat 1952'de de aynı mahiyette bir mevlit cemiyeti düzenlendiği anlaşılıyor.

*Arjantin Devlet Başkanı Juan Peron'un eşi Eva Peron'un yakalandığı amansız hastalık, 1951 yılı başından itibaren bütün dünyada olduğu gibi Türk basınında da genişçe yer almıştı. (Aylık Dergi'mizin Ağustos 2008 tarihli sayısında bu konuya genişçe yer verdiğimden burada detayına girmiyorum.) Tedavisi için âdeta bütün dünya seferber olmuştu. Çok ilginçtir, tam bu sırada basınımda Peron'un sağlığı için bir mevlit okunması fikri ortaya atılır. Dönemin gazetelerinde, Türk basın tarihinin belki de en uzun süren dinî(!) tartışmalarından biri böylece gerçekleşir; haftalar boyu, bir gayrimüslim için mevlit okunup okunamayacağı veya okutulup okutulmayacağı tartışılır. Vakıt'ta da Ömer Fevzi Mardin ile Ali Kemal Aksüt kendi ifadeleri ile bu "dinî bahis" üzerinde haftalarca tartışırlar. Aksüt, "okutulur"; Mardin, "okutulamaz" tezini savunur. Birinin bir gün yazdığına diğeri ertesi gün aynı gazetede cevap yettiştir. Konuya zaman zaman başka yazarlar da müdahil olur. Hemen belirtelim ki Diyanet İşleri Başkanlığı bu tür faydasız tartışmaların dışında kalacaktır. Tartışmayı sürdürenlerin din konusunda bir formasyona sahip olduğu da söylenemezdi. 1951 yılının Aralık ayında, Şişli esnafının öncülüğüyle Şişli Camii'nde Eva Peron'un şifası için mevlit okunur. Eva Peron 27 Temmuz 1952'de ölür. Ölü-

mü de çok geniş bir şekilde yer alır basınımda.

*Diyanet İşleri'nin üçüncü başkanı Ahmed Hamdi Akseki'nin 9 Ocak 1951'de vefatı ve 11 Ocak'taki cenaze merasimi haberleri gazetelerde çok kısa olarak yer alabilmişti. Yalnız Hakkı Süha Gezgin, Vakıt'ta, 11 Ocak 1951 tarihli "Akseki" başlığıyla merhumun hatırası için güzel bir makale yazmıştı. Evet, Peron'un hastalığı ve ölümüne aylarca genişçe yer veren gazetelerimiz bir Diyanet İşleri Başkanının vefatına sadece birkaç santimlik haberlerle yer vermişti. Akseki'nin vefatı üzerine Eyüp Sabri Hayırlıoğlu'nun 12 Nisan 1951'de Diyanet İşleri Başkanlığına getirilmesi de küçük çaplı haber konusu yapılmıştı.

*Vakıt'ın 7 Kasım 1951 tarihli sayısında "Bir Kitap Dolayısıyla Enteresan Bir Toplantı" başlığıyla verilen haberde Nezih Araz, Samiha Ayverdi, Safiye Erol ve Sofi Huri tarafından ortaklaşa hazırlanan Kenan Rifai ve 20. Yüzyılın Işığında Müslümanlık adlı eserin tanıtımı çerçevesinde ilim adamlarının katılımıyla yapılan toplantı yadırganıp eleştirilmiş. Toplantıya katılanlar arasında Ali Nihat Tarlan, Mustafa Şefik Tunç ve Reşat Ekrem Koçu'nun bulunduğu bilgisine de yer verilmiş.

Türkiye Anıtlar Derneği çalışmaları
Camilere konulan kasa-
ların sayısı 26 yı buldu
"ibadet,, adlı makbuzla teberrü
toplayan cemiyet hangisiidir ?

Kâbe örtüsü törenle
Dikmen camiine konuldu
Bu münasebetle, Suudi Arabistan
elçisi de bir konuşma yaptı

*Ocak 1955 tarihli gazetede yer verilen haberde Mekte'de toplanacak Müslüman Kongresi için hazırlık yapıldığı belirtilmiş. Ayrıca Karaci'de toplanmış olan Milletlerarası Müslüman Gençlik Kongresinden söz edilmiş.

*1950'li yıllarda okullarda din dersleri konusu, 1959'da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünün açılışı da gazetelerde haber ve yorum şeklinde yer almıştı.

Konuya ilişkin kısa bir değerlendirmemize, inşallah bir sonraki yazımızda yer verelim. ■

TRANSHÜMANİZM VE ÖLÜMSÜZLÜK ÇABALARININ ANLAMI

Doç. Dr. Mahsum AYTEPE

Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

Ölüm, hayatın en temel ve değişmeyen gerçeklerinden birisidir. Bundan olsa gerektir ki aralarındaki onca farklılığa rağmen bütün insanlar ölüm gerçeği üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak öyle görünüyor ki bu ittifak çok da uzun sürmeyecektir. Teknolojinin ve bilimsel araştırmaların önayak olduğu gelişmeler, insanın bedeni ve ölümüyle ilgili geleneksel yaklaşımların radikal bir değişime uğrayacağı bir dönemin eşliğinde olduğumuz düşüncesini doğurdu. Buna zemin hazırlayan da bilimsel gelişmelerin, hastalık, yaşlılık ve sakatlık gibi fiziksel kusurların önlenmesi için oluşturduğu imkânlardı. Pek çok insan bu gelişmeler sayesinde insan ömrünün istenildiği kadar uzatılabileceğini, belki de ölümsüzlüğü bulmanın eşliğinde olduğumuzu düşünmeye başladı.

Ölümsüzlük arzusunu gerçekleştirmek için yürütülen çalışmalarla ilgili geniş bir tartışma alanının oluştuğunu söylemek mümkün. Bu tartışmaları, anlamı ve önemiyle ilgili olmak üzere iki kategori içinde ele alabiliriz. Transhümanist literatürde konu, yoğun bir şekilde önemiyle ilgili olarak ele alınmaktadır. Batı’da bu yönde oluşan literatür diğer kültürlerle ve akademik çevrelere de aynı hassasiyetler çerçevesinde taşınmıştır.

İnsanı zihinsel ve fiziksel düzeyde “süper” özelliklerle donatıp onun “süper” uzun ömre ulaşmasını temin etmenin önemiyle ilgili çalışmaların temel vurgusu iyileştirmenin, güçlendirmenin ve son tahlilde ölümsüzlüğü yakalamanın insanlığın gelişimi açısından taşıdığı öneme odaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre insanlık, binlerce yıllık tarihsel yolculukta her türlü hastalık, kıtlık, sakatlık ve

çaresizliği yaşadı. Nanoteknoloji ve yapay zekâ temelli diğer teknolojiler, geçmişte hayal bile edilemeyen pek çok hastalığın ve fiziksel kusurun üstesinden gelinebileceğini gösterdi. Bu da insanın yeni fırsatlar dünyasıyla karşı karşıya olduğu anlamına gelir. Onlara göre artık sadece problemlerin ve kusurların giderilebildiğini konuşmuyacağız, bilakis tasarım harikası çocuklar ve bireylerin varlığından söz edebileceğiz. Bununla ilişkili olarak transhümanistler sıklıkla mevcut insan tasarımlarının hatalı olduğundan söz ederler. (Anke Iman Bouzenita, “The Most Dangerous Idea?” Islamic Deliberations on Transhumanism,” Daru’l-Funûn İlahiyat, 29/2, 2018, s. 216.) Onlara göre mevcut insan tasarımı human 1.0 sürüm olup hatalıdır ve bu sürümdeki hataların giderildiği human 2.0 aşamasına geçilmelidir. Bunun için de bilim ve teknolojik gelişmelerin kaydedeceği gelişmeleri beklemek gerekir.

Birçok transhümanist, teknolojinin beklenen gelişmeleri kaydedeceği aşamaya gelinceye kadar insan vücudunun kriyojenik olarak saklanıp korunması ve daha sonra yeniden diriltilecek bedenlerin büyütülüp güçlendirilmesi fikrini savundu. Nitekim şu anda dünyada en bilinen Alcor olmak üzere dört yaşam uzatma tesisi bulunmaktadır. Transhümanizme felsefi bir temel bulmak üzere yaptığı çalışmalarla bilinen Max More'un sahibi olduğu Alcor tesislerinde yüzde fazla cesedin saklandığı bilinmektedir. (<https://www.theguardian.com/technology/2018/may/06/no-death-and-an-enhanced-life-is-the-future-transhuman>) Max More'un transhümanist eşi Natasha Vita More, biyolojik olarak çürümenin bir kader olmadı-

ğını, ölümsüzlüğü yakalamak için gereken her türlü teknolojik imkândan yararlanmak gerektiğini ifade etmektedir. (<https://khosann.com/askin-insan-ustun-insana-karsi/>) Transhümanist teknolojinin mimarlarından Ray Kurzweil, 2100 yılı civarında beynimizi tamamen internete yükleyerek ölümsüz olabileceğimizi öngörmektedir. (João De Fernandes Teixeira, "Transhumanism, immortality and the question of longevity", *Revista de Filosofia: Aurora* 32 (55), 2020, s. 30.)

Peki, insanı fiziksel ve bilişsel olarak güçlendirip uzun ömre ve nihai olarak ise ölümsüzlüğe kavuşturma düşüncesinin anlamı nedir? Daha doğrudan bir soruyla transhümanist ölümsüzlüğü nasıl anlamamız gerekir? Bu soruya genelgeçer bir cevap vermenin doğru olmadığı söylenebilir.

Zira transhümanizm felsefi, kültürel, dinî, toplumsal, bilimsel ve ekolojik pek çok alanla ilişkili bir akımdır. Dolayısıyla transhümanizmin ölümsüzlüğe dair yaklaşımının anlamını kavramak, ancak sözünü ettiğimiz alanlara dair kabullerinin anlaşılmasıyla mümkün olabilir. Bunun için transhümanistlerin ölümsüzlükle ilgili düşüncelerine dayanak oluşturan arka plana dair hülasa bilgiler vermek yararlı olacaktır.

Transhümanistlerin ölümsüzlüğe dair düşüncelerinin arka planı

Felsefi olarak Aydınlanma düşüncesini benimseyen transhümanistler, doğaüstü bir ruh anlayışına karşıdır. Onlara göre zihin ya da ruh, beynin ürünü olduğu için

bunların işlevlerini yerine getirecek makineler üretmek mümkündür. (James J. Hughes, "The Compatibility of Religious and Transhumanist Views of Metaphysics, Suffering, Virtue and Transcendence in an Enhanced Future", Institute for Ethics and Emerging Technologies, 2007, s. 6.) Onlar, ruhu beden bir parçası olarak gördükleri, ruhun fiziksel beynin içinde yer aldığını kabul ettikleri için semavi dinlerin ruh anlayışından ayrılmakta ve monist bir varlık anlayışı benimsemiş olmaktadır. (Bouzenita, "The Most Dangerous Idea?" Islamic Deliberations on Transhumanism," s. 206.)

Bütün transhümanistler biyolojik evrime inanmaktadır. Onlara göre bugüne kadar binlerce yıla yayılan doğal evrimleşme süreci, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin devreye girmesiyle yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu yeni aşamada insan, doğanın boyunduruğundan çıkarak kendi kaderini kendisi tayin etmeye başlayacaktır. Max More, transhümanizmin bu yönünü net bir şekilde ifade etmiştir: "Artık tanrı yok, inanç yok, çekingen geri çekilme yok. Eski biçimlerimizden, cehaletimizden, zayıflığımızdan ve ölümlülüğümüzden kurtulalım." (David Livingstone, Transhumanism, The History of a Dangerous Idea, Sabillilah Publications, 2015, s. 409.) Ray Kurzweil de tanrının sonsuz bilgi, sonsuz akıl, sonsuz güzellik, sonsuz yaratıcılık ve sonsuz sevgi gibi nitelikleriyle transhümanizmin hedefi olan posthuman arasında ilgi kurmaktadır. Ona göre evrimin sonunda posthuman aşamasına gelen insan tan-

rıya atfedilen bu niteliklere sahip olma yolunda büyük bir mesafe katedecektir. (Ray Kurzweil, The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology, London: Viking Penguin, 2005, s. 284.) Kurzweil savunduğu tekilik (singularity) teorisiyle biyolojik bedenimizin ve beynimizin sınırlarını aşabileceğimizi düşünmektedir. Ona göre bu sayede kaderlerimiz üzerinde güç kazanacağız. Ölümlülü-

İslam'a göre daha huzurlu ve yaşanabilir bir dünya kurmanın öncelikli koşulu, manevi tekâmül olmadan gerçekleşmez. Manevi tekâmül ise kişinin kendisine, Rabbine, topluma, hayvanlara ve çevreye karşı haklarını ve sorumluluklarını mutedil bir çerçevede yerine getirmesine bağlıdır.

ğümüz kendi elimizde olacak ve istediğimiz kadar uzun yaşayabileceğiz. (Kurzweil, The Singularity is Near, s. 25.)

Transhümanistlerin, insanın doğası, ruh ve aşkınlıkla ilgili görüşleri onların materyalist bir varlık tasavvuru benimstedikleri şeklinde yorumlanmıştır. (Bouzenita, "The Most Dangerous Idea?" s. 205.) Her ne kadar bütün transhümanistlerin ateist olduğunu söyleyemesek de kahir ekseriyetinin tanrıya ve dinî değerlere mesafeli olduğu bilinmektedir. Bu inanışları nedeniyle onlar, ölümsüzlüğü ahiret ve öte dünya ile değil de bu dünya ile ilişkilendirerek anlamışlardır. Transhümanistler, süper niteliklere sahip olan ve nihayetinde ölümsüzlüğe ulaşan insan yaratma düşünceleriyle insanlığa hizmet ettiklerini düşünürler. Bu nedenle transhümanist öngörüler güçlü bir retorikle sunulur. Daha iyi bir insan olmanın yolu sınırlılıktan ve ölümden kurtulmaktır.

İnsanın fiziksel ve bilişsel açıdan güçlenmesi, yaşlanmasının geciktirilmesi ve ömrünün istenildiği kadar uzatılıp sonuçta ölümsüzlüğe ulaştırılmasıyla mutluluk ve iyi olmak arasındaki ilişki doğru orantılı olmadığı gibi bunun, insanın tabiatıyla uyumlu olduğu düşüncesi bile kesin değildir. Uzun ömür ve ölümsüzlüğün insan için hayır getirmeyeceğine dair en önemli göstergelerden biri yaşlılık fenomenidir. Avrupa'da giderek artan yaşlı nüfusun maruz kaldığı sıkıntılar pek çok araştırmacının dikkatini çekmektedir. Hareket kabiliyetlerini yitiren,

evlerini kaybeden, geriatri hemşirelerinin, bakıcıların ve bu alanda uzmanlaşmış kurumların insafına terk edilen yaşlılar alzheimer gibi hastalıklarla boğuşmak dışında, son yıllarını yapayalnız ve âdeta ölümün kuyruğunda geçirmektedirler. Sonuç açık: Tıp uzun ömürde nicel bir kazanç sağlamış olabilir, ancak niteliksel bir kazanç sağlamamıştır. (Teixeira, "Transhumanism, immortality and the question of longevity", s. 31.)

Güç veya servet elde ettiğinde bunları toplumu, kültürü ve tabiatı ifsat etmek için kullanan binlerce örnek, tarihin bize aktardığı ve aktüel olarak şahit olduğumuz kesin hakikatlerdir. Benzer şekilde süper bir zekâya, süper bir uzun ömre ya da yüzyıllarca süren bir yaşam imkânına kavuşan bir insanın bu niteliklerini diğer insanları köleleştirmek için kullanmayacağını hiçbir garantisi yoktur. Nitekim transhümanizme yapılan en büyük eleştirilerden bir tanesi yeni bir köle efendi düzeni dayatmış olmasıdır. (Bouzenita, "The Most Dangerous Idea?", s. 212.) Birçok insanın transhümanizmin arzuladığı posthuman dünyasının daha özgür, eşit, müreffeh, şefkatli ve daha iyi sağlık bakımları gibi hizmetlere fırsat tanıyacağını varsaydığını ifade eden Fukuyama'ya göre posthuman dünyası bunları temin edebileceği gibi şu anda var olandan çok daha hiyerarşik ve rekabetçi bir düzen de dayatabilir. (Francis Fukuyama, Our Posthuman Future – Consequences of the Biotechnology Revolution, Farrar,

Straus and Giroux, New York, 2002, s. 2018.) Teknolojinin bu yönde sağlayacağı gelişmelerden ancak sınırlı sayıdaki güç ve servet sahibi kişinin faydalanabileceği gerçeği, Fukuyama gibi pek çok düşünürü, transhümanizmi, insanlığı bekleyen en büyük tehlike olarak görmeye sevk etmiştir. Transhümanist projenin, Rockefeller Vakfı (Livingstone, Transhumanism The History of a Dangerous Idea, s.14.), Bill Gates (Kurzweil, The Singularity is Near, 275.), Facebook ve Google gibi kişi ve kurumlar tarafından finanse edildiğini unutmamak gerekir. Küresel sermayeyi elinde tutanların her türlü teknolojik imkânı ellerinde bulundurmalarına ilave olarak yüzyıllarca yaşayabileceği ihtimali, bütün insanlık ve tabiat için kâbustan başka bir anlam taşımaya cağıdır. Kur'an'ın, ölümü hiçbir zaman istemeyen insanların en temel vasfının "zulüm" olduğuna dair beyanını dikkate aldığımızda (Bakara, 2/95-96.) bu kâbusun sebebi anlaşılır.

İslam, insanın ölümsüzlüğe dair arzusunu, İblis'in ebedîlik vaadine kanan Hz. Âdem'in yöneliminden hareketle teslim etmiştir. Ancak ölümsüzlüğün yeri bu dünya olmadığı gibi bunun yolu da İblis'in gösterdiği şekilde yasak ağaca yaklaşmak değildir. Ölümsüzlük mekânı ahirettir. Bu dünyada hiç kimse kalıcı değildir, herkes ölümlüdür. (Âl-i İmran, 3/185; Enbiya, 21/35; Ankebut, 29/57.) Ahirette ebedî bir mutluluk ve bahtiyarlık kazanmanın yolu, Allah'a iman ve bu iman gereği olacak bir ahlaki yaşam sürmektir.

Dolayısıyla İslam'a göre bu dünyada iyi olmak, fiziksel yetkinlikler ya da maddi olanaklarla değil doğru bir inanç ve mutedil bir ahlakla mümkün olabilir. İyilik, mutluluk ve barış için manevi gelişimi (takvayı) merkeze alan İslam, bu maneviyatın da kişinin özgür tercihlerde bulunması neticesinde elde edilebileceğini öngörmüştür. Tercihlerin iyi ve mutlu olmamıza vesile olması için kötü seçeneklerin varlığına rağmen tercih edilmiş olmaları gerekir.

İslam'a göre daha huzurlu ve yaşanabilir bir dünya kurmanın öncelikli koşulu, manevi tekâmüldür. Manevi tekâmül ise kişinin kendisine, Rabbinde, topluma, hayvanlara ve çevreye karşı haklarını ve sorumluluklarını mutedil bir çerçevede yerine getirmesine bağlıdır. Oysa transhümanizm mana yerine maddeyi, ruh yerine bedeni, sosyal ve kolektif gelişme yerine lokal ve bireysel gelişmeyi hedeflemekte ve diğerini yok saymaktadır. Teknolojik ve bilimsel gelişmelerin insan sağlığı için oluşturduğu iyimser havayı, diğer hedeflerini gerçekleştirmek için meşrulaştırıcı bir araç olarak kullanan transhümanistlerin kurguladığı dünya, hepimizin dünyası olmayacaktır. Öyle görünüyor ki evrensel değerleri ve ahlaki ilkeleri yok sayan bir bilim paradigmasını dayatan transhümanist proje, merhamet, sevgi, adalet ve insan onuru gibi değerlere değil ideolojik bağajlara sahip bir avuç seçkinin emellerine hizmet edecek şekilde gelişim gösterecektir. ■

NEFSİ KURBAN ETMEK

Dr. Lamia LEVENT ABUL

DİB Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire Başkanı

*Vermeyen canın sana bulmaz hayat-ı câvidân
Zinde-i câvid ona derler ki kurbandır sana*

Fuzuli

Kurban, Yüce Allah'a teslimiyetin İbrahimce ifadesidir. Kurban, Hak Teâlâ'ya itaat ve tevekkülün İsmailce örneğidir. Kurban, Cenab-ı Hak ile kulunun arasına girerek kurbiyetine mani olan her şeyden vazgeçmektir. Kurban, en sevgili uğruna varlığını feda etmektir. Tüm benliklerini Hak yoluna feda edenler, hayr-ı kesir ırmağı olan "Kevser" ile rızıklandırılır.

Hz. İbrahim'in kurban kıssası, can vererek hayat-ı câvidânı bulanları anlatır: Yüce Allah, Hz. İbrahim'e yaşlılığında müjdelediği evladı İsmail'i kurban etmesini istedi. İlerlemiş yaşında İbrahim peygambere bahşedilen İsmail, onun için çok kıymetliydi. Can paresini kendi elleriyle feda etmek ne büyük bir imtihandı! Rüyasında ona bildirilen kurban emri, Allah için en sevdiğinden vazgeçebilme imtihanı idi. Yüce Allah, dostum dediği veli kulunun gönlünde sadece kendisinin olmasını ister. Bir insanın gönlünde iki kalp halk eylemeyen Hak Teâlâ, Hz. İbrahim'den İsmail'i kurban etmesini istedi. Büyük peygamber yine zor bir sınanma ile karşı kaşıyaydı. Daha önce Hakk'a olan iman ve teslimiyetini ateşe atılarak gösteren Halilullah, şim-

di ise ciğerparesini feda etmekle sınanıyordu.

O, Hak'tan teslim ol emri geldiğinde; "Âlemlerin Rabbine teslim oldum." (Bakara, 2/131.) diyerek Rabbine olan sadakat ve sevgisini göstermişti. Ve bu teslimiyetle bıçağı can paresinin boynuna çalmaktan da imtina etmedi. O vakit Rabbi onun bu çetin imtihanı geçtiğini ve mükâfatı kazandığını buyurarak (Saffat, 37/105.) sadakat ve teslimiyetine karşılık olarak evladı yerine bir koçu kurban etmek üzere gönderdi. (Saffat, 37/107.) Yunus'un dizelerinde dile getirdiği gibi bedel olarak gönderilen koça

karşı kurban edilen candır esasında: “İsmaillem Hak yoluna canım kurban eylerim. / Çün bu can kurban sana ben koç kurban neylerim.”

Bizler bâtında cereyan eden hikmeti idrakten aciz kullanırız. Zahirde yaşanan ise nefsin arzu ve isteklerine karşı durma mücadelesidir. Bazen evlat olur, bazen eş olur, mal mülk olur. Ama değişmeyen tek hakikat Hak namına nefsiyle mücadele edenler, yani nefsinin kurban etme cesaretini gösterenler, Hz. İbrahim’in ile Hz. İsmail’in eriştiği dostluk ve yakınlık makamına erişirler. Bizler de kestiğimiz kurbanlarla bu şerefli hatırayı yâd eder ve onlar gibi itaat ve teslimiyetle kulluğa hazır olduğumuzu ifade ederiz.

Kurban, nefsin feda edilmesidir. Kesilen kurban nefsi temsil eder ve nefsinin Allah yolunda feda eden kimse Allah’a yakınlık sırrına erer. Ancak Allah için kendi benliğinden geçenler Allah’ta fena olur ve O’nunla beka bulurlar. İşte bu anlamdaki kurban nefsen fâni olup Hak ile baki olmanın simgesidir. Zahirde kesilen kurban, hakikatte canın, nefsin kurban edilmesidir. Kişi nefsindeki kötü duyguların ve arzuların kökünü keserek ancak nefsin kötülüklerinden kendini korur. Bunu da mücahede ve riyazet ile gerçekleştirir. Hz. Mevlana “Maddi arzularını ayakaltına alırsan o zaman, nefsin köpeğini öldürürsün ki asıl kurban da budur.” diyerek bu hakikate işaret eder.

Süfilere göre kurban, insanın nefsanî arzularını, süfli duy-

gularını kesmek anlamındadır. Nefsanî arzularını Allah yolunda kesip atan kimse nefsinin terbiye etmiş olur. Kurban keserken hayvanı kesmeden önce kendi içinde bulunan nefsi kurban etmek gerektiğini ifade eden Serrac, kurbanın bu bânîni manasını nazara verir. Cüneyd-i Bağdadi de hacdan dönen bir dervişe “Mina’da kurban mahallinde kurbanını kesince nefsinin arzularını da kurban ettin mi?” diye sorar. Derviş hayır cevabını verince Cüneyd-i Bağdadi “O hâlde sen kurban kesmemişsin.” (Hucvirî, Keşfu’l-Mahcub, Haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay. İstanbul 2010, s. 391.) diyerek kurbanla beraber nefsin de tüm kötü arzularından kesilmesinin ehemmiyetini ifade eder.

Kurban takvadır. “Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder.” (Maide, 5/27.) Hâbil bu sözü, kendi kurbanı kabul edilip kardeşi Kabil’in kurbanı kabul edilmediğinde söyledi. Kabil, kurbanı kabul edilmeyince hasede kapıldı. Kıskançlıkla kardeşinin üzerine yürüyerek onu öldüreceğini söyledi. Bunun üzerine Hâbil, takva ile yapılan ibadetin makbul olacağını hatırlattı. Takva, Cenab-ı Hakk’a sevgi ve tazimle kulluk yapmaktır. Hâbil, takvanın gereği olan sorumluluk duygusuyla Rabbinin en güzel koçu kurban olarak sunmuştu. Kabil ise dolu dolu başaklar yerine cılız olanları kurban olarak adadı. Hâbil nefsinin aradan çıkarak takva ile hareket etmişti. O nedenle de kurbanı kabul gördü. Çünkü Yüce Allah’a kurbanların ne etleri ne de

“

Kurban, nefsin feda edilmesidir. Kesilen kurban nefsi temsil eder ve nefsinin Allah yolunda feda eden kimse Allah’a yakınlık sırrına erer.

”

”

kanları ulaşır. O’na ulaşacak olan takvadır. (Hac, 22/37.) Kurban ibadeti bir yönüyle kurbanın etini muhtaçlarla paylaşmaktır. Ancak kurbanın ruhu takvadır. Rabbin yasakladıklarından kaçınmak, emirlerine sarılmaktır. Bunda muvaffak olmak için de O’na yakınlaşarak sığınmak gerekir. Çünkü ancak O’nun rahmet ve merhametiyle nefsimize karşı gelir ve Hak yoluna feda edebiliriz. Nefis kurbanını kesen kişi takvaya ulaşır ve kurbiyyet sırrına erer.

Kurban Allah için malından, canından, sevdiğilerinden ve nefsinin vazgeçebilmektir. O’nun rızasına nail olmak ve muhabbetle ona yaklaşmak için benlik davasını bırakarak kurbanlarını kesenler şöyle dua eder: “Allah’ım bu kurban sendendir. Senin rızan için kesiyorum. Halil İbrahim’den oğlu İsmail feda olarak koç kurbanını kabul ettiğin gibi bunu da benden kabul eyle.” ■

Afyonkarahisar Şuhut Demirbel Köyü İmam Hatibi

Âdem ESER:

“O soğuk gecede insanların duasıyla çok mutlu oldum.”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Kışın yolda kalan insanlara “Ben karşı köyün imamıyım.” diyerek onların gönüllerini ısıttınız. Böyle bir düşünce nereden aklınıza geldi ve insanlar bunu nasıl karşıladı?

Görev yaptığım köy, Afyonkarahisar’ın Şuhut ilçesine bağlı Demirbel köyüdür. Köyümüz hemen ana yolun kenarında yer almaktadır. Bana ait görüntülerin kayda alındığı gün, aşırı derecede kar ve tipi vardı. Kar yağışından ötürü göz gözü görmüyordu desek yeridir. İkinci namazından çıkınca yolda araçların uzun kuyruklar oluşturduğunu gördüm. Şehirlerarası ana yol kapanmış, insanlar araçlarının içerisinde yolun açılmasını bekliyorlardı. Camiden eve gelince eşime yolun kapandığından bahsettim. Şimdi araçların içinde çoluk çocuk, hasta ve yaşlılar vardır diye düşündük. Eşim hemen bir çay yaptı, ben de bakkaldan bisküvi almaya gittim. Yolda mahsur kalmış ve üşümüş insanların bir nebze ısınabilmesi adına Allah rızası için ikramda bulunduk. Böyle bir davranış karşısında insanlar, önce şaşırıyorlar; sonrasında çok sevindiler ve mutlu oldular. Çoğu kişi çayın para karşılığında olduğunu zannedip borcunun ne kadar olduğunu sordu. Ben de “Para için değil Allah rızası için dağıtıyorum, bu bizim ikramımız.” deyince insanlar çok duygulandı hatta bir tır şoförü “Ya, Allah razı olsun bu karda kışta bizim içimizi ısıttın!”, bir başkası da “Hocam gel arabada otur, üşüme.” dedi. O akşam başka bir tır şoförünün şu sözünü unutamam: “Hocam, sen deli misin divane misin? Ne işin var bu soğukta donup kalacaksın, buradan git evine, otur.” dedi. Ben de ona, “Abi bizim görevimiz bu. Yolda ve darda kalana el uzatmak, yardım etmek.” dedim. O akşam çok şükür bütün araçları gezdim ve herkese çay, bisküvi dağıttım. O soğuk gecede insanların gönülden yaptığı dualara çok mutlu oldum.

Görev yaptığınız yerde insanların hayatlarına dokunan faaliyetlerinizden bahsedebilir misiniz?

Köyümüzde hiç genç olmadığı için köyün hemen hemen bütün işlerine ben koşturuyorum. Âdetta köyün bir evladı gibi oldum. Köydeki yaşlıların maaşlarını çekerim, onlardan hasta olanları hastaneye götürürüm, ilacı bitenin ilacını alırım, odunu kırılacak kişilerin odununu kırıp kömür-

nü ayarlarım, kimisinin aylık alışverişini yaparım. Az önce de söylediğim gibi köyün en genci olduğum için köylüye elimden geldiğince yardım ederim. Köy yerinin makûs talihidir usta bulamamak. İmkânsızlıklar kişiyi bazı işleri yapmaya mecbur kılar. Dolayısıyla biz de köyde bazı işleri yapmaya alıştık. Kimin televizyonu, buzdolabı bozulmuşsa onların tamirlerini elimden geldiğince yaparım. Kendim köy çocuğu olduğum için köy işlerinden anlarım. Traktörle tarlaya gidip yardım ederim. Kısacası çiftçiliğe dair neye ihtiyaçları varsa elimden geldiğince her türlü yardımı yaparım.

Yapmış olduğunuz faaliyetler, çalışmalar insanlar nezdinde nasıl karşılanıyor ve bunlar görev noktasında sizi nasıl geliştiriyor?

Bütün yaşlılar, dedeler, ninelere hep şunu söylüyor: “Sen gidersen biz ne yaparız?” Hatta geçen kendisine elimden geldiğince yardım etmeye çalıştığım bir yaşlı teyzem bana: “Sen gidersen ben çok ağlarım.” diyor. Bana din görevlisi olmam yanı sıra sanki onların çocuklarıymışım gibi davranıyorlar. Gelen giden misafirlere beni anlatıyorlar. Burada onlardan edindiğim tecrübeler ve dinlediğim nasihatler bana yepyeni ufuklar açıyor. Görev mahallimin bir köy olması ve şehrin zamanı yutarcasına hızlı akmasından uzak kalması da kendimi ilmî ve mesleki açıdan geliştirmeme

olanak sağlıyor. Kendi kendime daha çok çalışmam, okumam lazım diyerek gayretlerimi her geçen gün daha da artırıyorum.

Köyde görev yapıyor olsanız dahi sosyal medya üzerinden de birtakım etkinlikler yapıyorsunuz. Bunları ve bunların insanlara yönelik etkilerini anlatır mısınız?

Ben dört beş senedir sosyal medya kullanmıyordum hatta evimde televizyon dahi yoktu. Böyle şeylerden uzak durup kendimi kitap okumaya adanmıştım. Bir saatlik cuma vaazları hazırlayıp camide bu vaazları anlatırdım. Kendi kendime “Bu kadar emek veriyorum bari sosyal medya açayım da bunları oradan paylaşayım.” dedim. Bu vaazlarda çok şükür ki Kur’an ve sünneti anlatmaya çalışıyorum, insanlar da çok faydalı bulduklarını söylüyorlar. Sosyal medyadan bana mesajlar gönderiyorlar. “Hocam senin görev yaptığın cami nerede?” diye sorular ve gelip sohbeti canlı bir şekilde dinlemek isteyenler oluyor. Sosyal medya üzerinden çok soru geliyor ve öyle sorularla karşılaşıyorum ki bazıları karşısında gözyaşlarımı tutamıyorum. Sadece sorular da olmuyor tabii ki kimisi derdini anlatıyor ve onlarla dertleşiyoruz. Bu iletişim sayesinde hamdolsun ki namaza başlayanlar ve kötü alışkanlıkları bırakanlar oluyor. Bunları yaşadıkten sonra da şu karara vardım: Çağın

getirdiklerini de Allah rızası uğruna ve bu yolda kullanmak da mümkün ve bundan ötürü de çağın getirdiklerine, yeniliklerine karşı ön yargılı olmak yerine onları öğrenip hayra dönük kullanmam gerekiyor. ■

Öz Geçmiş

Âdem Eser, 20 Ocak 1997 tarihinde Erzurum’un Narman ilçesine bağlı Sütçınar köyünde doğdu. İlkokulu köyünde bitirdikten sonra orta ve lise eğitimini İstanbul da tamamladı. 2012-2015 yıllarında Beykoz Elmalı Kur’an Kursunda hafızlık yaptı. Hafızlık eğitimini tamamladıktan sonra Arapça eğitimi aldı ve 2017 yılında İstanbul Sarıyer’de hafızlık hocalığı yaptı. 2019 yılında İmam Hatip olarak Afyonkarahisar ilinin Şuhut ilçesine bağlı Demirbel köyünde göreve başladı. Evli ve 2 çocuk babası olan Âdem Eser, hâlen burada görevini sürdürmektedir.

BESMELENİN GÜCÜ

Mesut AKDAĞ

Eskişehir Sivrihisar Kurşunlu Camii İmam Hatibi

Kim istemez arkasında bir güç olsun; yaptığı, başladığı ya da başlayacağı her işte ona yardımcı olsun? En sıkıştığı an, umulmadık şekilde Hızır gibi yetişsin. Umudunun tükendiği anda ona büyük dayanak olsun. Ümitlerini canlandırırsın... Evet, kim istemez böyle bir yardımcı ve kendisine kol kanat geren takati? Herkes, hepimiz isteriz. Bu güç, aynı zamanda öyle bir niteliğe sahip olacak ki nerede olursa olsun bütün her yerde onun sözü geçecek, tüm varlıklara hatta hayvanlardan cansız varlıklara kadar her şey onun kudreti, kuvveti altında olacak. “Böyle bir güç, kuvvet nereden bulunur, nerede olur? Bu güç Allah’tan başkası olamaz.” dediğinizi duyar gibiyim.

Bizim şu dünyadaki en büyük yardımcımız, dayanağımız, sığınacağımız, koruyucumuz Allah’tır. “Rabbinin kitabından sana vahyedileni oku! Onun kelimelerini değiştirecek hiç kimse yoktur. Ondan başka bir sığınak da bulamazsın.” (Kehf, 18/27.) ayeti bu hakikati bizlere çok bariz bir şekilde öğretmektedir. Her ne hâlde

olursak olalım ister iyi ister kötü her an ve hâlimizde Allah’a sığınacağız, O’na dayanacağız, O’ndan medet umacağız, O’nun yardımını isteyeceğiz. Çünkü Allah (c.c.), yardımını bizlere gönderdi mi bütün dünya bizim karşımızda olsa da biz işlerimizi kolaylıkla ve rahatlıkla yaparız.

Asıl meseleye gelecek olursak... Evet, Allah’tan başka sığınılacak, yardım istenecek kuvvet yok. Peki, Allah’ın bu sonsuz gücünü nasıl arkamıza alabiliriz? O’nun yardımına nasıl kavuşabiliriz? Bilhassa başladığımız veya başlayacağımız herhangi bir işimizde ya da hayati önem arz eden işlerimizde Allah’ın yardımını nasıl kazanacağız? Her zaman Allah’ın işlerimizdeki kolaylaştırıcı ve koruyucu gücünü nasıl elde edeceğiz? Bu sorulara ve nicelerine şöyle cevap verebiliriz: Allah’ın gücünü arkamıza alıp işlerimizi kolaylaştırmak ve işlerimiz bitince de bizlere faydalı olacak şeyleri elde etmemizin tek ve yegâne yolu, ne olursa olsun yememizden içmemizden tutun en önemli işlerimize varıncaya kadar bütün işlerimize başlarken Allah’a,

Allah’ın ismiyle yani besmele ile sığınmaktır. Peygamberimiz (s.a.s.) “Besmelesiz her iş güdüktür.” (Ebu Davud, Edeb, 21.) buyurduğu hadisinde besmele ile başlamayan bir işin sonucunda yararlı bir netice elde edilemeyeceğini bildiriyor.

Besmele, en kısa hâliyle “bismillah”, “Allah’ın adıyla” anlamına gelen bir ifadedir. Başladığımız işe “bismillah” diyerek başladığımızda “Allah’ım senden başka güç, kudret sahibi yoktur, bu yapacağım işi ancak senin yardımınla tamamlayabilirim, ancak sen istediğim neticeye kavuşturursun, ancak sen tüm engelleri kaldırırsın, ancak sen yolum kapandığında yolumu açarsın, ancak sen düşmanlarıma karşı beni korursun, ancak sen bana bu işi yapabileme ve bitirebilme gücü verirsin...” demek isteriz.

Besmeleyi, daha çok hamilik olarak kabul edebiliriz. Hami, destek olan, gözeten, kollayan, koruyan, koruyucu demektir. Besmele çektiğimiz andan itibaren Allah’ın himayesi altına girerek tamamen O’nun desteğini, koruyuculuk gücünü arkamıza alıyoruz ve

O'nun gözetimi altına giriyoruz. Her yerde ve işte Allah'ın referansı ile hareket etmiş oluyoruz. Allah'ın referansına ve hamiliğine sığındığımızda besmele, bütün zorluklara karşı arkamızda büyük bir güç olarak durur.

Başta Peygamber Efendimiz (s.a.s.) olmak üzere tüm peygamberler her işlerinin başında besmele çekerlerdi. Hz. Süleyman, Belkıs'a gönderdiği mektuba besmele ile başlar: "Mektup Süleyman'dan gelmekte, rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla başlamaktadır." (Neml, 27/30.) Belkıs besmele ile başlanan mektubu alınca Hz. Süleyman'ın kuvvetli bir hükümdar olduğunu bu gücü de Allah'tan aldığını anlar. Hz. Süleyman ile görüşmeye gider ve Müslüman olur. Hz. Nuh (a.s.) da gemisini tamamlar: "Nuh, 'Haydi gemiye binin! Yüzerken de dururken de Allah'ın adını anın. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.' dedi." (Hud, 11/41.) ayet-i kerimesinde görüldüğü üzere Hz. Nuh kendine inanlardan gemiye binmelerini, gemiye binerken ve gemide iken Allah'ın adını anmalarını, besmeleyi söylemelerini istiyor. Bu besmelenin hürmetine Allah gemiyi devasa dalgaların arasından salimen karaya çıkartıyor.

Evet, besmelenin büyük bir gücü var. Eğer o gücü daima yanımızda bulmak istiyorsak ilk önce Allah'a tam bir kul

olalım sonra da her işimize besmele ile başlayalım. Dilimize Allah'ın ismini, besmeleyi virt edinelim vesselam. Mevlid-i Nebi'nin yazarı Süleyman Çelebi bu durumu ne kadar güzel ifade etmiş:

*"Allah adın zikredelim evvela,
Vacib oldu cümle işte her kula.*

*Kim ki Allah adını önce ana,
Her işi kolay eder Allah ona.*

*Allah adı olsa her işin önu,
Asla ebter olmaz o işin sonu.*

*Bir kez Allah dese aşkla lisanın,
Kalmayıp dökülür bütün günahın." ■*

KUR'AN'DA BİLGİNİN GETİRDİĞİ SORUMLULUKLAR

Lezgin CEMALOĞLU

Şanlıurfa Harran Bulgurlu Camii İmam Hatibi

Kur'an'da insan, yaratılış ve kabiliyet bakımından yaratılmışların en kıymetlisi, bilgisi açısından meleklerin şaşırıp kaldığı, bilgiyi işleyen, kavramlaştıran, diğer canlıların kendisinin hizmetine sunulduğu, yeryüzü ve gökyüzü mahlûkatının halifesi, Allah'ın ruh üflediği, Allah'ın kendine muhatap seçtiği, eylemlerinden sorumlu tutulan ve sevap günah kavramının muhatabı olan bir varlıktır. İnsanın seçkin ve şerefli olması, bilgi ve kabiliyetinden dolayı değil, bizzat insan oluşundandır. Fakat insan, inanç ve davranışlarıyla bulunduğu konumu yüceltebilen yahut alçaltabilen bir yaratılışa sahiptir.

İnsanı yaratıcı karşısında sorumlu kılan unsurlar, akıl ve iradedir. Kur'an'da özgür iradeye sahip olan insan, bu irade sonucunda gerçekleşen seçimlerinden de sorumlu tutulmuştur. Böylece insan kendi yolunu dilediği şekilde belirler.

İnsan, bilme, çözümlenme yapabilme, bilgiye ulaşabilme kapasitesine sahip olması yönleriyle diğer canlılardan ayrılmıştır. Bu yüzden akıl sahibi olan insan, Allah'ı bilme ve eylemlerinden sorumlu tutulmuştur. Duyular ve akıl ile donatılmış olup gözlemleyerek, işiterek, dokunarak, tadarak ve bunların sonucunda zihinsel faaliyetler gerçekleştirerek çıkarımlarda bulunur ve bilgiye ulaşır. Fakat insanın bilgiye ulaşması sadece duyu organlarıyla sınırlı kalmamaktadır. İnsan, Allah'ın bildirmesiyle; vasıtasız veya vasıtalı vahiyle de bilgiye ulaşmıştır. Böylece insan bilgiye üç yolla ulaşır: Vahiy (haber), duyu ve akıl. İlk sistematik bilgi tanımını yapan İmam Maturidi, "Çünkü kulak, göz, gönül, bunların hepsi yaptıklarından sorumludurlar." ayetinde geçen göz ile duylara, kulak ile habere ve kalp ile de akla atıf yapıldığını söyler. Ayet üç bilgi kaynağına dikkat çekmiştir. Bu donanıma sahip olan insan bilgiyle, bilinçli veya bilinçsiz, doğru veya yanlış, iyi veya kötü eylemler gerçekleştirir.

Bilginin kıymeti

Kur'an'da Allah, insanlara şüphe, vehim ve kesin olmayan bilginin ardına düşmeyi yasaklayıp kesin bilgiyi elde etmeyi emretmiştir. Kur'an-ı Kerim "Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur." (İsra, 17/36.) ile "Ey iman edenler! Bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığı-

nıza pişman olmamanız için yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın." (Hucurat, 49/9.) ayetleriyle kesin bilginin önemine işaret etmekte olup bireye, kesin bilgi edinmeyi teşvik etmiştir. Ayette geçen "Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur." ifadesi bilginin neticesindeki sorumluluğa değinirken; "bilmeden birilerine zarar verip de sonra yaptığınıza pişman olmamanız için" ifadesi ile kesin olmayan bilginin neticesinde doğacak zarara değinilmiştir. Ayrıca "bilmeden" lafzıyla da insanın cehaletle amel etmemesi de anlaşılabilir. Kur'an, kesin bilgiye sevk eden ayetlerin yanı sıra kesin bilginin derecesine de değinmiştir. Kesin bilgiyi ilme'l yakin, ayne'l yakin ve hakka'l yakin olarak üç farklı dereceye ayırmak mümkündür. Her ne kadar kuvvet dereceleri değişse de üç bilginin de kesinliği ayetlerle sabittir. (Tekasür, 102/5-7; Hakka, 69/51.)

Sorumluluk

Kur'an'da sorumluluk kelimesi, teklif kavramıyla karşımıza çıkar. Teklif, "bir şeyi düşkün olmak, bir işi güçlüğüne rağmen üstlenmek" anlamında k-l-f kökünden türemiştir. Terim anlamı ise Allah'ın kulunu bir işi yapma veya yapmama hususunda yükümlü tutması anlamına gelir. Sorumluluk, kişisel bir olgudur. İnsanın sorumluluğu ise iyiyi, kötüyü, doğruyu, yanlış, güzeli, çirkini seçme hakkına sahip olmasından kaynaklanır. Zira "Şüphesiz

biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör.” (İnsan, 76/3.) ayetinde insanın, hem iyiliği hem de kötülüğü seçme hakkına vurgu yapılmıştır. Ayrıca “Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik.” ifadesiyle de verilen bilgilerin sorumluluğuna işaret edilmiştir. Allah, kötülüğü ve ondan korunmayı insana vahyetse de insan, tercihlerinde serbest bırakılmıştır.

İrade sahibi ve sorumlu insan

İnsanı yaratıcı karşısında sorumlu kılan unsurlar, akıl ve iradedir. Kur’an’da özgür iradeye sahip olan insan, bu irade sonucunda gerçekleşen seçimlerinden de sorumlu tutulmuştur. Böylece insan kendi yolunu dilediği şekilde belirler. Allah ise insanın tercih hakkına “Herkes kendisine uygun bir tarzda hareket eder.” (İsra, 17/84.) ayetinde değinir. “Dinde zorlama yoktur.” (Bakara, 2/256.) ile “Sizin dininiz size, benim dinim banadır.” (Kafirun, 109/6.) ayetlerinde ise hem tercihe hem de özgür iradeye dikkat çekilmiştir.

“Her nefis, kazandığına karşılık bir rehindir.” (Müddessir, 74/38.) buyurarak kullarına “sorumlu” olduklarını hatırlatan Allah, dinini, emir ve yasaklarını bildiren bir peygamber göndermedikçe kimseye azap etmeyeceğini de bildirmiştir: “Biz bir resul göndermedikçe azap da etmeyiz.” (İsra, 17/15.) Allah, kendi içlerinden peygamber göndermeden insanı bazı

İnsan, bilme, çözümlene yapabileme, bilgiye ulaşabilme kapasitesine sahip olması yönleriyle diğer canlılardan ayrılmıştır. Bu yüzden akıl sahibi olan insan, Allah’ı bilme ve eylemlerinden sorumlu tutulmuştur.

şeylerden sorumlu tutulmuştur. Bu durum hocanın, öğrencisini öğretmediği bir şeyle sorumlu tutulmamasına benzer. Sözün kısası insan Allah’tan bir bildiri (vahiy), ilim gelmeden, mükellef tutulmamaktadır. Çünkü bilgi sorumluluk gerektirir. Bilmeyenin sorumluluğu yalnızca kendisine verilen imkânlar ölçüsünde araştırıp öğrenmektir. Bilginin varlığı ise akılla olur. Bu nedenle, dinimize göre, akıldan mahrum kimseler akıllanincaya kadar, buluş çağına ermemiş çocuklar büyüünceye kadar ve uyuyan kimseler uyanıncaya kadar sorumluluktan muaf tutulmuştur.

Kur’an’a göre tüm evrenin yüklenmekten kaçındığı veya korktuğu sorumluluğu insan kabul etmiştir: “Doğrusu biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik; ama sorumluluğundan korktuğu için onu yüklenmeyi reddettiler. O emaneti insan üstlendi.” (Ahzab, 33/72.) Ayette arz ile insanın seçim hakkını; üstlenmekle de özgür iradeyi göstermiş ve emanetle de sorumluluğa dikkat çekilmiştir. Anlaşılacağı üzere insan emaneti kabul etmiş ve büyük bir sorumluluk üstlenmiştir. Bahsi geçen ayette arzın sonucunda insana seçim hakkı tanınmış ve insan kendi seçiminden dolayı da sorumlu tutulmuştur. Anlaşıyor ki Allah, emaneti zorla insana yüklememiştir. Böylece emaneti yüklenen, akıl ve irade sahibi olan insan; davranışlarından mükellef tutulduğu gibi Allah’ı bilmeye de sorumlu tutulmuştur. ■

İNSANIN KADİM YÜRÜYÜŞÜ

| Fatma EFKERE

İnsan düşünen, sorgulayan ve seçme hakkına sahip olan bir varlıktır. Kendisine bahşedilen akıl nimeti sebebiyle kavuştuğu seçme hürriyetinin bir bedeli olduğunu da bilmelidir.

Benlik arayışı içinde olan insan, varlığını tamamlamak ve hatta anlamlı kılmak için ya yola çıkar ya da kendini yolda bulur. Aramak yola çıkmaktır. İnsanın en büyük arayışı iç dünyasındaki soru işaretleri, hayretleri ve hikmetleri sorgulamasıyla başlar. Kâinattan süzölmüş küçük bir zerre olan insan sorgulamaya, hikmetin peşinde ağır aksak da olsa yol almaya başladığı andan itibaren varlığın anlamını da çözmeye başlayacaktır.

Yaratılmış olması hasebiyle hayata bakışı ve seçimleri onu durağanlıktan uzaklaştırır, hareketli ve kaygan bir zeminde sabit kalma mücadelesini vermeye zorlar.

İnsan, çoğu zaman yol ayrımlarının, seçeneklerin, genel manada heva ve heveslerin eşliğinde bulur kendini. Her eşikte sahip olduğu akıl ve irade melekesiyle doğru ola-

nı seçme marifetini gösterme çabası içine girer. İnsan yaşadığı zamandan ve zamanın getirdiği şartlardan bağımsız değildir. Çağının kısır döngüsünden kendini soyutlayamaz. Yol da bu hâliyle insanı yoğurur, şekillendirir, zorlar ve yorar. Çünkü yolcuya verilen iradeyi zorlayan heva ve hevesler bu zorlu yolculukta her daim yolcunun ensesinde bir nefes gibi kendini hissettirir. Bir yanda şah damarından yakın olanın varlığı, diğer yanda kıyamete kadar mühlet isteyen hilebazlıkları. İnsanın bu zorlu yolculuktan hasarsız ve istikamet üzere çıkabilmesi için yolunu doğru tayin etmesinden başka bir seçeneği var mıdır?

Yol ne olursa olsun, hangi renge bürünürse bürünsün, yolculuğun bittiği noktada hesabı görücü tek muhatap O'dur.

İnsan her ne kadar kendisine bahşedilen akıl, irade, şuur ve ruha sahip olması gibi nitelikler sebebiyle âlemin en mümtaz ve müstesna varlığı olsa da nihayetinde acizdir. Hatadan, kusurdan, günahtan

beri değildir ve yolculuğu boyunca türlü şekillerle sınanacağı, haber-i sadıkla sabittir.

İnsana emanet verilen her nimet; yoldan ayrılmasına, yoldan çıkmasına veya yolda düşüp kalmasına sebep olabilir. “Şurasını iyi bilin ki mallarınız ve evlatlarınız birer imtihan vasıtasıdır.” (Enfal, 8/28.) Hakikat yolunun yolcusu elbet sınanacaktır. Elbet yol üzerindeki çukurlara düşecek, çamura saplanacak, süslü levhalara gözü kayacak, pırıltılı ışıklardan başı dönecektir. Kimi zaman suyu

çekilmiş bir kuyu dibinde ve-recektir sınavını kimi zaman bir damla suya değmeden denizin ortasından geçip menzile varacaktır.

İnsan beşer, şaşar, takılır, düşer ve fakat düştüğü yerden kalkmasını bilmelidir. Yolda olmak bunu gerektirir. Yolda olmak her daim yürümeyi gerektirir. Bu yürüyüş, yolun hakkı, yolcunun marifetidir. Yolda takılmak ve düşmek insanı ümitsizliğe götürmemelidir. Hem yolun sahibinden haberdar olup hem de ümitsizliğe düşmek en başta yolun sahibine vefasızlıktır.

İnsanın tam da bu noktada yani kadim yolculuğunun engellerinde onu istikamet üzere tutacak, sarsıntılardan sapasağlam çıkmasına yardım edecek ve “Ben, dünyada bir ağaç altında gölgelenip de bırakıp giden bir yolcu gibiyim.” tavrıyla âdeta vahyin vücut bulmuş hâlinin rehberliğine ihtiyacı vardır. Yolun, insanı hakikate götürmesi, yola ışık tutan rehberin sağlamlığıyla mümkündür. Çünkü insanı ayrıcalıklı kılan akıl, tek başına hakikati bulma ve kavrama noktasında kimi zaman aciz kalabilir.

Modern zamanların sınır tanımazlığı insanı yoldan çıkarmada pek de mahirdir. Vahiy, insanın dünya ve ahiret yolculuğu için bir rahmettir. Vahiy tüm tali yollardan insanı çekip çevreler ve onu yolun gerçek sahibinin rahmetine ulaştırır. Nitekim Rabbimiz, “Kendilerine okunan bu kitabı sana göndermiş olmamız onlara yetmiyor mu? Elbette inanan bir topluluk için onda rah-

met ve ibret vardır.” buyurmaktadır. (Ankebut, 29/51.) Bize düşen yolculuğumuzun her adımında, her dönemecinde, her kavşağında bu rahmet ve ibret yüklü uyarılara dikkate almaktır.

Kur’an, insanı sırat-ı müstakim üzere tutan en sağlam kaynaktır. Şüphe yok ki vahyin aydınlığına talip olan yolcu, yolun gerçek varlığını ve gayesini idrak edecektir. Bu idrake muhtaç olan insanoğlunun vahyin eteğine tutunmaktan, sırat-ı müstakimde olmaktan başka çaresi yoktur. Çünkü sırat-ı müstakim, insanı hakikate götüren en doğru ve en kısa yoldur. Çünkü sırat-ı müstakim, insanın, her şeyin malikine selamete ulaşmasına vesiledir. Bizzat kudret-i ilahi tarafından “Bizi sırat-ı müstakime ilet.” (Fatiha, 1/6.) duasının öğretilmesi, yolculuğu kolaylaştıran ne büyük bir nimettir. Kim hangi yolu tercih eder, hangisinden giderse gitsin sonunda varış da hesap da O’nadır. O göklerde, yerde ve ikisi arasında ne varsa hepsinin tek sahibidir. Yarıttıklarını en iyi bilendir.

Kur’an’ın tanımıyla dünya hayatı geçici bir hevestir. “Dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Allah’tan çekinenler için ahiret daha hayırlıdır.” (Enam, 6/32.) hatırlatmaları boşuna değildir. İnsan, fitrat olarak geçici olana ziyade sonsuz, sınırsız olana taliptir. Bu noktada inanan insan, dünya yolculuğunu konup göçülen bir han odası gibi görebildiği sürece yolundan şaşmayacak geçici olana gönül vermeyecektir.

Vahiy, insanın dünya ve ahiret yolculuğu için bir rahmettir. Vahiy tüm tali yollardan insanı çekip çevreler ve onu yolun gerçek sahibinin rahmetine ulaştırır.

Bu oyun ve eğlence içinde hakikate giden yollar, yaratılanların nefesleri sayısındadır. Yeter ki insan yola doğru bir niyetle hakikate ulaşmak üzere çıksın. Yunus’un diliyle “Göz odur ki Hakk’ı göre/Yol odur ki Hakk’a vara.”

Zorlu hayat yolunun zorunlu yolcusu olan insana şu emr-i ilahiden daha güzel bir öğüt var mıdır? Yeter ki tutula...

“Bu, benim dosdoğru olan yolumdur. Şu hâlde ona uyun. Sizi, O’nun yolundan ayıracak (başka) yollara uymayın.” (Enam, 6/153.) ■

EVLATLARIYLA SINANAN PEYGAMBER HZ. YAKUP

Meryem DALĞIÇ

DİB Başkanlık Vaizi

Hz. Yakup'un babası İshak, dedesi İbrahim (a.s.) idi. Künyesi "Allah'ın kulu" manasına gelen İsrail'di. (Âl-i İmran, 3/93; Meryem, 19/58; Taberî, Câmiu'l-beyân, I, 593.) O'nun oğullarına ve soyundan gelenlere İsrailoğulları denilir. (DİA, İsrail, XXIII, 191.) Yakup (a.s.), babası Hz. İshak gibi doğumu ve peygamberliği önceden müjdelenen bir nebiydi. (Enam, 6/84; Meryem, 19/49.) O, zayıf yapılı, vakarlı, uzun boylu, nezih görünümlü ve çehresi güzeldi. Hitabı oldukça güçlü ve etkiliydi. (Hâkim, Müstedrek, II, 557.) Kur'an-ı Kerim'de zikredildiğine göre Yakup (a.s.), dedesi İbrahim ve babası İshak gibi güçlü bir iradeye, keskin bir zekâyaya sahip; seçkin, hayırlı (Sad, 38/45-46.) ve salih bir kimseydi. (Enbiya, 21/72.) Başına gelen sıkıntılara "güzel bir sabırla" göğüs geren, ümidini asla kaybetmeyen (Yusuf, 12/83.) bir peygamberdi.

Yakup (a.s.) evlatlarıyla imtihan edilmişti

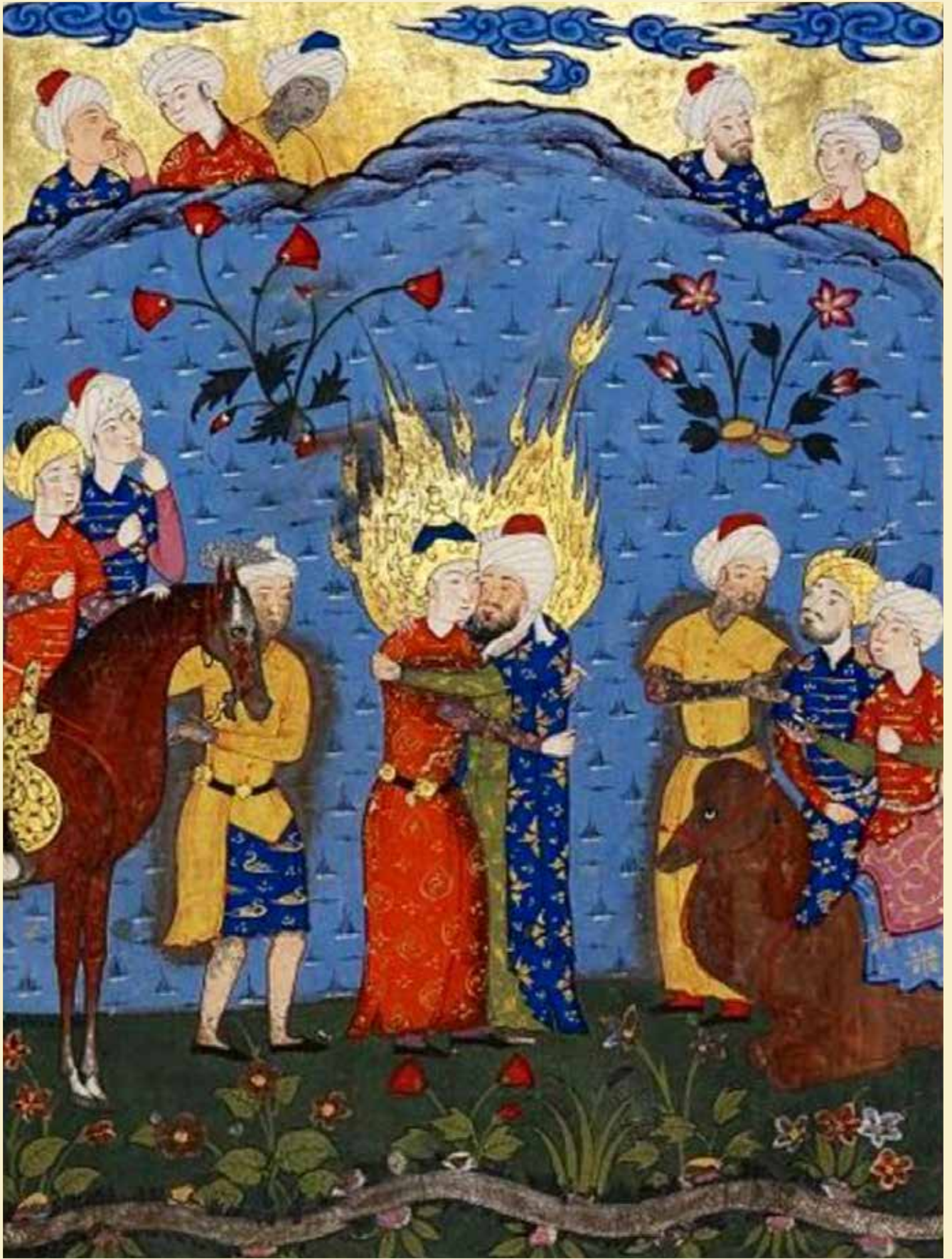
Allah'ın elçileri farklı imtihanlarla sınanmıştı. Yakup (a.s.) ise evlat acısı, hasreti ve evlatlarının ihanetiyle sınanan bir baba ve peygamberdi.

Cenab-ı Hak Yakup'a (a.s.) on iki oğul bahşetmişti. Oğullarından ikisi, Yusuf ve Bünyamin, aynı anneden dünyaya gelmişti. Diğer çocukları, babalarının Yusuf'u ve kardeşi Bünyamin'i kendilerinden daha çok sevdiğini zannetmişlerdi. (Taberî, Tarih, I, 321.) Oysa Hz. Yakup'un çocukları arasında bir ayırım yapması söz konusu değildi. Ancak o, Yusuf'un basiretini ve ferasetini fark etmişti. Oğlunun gelecekte peygamber olarak görevlendirileceğini sezmişti. Bu sebeple vaktinin çoğunu onunla geçirirdi. (İsmail Lütfi Çakan & N. Mehmet Solmaz, Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi, Ayyıldız Yay., 1974, s. 123.) Yusuf (a.s.) henüz küçük bir çocukken rüyasında on bir yıldızla güneşin ve ayın kendisine secde ettiğini gördü. (Yusuf, 12/4.) Rüyasını babasına anlattığında babası, rüyasını kardeşlerine anlatmaması hususunda onu tembihledi. Zira kardeşlerinin, şeytanın tahrikiyle ona tuzak kurmalarından endişe etmişti. (Yusuf, 12/5.) Ardından oğlunun rüyasını yorumlayarak şöyle dedi: "Anlaşılan böylece Rabbin seni seçecek, sana rüyada görülenlerin yorumunu öğre-

tecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakup soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Kuşkusuz Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir." (Yusuf, 12/6.)

Kardeşi kardeşe düşman eden haset

Yakup'a (a.s.) izhar olunan hakikatleri bilmeyen oğulları, babalarının Yusuf'a (a.s.) olan ilgisini ve sevgisini kıskandılar. Nihayetinde kıskançlıkları onları kötü düşüncelere sevk etti. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle zikredildi: "Hani kardeşleri demişlerdi ki: 'Yusuf ile öz kardeşi babamızın gözünde bizden daha değerli. Hâlbuki bizim sayımız daha çok. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanılığ içinde!'" (Yusuf, 12/8.) Onlara göre babalarının bu hatadan dönmesi gerekirdi. Bunun çözümünü de kardeşleri Yusuf'u ortadan kaldırmaktı. İçlerinden biri şöyle dedi: "Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tövbe ederek) iyi kimseler olursunuz!" (Yusuf, 12/9.) Yusuf (a.s.) yok olunca, babalarının ilgi ve sevgisinin kendilerine

Hı.Yusuuf ve Yakup peygamberin buluşmalarının tasviri.

yöneleceğini zannettiler. Kardeşlerini öldürmeyi kararlaştırmışlardı ki içlerinden biri, Yusuf'u (a.s.) bir kuyunun dibine atmayı teklif etti. (Yusuf, 12/10.) Böylece öldürmekten vazgeçtiler, planlarını uygulamak üzere babalarının yanına geldiler. Babalarından, kırdı beraber gezinip eğlenmeleri için Yusuf'u (a.s.) kendileriyle göndermesini istediler. (Yusuf, 12/12.) Yakup (a.s.) onların farkında olmadıkları bir zamanda Yusuf'u (a.s.) bir kurdun kapmasından korktuğunu söyledi. Ancak oğulları, böyle bir şeyin asla mümkün olamayacağını belirttiler, kardeşlerini koruyacaklarına dair babalarına teminat verdiler.

Nihayetinde Yusuf'u (a.s.) alıp götürdüler ve kararlaştırdıkları gibi bir kuyuya attılar. (Yusuf, 12/13-15.) Akşam olunca sahte gözyaşlarıyla ağlayarak babalarının yanına geldiler. Yusuf'u (a.s.) bir kurdun yediğini söyleyerek kanla boyadıkları gömleğini ona gösterdiler. (Yusuf, 12/16-17.) Bu acı haberi alan Hz. Yakup, çok üzüldü. Gömleği alıp yüzüne sürdü ve şöyle dedi: "Bugüne kadar böyle yumuşak huylu bir kurt görmedim! Oğlumu yemiş fakat sırtındaki gömleği yırtmamış!" Hz. Yakup, oğullarının sözlerine inanmamıştı. (Kur'an Yolu Tefsiri, III, 222.) Nitekim oğullarına, "Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş; artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında, kendisine sığınılacak olan ise ancak Allah'tır." dedi. (Yusuf, 12/18.)

Haset, bütün iyilikleri yok eden (Ebu Davud, Edeb, 44.), insanı günaha iten şeytani bir duygudur. İblisin, Hz. Âdem'e düşmanlık beslemesi de ona olan hasedinden kaynaklanmıştı. Bu sebeple cennette Hz. Âdem ve eşine vesveseyle yaklaşmış onlara, Allah'ın çizmiş olduğu sınırı aştırmıştı. (Bakara, 2/36.) Haset, insanın gözünü kör eden, onu kardeş katili yapan ve yeryüzünde âdemoğluna ilk günahı işlettiren histi. (Maide, 5/27-30.) Yakup'un (a.s.) çocuklarını, kardeşleri Yusuf'a karşı kıskırtan, onu ortadan kaldırma düşüncelerine sevk eden de aynı saikti.

Çocuklar arasında adaleti gözetmek

Kardeşler arasında kıskançlık duygusunun yaşanması

mümkündür. Zira her çocuk anne babası nezdinde daha çok sevmek, öne çıkmak ister. Ebeveynlerin evlatları arasında adaleti gözetmemeleri, kardeşler arasında kıskançlığı körükleyen en önemli etkenlerden biridir. Dolayısıyla anne babalar, çocukları arasında ayırım yapmaktan kaçınmalı, birini diğerine tercih etmemelidir. Evlatlarına karşı sevgi, ilgi ve her türlü davranışta dengeyi gözetmeye çalışmalıdırlar. Adil olmayan her tutum; kardeşlerin birbirlerini kıskanmalarına, birbirlerine düşmanca tavırlar sergilemelerine ve aile bağlarının zedelenmesine neden olacaktır. Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) "Allah'tan korkun, çocuklarınız arasında adaletli davranın." (Buhari, Hibe, 13.) "Bir öpücük bile olsa çocuklarınız arasında ayrımcılık yapmayın." (Abdürrezzak, Musannef, IX.) buyurarak bu hususta anne babaları uyarmaktadır.

Kardeşlerin karşılaşması

Hz. Yakup'un (a.s.) ciğerparesi Yusuf (a.s.), kuyudan çıkarılıp Mısır'a götürülmüş, birkaç dirheme Mısır azizine köle olarak satılmıştı. (Yusuf, 12/20.) Türlü çileler çeken Yusuf (a.s.) Mısır'da önemli bir mevkie getirilmişti. Aradan yıllar geçmiş, Mısır civarında beklenen yedi yıllık kıtlık dönemi başlamıştı. Yakup'un (a.s.) oğulları erzak temini için Kenan diyarından Mısır'a, Hz. Yusuf'un yanına geldiler. Kardeşleri onu tanımadıkları hâlde Yusuf (a.s.), babasıyla arasına hasretlik duvarı ören ağabeylerini tanıdı. Hz. Yusuf, onları ağırlayarak istedikleri erzakları kendilerine verdi. Ancak bir dahaki gelişlerinde

Haset, insanın gözünü kör eden, onu kardeş katili yapan ve yeryüzünde âdemoğluna ilk günahı işlettiren histi. Yakup'un (a.s.) çocuklarını, kardeşleri Yusuf'a karşı kıskırtan, onu ortadan kaldırma düşüncelerine sevk eden de aynı saikti.

kardeşleri Bünyamin'i getirmezlerse onlara gıda maddesi vermeyeceğini söyledi. (Yusuf, 12/23-58.) Döndüklerinde Bünyamin'i yanlarında götürmek üzere babalarından izin istediler. Yakup (a.s.), yıllardır hasretiyle kavrukluduğu Yusuf'u hatırladı: "Daha önce kardeşi Yusuf hakkında size ne kadar güvendiysen bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! En iyi koruyucu Allah'tır. O, acıyanların en merhametlisidir." dedi. (Yusuf, 12/64.) Her ne pahasına olursa olsun Bünyamin'i kendisine getirmeleri şartıyla onlarla gitmesine izin verdi. (Yusuf, 12/66.)

Ardından oğullarına, "Şehir hepimiz bir kapıdan girmeyin ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan gelecek hiçbir şey sizden savamam. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım. Güvenecek olanlar yalnız O'na güvenip dayanırlar." (Yusuf, 12/67.) dedi. Yakup'un (a.s.) oğullarına böyle söylemesinin iki sebebi vardı. Birincisi onlara nazar değmesinden endişe etmişti. Zira oğulları gösterişliydi ve güzel giyinirdi. Hep birlikte aynı kapıdan girdikleri takdirde onlara göz değebilirdi. İkincisi ise siyaseten tedbirli olmalarını istemişti. Çünkü görkemli, güçlü, kuvvetli insanların şehre toplu hâlde girmeleri, halkın ve kralın dikkatini çekerse başlarına bir hâl gelebilirdi. (Kur'an Yolu Tefsiri Cilt 3 s. 245.) Şehre babalarının tembihlediği şekilde tedbir alarak girdiler. Yusuf'un (a.s.) huzuruna çıktıklarında o, öz kardeşi Bünyamin'e gizlice sarıldı ve "Ben, gerçekten senin kardeşim; onların yaptıklarına

üzülme!" dedi. Ardından ağabeylerinin istedikleri erzakları verdi. Ancak uyguladığı plan neticesinde Bünyamin'i götürmelerine müsaade etmedi. (Yusuf, 12/68-77.) Yakup'un (a.s.) bir kez daha korktuğu başına gelmişti. Oğulları ona verdikleri sözü bir kez daha tutamamış, kardeşleri yanlarında olmaksızın evlerine dönmüşlerdi.

Yakup (a.s.), Rabbinin rahmetinden asla ümidini kesmedi

Babalarına, kardeşlerinin hırsızlıkla suçlandığını söylediler. Ancak Yakup (a.s.), Bünyamin'in hırsızlık yapmayacağını biliyordu. Oğullarının daha önce Yusuf'a (a.s.) yaptıkları gibi küçük kardeşleri için de benzer bir oyun düzenlediklerini düşündü. Yusuf'tan (a.s.) sonra Bünyamin'i de kaybetmenin acısı yüreğine çöktü. Ancak o, tevekkül ve teslimiyetle Rabbine sığındı ve dilinden şu sözler döküldü: "Hayır, nefisleriniz bu hususta sizi aldattı. Bana düşen artık güzel bir sabırdır. Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir. Şüphesiz O, çok iyi bilendir, hikmet sahibidir." Yusuf'u kaybetmenin acısı bir kez daha depreşti. Ardından oğullarından yüz çevirdi, "Vah Yusuf'a, vah!" diyerek gözyaşı dökmeye başladı. Üzüntüsünden gözlerine ak düştü. Oğulları, "Allah'a yemin ederiz ki sen hâlâ Yusuf'u anarsın. Sonunda üzüntüden eriyip gideceksin veya helâk olacaksın." dediler. Hz. Yakup da "Ben gam ve kederimi sadece Allah'a arz ediyorum." dedi. O, tüm bu olanlara rağmen sarsılmaz bir imanla umudunu asla yitirmedi. Oğullarına

da "Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!" (Yusuf, 12/83-87.) dedi.

Sabırın ve umudun mükâfatı: evlada kavuşma

Kardeşleri, Bünyamin'i almak için yeniden Hz. Yusuf'un (a.s.) yanına gittiler. O vakit Yusuf (a.s.), cahilliklerinden dolayı kendi ve öz kardeşine yaptıkları muameleyi ağabeylerine hatırlattı. Nihayet onlar da Yusuf'u tanıdılar ve Allah'ın onu kendilerinden üstün kıldığını kabul ettiler. Bunun üzerine Hz. Yusuf, "Bugün yaptıklarınız yüzünüzü vurulmayacak, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir. Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görececek duruma gelir. Bütün ailenizi de bana getirin." dedi. (Yusuf, 12/88-93.)

Kervan, Mısır'dan henüz ayrılmıştı ki Yakup (a.s.) etrafındakilere: "Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!" (Yusuf, 12/88-94.) dedi. Nihayetinde Yakup (a.s.) Allah'ın izniyle sabrının mükâfatını aldı, yıllar sonra ciğerparesi Hz. Yusuf'a kavuştu.

Tüm peygamberler gibi Yakup (a.s.) da bir ömür tevhid mücadelesini sürdürdü. Vefat ederken de çocuklarına ve torunlarına tevhid vasiyet ederek onlara şöyle dedi: "... Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçti; öyleyse yalnız O'na teslim olmuş müminler olarak can verin!" (Bakara, 2/132.) ■

Tarihe baktığımızda, milletlerin kaderiyle dilleri arasında güçlü bir bağ olduğunu hatta dilin düşünce hayatını beslediğini, dilde meydana gelecek sarsıntının bilim ve tefekkür alanında da sarsıntı meydana getirdiğini görüyoruz. Bu konu hakkında düşünceleriniz nelerdir?

Mehmet Kaplan

Türkiye'nin en mühim kültür davası, hiç şüphesiz, dil davasıdır. O, bütün davaların başında gelir. Onu halletmedikçe, kültürle alakalı diğer meseleleri halletmeye imkân yoktur. Çünkü düşünce ve duyguları nesilden nesile, insandan insana nakletme vasıtası olan dil, her türlü kültür faaliyetinin temelini teşkil eder, insanoğlu, dil vasıtasıyla, dile dayanarak düşünür; dil vasıtasıyla bilgi edinir; millî ve içtimai tesanüt dil ile olur.

Bir milletin dilini bozdunuz mu, onun bütün kültür faaliyetini aksatmış, mazi ile olan alakalarını kesmiş, hâlihazırda cereyan eden fikir hareketlerini tam bir karışıklık içine düşürmüş olursunuz. Dili alt üst edilmiş bir millet, kendisini yaşatan an'anevî kıymetlerden mahrum kaldığı gibi, istikbâlini yaratacak olan içtimai bir fikir nizamı da kuramaz. Böyle bir cemiyette vâzih, derin ve ince bir ilim ve tefekkür hayatı doğamaz.

(Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Nesillerin Ruhu, İstanbul: Dergâh Yay., 2014, s. 134)

Mehmet Kahraman

Dil dediğimiz şey basit bir iletişim aracı değildir. Dil, dinin, kimliğin, geleneğin, kültürün taşıyıcısıdır. Bizi biz yapan şey dilimizdir. Başkasının kelimeleriyle kendimizi inşa etmemiz düşünülemez. Kimin ekmeğini yiyorsan onun kılıcını çalarsın sözüne karşılık şunu söyleyebiliriz: Kimin kelimeleriyle konuşuyorsan onun kelimeleriyle düşünmeye başlarsın. Çünkü dil aynı zamanda deneyimleme vazifesi görür. Bize ait olmayan kelime veya kavramlarla yerli düşünce gerçekleşmez. Bir süre sonra kendimize yabancılaşmaya başlarız.

Yabancılaşmak benliğinden, kimliğinden uzaklaşmak demektir. Mazi ile bağımız koptuğunda öz duruştan söz etmemiz de imkânsızlaşır. Kendin kalabilmek geleneklerini, göreneklerini gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarmakla olur. Peki, gelecek nesillere bunları neyle aktaracağız? Elbette dil ile. Kendi bahçesinde yetişmeyen nesiller başka bahçelerin süsüne aldanarak bodur kalırlar. Özendiği toprak onu beslemeye yetmez. Bu nedenle yozlaşmış dil de bizi geleceğe taşıyamaz.

Değişim dil ile başlar, sonra hayatın bütününe sirayet eder. Millî ve manevi değerler onunla örselenir ve zamanla her şey normal gelmeye başlar. Günlük hayatta başlayan bu normalleşme eğitimden bilime, kültürden sanata her alanı esir alarak geçmişle bağımızı koparır. O bağ koptuğunda bizi biz yapan millî ve manevi değerlerle bağımızı da koparmış oluruz. Bu açıdan milletlerin kaderleri dilleriyle doğru orantılıdır. Ölü dillere baktığımızda konu daha net anlaşılacaktır. Dili yaşayan milletler hayatlarını sürdürmüş, dili ölmüş toplumların varlığı ise nihayete ermiştir.

YURTLUK

| Kenan YUSUF

İnsan, kendisinden daha büyük bir iradenin parçası olduğunun ayırıcısına varınca tınısını bulup evrenle uyum içinde var olabilir pekâlâ. Ya da moderniteyle sakatlanmış hâlde alabildiğine manipülasyona açık olduğundan akordu bozulabilir ve ortaya çatlak sesler çıkabilir. Hüseyinî makamında “ince bir do” çıkarmak için akort ayarı şart oysa.

Hristiyan teolojisi ve kapitalist düzenin insana biçtiği rol, kişinin kötü olduğu ve günahla dünyaya atıldığıdır. Sayısı azımsanmayacak kadar çok olan bir inanç dünyasının bu konuda hâlâ bu şekilde düşünmesi senelerdir zihnimi kurcalar durur. Oysa Atakan Yavuz bir şiirinde “o kadar çok şey var ki okunacak / bebeklerin yumuk elleri ve mayıs gökleri / kuş sarayları ve kurşun kubbeler” der. Bir bebeğe bakıp da bir günahkâr görmek, Batı’nın en hastalıklı fikri olsa gerek. İslami bir bakış açısına da gerek olmadan sadece insanın doğasına bakmanın bile yeterli olduğunu düşünüyorum bu konuda.

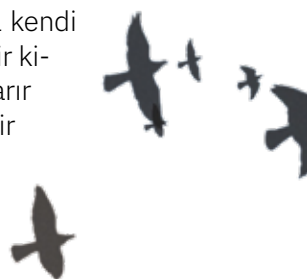
Günahkâr doğmak gibi makûs bir bilgi neticesinde kendini bir boşluğun sarkacında bulan birey, ya nihilizme ya da türlü hastalıklara gark olur.

Çağın getirdikleri ve kapitalizmin de dayatmasıyla kabuğuna çekilen insan, zamanla daha da yalnızlaşmış ve atomize olmuştur. Parçalanmış benliğiyle baş başa kalan birey, bazı yapay çareler arar hâle gelmiş, bu da kapitalist düzen için yeni kazanç kapıları demek olmuştur. İpleri elinde tutan sistem bireyin varlığıyla ne kadar oynarsa kâr payındaki makas o denli açılır. Varoluşsal sancılar çeken birey, insan olmaktan uzaklaşınca yılanı sarılır ve Hobes’in dediği noktaya gelir; insan, insanın kurdu olur. Ve bu öğrenilmiş bir şeydir. Sosyal öğrenme ile öğretilmiş bir şeydir.

Oysa insan iyidir. İhtiyaçları artırılmamış, rekabete zorlanmamış bir insan iyidir. Fıtratıyla oynanmamış, manipüle edilmemiş bireyden bahsediyorum tabii ki. Zenci çocukla, beyaz çocuğun birbirlerine doğru koşarak sarıldıkları o meşhur kaydı izlemiştinizdir herhâlde. Yıllar sonra toplumun çarpık algılarıyla beyaz çocuğun ırkçı olması muhtemel oysa. Irkçılık da öğrenilen bir olgudur yani. İnsanın bozulmasıyla yurtluk, kurtluğa dönebilir ancak bu düzeltilemez bir gerçek de değildir.

Umberto Eco bize, “yaşamımız boyunca neden dünyaya geldiğimizi ve neden yaşadığımızı söyleyecek bir öykü arayışı içinde olduğumuzu” söyler. Bu öykü, içinde cevapları saklı büyük sorularla saklı büyük sorularla çıkmış bir yolculuk adedilebilir pekâlâ. Kierkegaard’ın “Tanrı, beni yaratmakla neyi kastetti acaba?” sorusu bunlardan en estete edilmiş gibi gelir bana. Bu çetin yolculukta insan, yolu güzelleştirecek bir yoldaşın varlığıyla işini kolaylaştırabilir. Bu yoldaş aynı zamanda kendine tuttuğu bir ayna da olacaktır ona. Zira insan; başka kimselelerden yola çıkarak kendisine doğru yürür. Bu anlamda insan, insanın yurdu.

Herman Hesse’nin Bozkırkurdu romanında, kahramanımız Harry Haller kendisini sağaltacak yeni bir insanın yokluğunda kendinin ruhunda yeni bir kişilik ortaya çıkarır ve iki varlık bir bedende tek insana dönüşür. Belki de Hesse’nin bize fısıldadığı, gerçek bir ihtiyacın varlığını hatırlatmaktadır. Zira evrende her şey bir ikilik üzerine kuruludur. Birinin varlığı diğerinin varlığı

pekiştirir. Aynı zamanda da sağlamasını yapar. En çok da bu yüzden lazımdır insan insana.

Yaratılışı gereği bir anlam dünyası kurabilen ve düşünen tek varlığın insan olduğu aşikâr. Bir anlam dünyası kurabilmek için de duyguların varlığı elzemdir. Bu ise zamanla yara sahibi olmayı kaçınılmaz kılar. Yarası olan insan ise teselli bulmak ister. Genellikle insanlar, teselliyi hep ötekinde arar. Ve yara sahipleri birbirini tanır. İnsan, insana o vakit iyi gelir işte.

İnsanın fıtrata incelendiğinde yapılan araştırmalar bize insanın, yardım ettiğinde ya da paylaştığında kolaylıkla mutlu olduğunu göstermiştir. Hatta anlam arayışında olan birçok filozofa göre hayatın anlamı ötekine yardım etmekle anlaşılabilir bir olgudur. Başkasına yardım etmenin verdiği o sıcaklık hissini bilirsiniz. Yakın zamanda sosyal medyada viral olan bir video vardı. Bir köyün imamı, karda mahsur kalmış insanlara çay ve bisküvi ikram ediyordu. Hem de kar ve tipide. Çünkü dağıtılan kişiden ziyade dağıtan kişinin de aynı oranda ihtiyacı var bu gönül genişlemesine. Verdiği o sıcaklık hissine her iki tarafın da ihtiyacı var. Sonradan öğrendik ki yolda kalanlara evini ve camiyi de açmış o imam. Ötekine yurtluk olmak, kurtlara verilen en iyi cevap aynı zamanda. İnsan olmanın verdiği ağırlığı birbirimize yurt olarak hafifletmek hepimizin harcı olmalı. ■

CİNLERİN VE ŞEYTanLARIN İNSANLARA NASIL BİR ETKİSİ VARDIR?

Hocam, kafama takılan nokta, şeytanların ve cinlerin insan üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu. Acaba şeytanlar insanlara doğrudan ve zorlayıcı bir etkide bulunabilirler mi yoksa manevi ve psikolojik bir etkileri mi söz konusu?

Bunu cevaplamak için öncelikle cinler ve insanlar arasında nasıl bir ilişki ve iletişim olduğunun tespitini yapmak ve ardından bu etkinin nasıl olduğu ve nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durmak gerekir. Cinlerle insanların fiziki ve somut ilişkisine dair elimizde bir bilgi yoktur. Kur'an'a baktığımızda cinlerden olan İblis'in, Hz. Âdem ve Hz. Havva'yla olan iletişimi tamamıyla vesvese şeklinde gerçekleşmiştir. Bu husus bir ayette, "İblis o ikisine vesvese verdi." (Araf, 7/20.) şeklinde geçerken bir başka ayette, "İblis, Âdem'e vesvese verdi." (Taha, 20/120.) şeklinde geçmektedir. Nas suresinde de "insanların içine vesvese veren" diye bildirilmiştir.

Vesvesenin yanında Kur'an'da hemz ve tayf (dürtme ve tahrik etme) ifadeleri de geçmektedir. Bunlar da psikolojik olup vesvesenin türlerinden başka bir şey değildir.

Peki, vesvese nedir?

Din İşleri Yüksek Kurulunun Fetvalar kitabında fısıltı ve kuruntu gibi sözlük anlamları verildikten sonra vesvese şöyle tarif edilmiştir: "kötü bir işin yapılması, iyi bir işin terk edilmesi veya geciktirilmesi ya da eksik yapılması için şeytanın insanı kışkırtması, aklını çelmesi ve akla kötü düşünceleri getirmesi" (Fetvalar, s. 403.) TDK'nin sözlüğünde ise vesveseye kuruntu karşılığı verilmiştir. Bu kuruntular dışarıdan telkinlerle veya içe doğan duygu ve düşüncelerle gerçekleşir. Nitekim halkımızın "şeytan kuruntusu" veya "şeytan dürtmesi" sözleri tam da bunu ifade eder. Çünkü vesvesenin dayandığı bir gerekçe ve gerçeklikten bahsedilemez. İlk insanlar olan Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya yapılan vesveseyi örnek alırsak şeytan onların içlerine bir kuruntu atmış ve bunu da gerçekmiş gibi zihinlerine telkin etmişti. Sonuç şeytanın telkini doğrultusunda gerçekleşmediği gibi var olan imkânların ellerinden kaçırılmasına sebep olmuştu. Günümüzde kendisini savcı veya polis diye tanıtan sahtekârların telkinlerinin/vesveselerinin nasıl sonuçlar doğurduğu açıktır. Bu tür telkinler her ne kadar

gerçek dışı olsa bile psikolojik etkisi vardır ve hafife alınmamalıdır.

Şeytanın etkisinin kişiye bağlı olduğu söylenebilir mi?

Tabii ki. Kişi, duygularına hâkim olsa ve aklını kullanıp verilen vesvese yönünde iradesini kullanmasa şeytanın tuzağından kurtulur. Nitekim Hz. Âdem ve Havva, İblis'in telkininin bir kandırmaca olduğunu anladıklarında derhâl pişman olmuşlar ve Allah'tan bağışlanma dileyerek düştükleri hata sarmalından kurtulmuşlardır. Ama bedel de ödemişlerdir. Nitekim bir anlık vesveseye veya şeytanın dürtmesine kapılma sonucu büyük kayıpların yaşanması mümkün olabilmektedir. Araba kullanırken telefonla ilgilenmenin yol açtığı kazalar, bir anlık öfkenin doğurduğu zararlar gibi. "Öfkeyle kalkan, zararlar oturur." atasözü, bir tecrübe ürünüdür.

İyi de biz cin şeytanlarını görmüyoruz. Görmediğimiz bir düşmanla nasıl mücadele edebiliriz?

Bu soru bin yıl öncesinde İmam Matürîdi'ye de sorulmuş. Demek ki her dönemin insanının kafasına takılan bir soru. Onun verdiği cevap bugün için de geçerlidir. (Matürîdi, Te'vilât, Araf 27. ayet)

Doğrusu, cevabı merak ettim.

Matürîdi'ye göre insanın şeytanı etkisiz hâle getirmek gibi bir yükümlülüğü de gücü de yoktur. Ama onun bizim bedenimize, yiyecek içeceğimize ve diğer eşyalarımıza zarar

verecek gücü de bulunmamaktadır. Eğer onun böyle bir gücü olsaydı bizi bir kaşık suda boğar, bütün yiyeceklerimizi ifsat eder ve eşyalarımızı zarar verirdi. Onun bize tek etkisi vesvese şeklinde içimize attığı kötü telkinden ibarettir. Onun bu vesvesesinin üstesinden gelecek imkânı Yüce Allah bize fazlasıyla vermiştir, üstelik peygamberler ve kitaplar yoluyla da bizi uyarmıştır. Bize düşen Allah'ın verdiği aklı kullanmak, düşünce kabiliyetimizi işletmek ve Yüce Allah'a sığınmaktır. Bunları yaptığımız takdirde irademizi şeytanın telkini doğrultusunda değil, meleklerin ilhamları doğrultusunda kullanmış oluruz; hakkın yanında yer alır, hakikati yakalarız. Nitekim Yüce Allah Kur'an'da "Şeytan seni kötülüğe tahrik ederse hemen Allah'a sığın." (Araf, 7/200.), "Ey Rabbim, şeytanın dürtmelerinden sana sığınırım." (Müminun, 23/97.) ayetleriyle şeytanın vesvesesi karşısında nasıl davranmamız gerektiğini bildirir. Zaten "Kötülükler ve yasakları çiğnemede dikkatli davranan kişiler (muttakiler), şeytanın bir vesvesesi kendilerine geldiğinde uyanık davranırlar ve hakikati hemen görürler." (Araf, 7/201.)

İçimizde oluşan kötü duyguların ve telkinlerin şeytandan olduğunu nereden biliyoruz?

İster inansın ister inanmasın her insanın içinden güzel duygular kadar kötü duyguların da geçtiği bir gerçektir. Bu kötü duyguların nereden geldiğini doğrudan ve somut

olarak tespit etmek mümkün değildir. Bunlar var olduğuna ve psikolojik etkileri de gerçek olduğuna göre bir kaynağının olması gerekir. Kimisi bunu nefsin arzularına kimisi ise başka şeylere bağlar. İslam'a göre kötü arzuların veya duyguların kaynağı şeytandır. Zira arzunun veya duygunun kendisi kötü değildir, kötü olan onun kötülük doğuracak şekilde ve kural dışı (gayri-meşru) kullanılmasıdır. İşte şeytan vesveseleriyle insanı bu kötülüğe ve kural dışılığa yönlendirmektedir.

Bunu biraz açabilir miyiz?

Arzu ve duygu insanın yaşaması için son derece gerekli şeylerdir. Bir insanın bütünüyle arzu ve duygudan yoksun olduğu düşünülemez. Önemli olan bunların doğru, iyi ve kurala uygun kullanılmasıdır. Söz gelimi bir yiyeceğe arzu duymak bedeninin ihtiyacını gidermek ve güçlendirmek için bir gerekliliktir. Ancak söz konusu yiyeceğin öncelikle bedene zarar vermemesi ardından da yasak kapsamında olmaması gerekir. Zarar veren bir yiyeceğe arzu duymak sağlığı tehlikeye sokmak, yasak olana yönelmek ise kuralı çiğnemektir. Demek ki arzular ve duygular meşru sınırlar içinde kullanılırsa aslında insanın yaşamasını sağlar hatta yaşam kalitesini artırır. İşte şeytan tam da bu noktada devreye girer, insanın zararlı ve yasak şeylere yönelmesi için tahrik ve dürtmelerde bulunur. Eğer insan aklını kullanır ve Rabbine sığınırsa bütün bu dürtmelerden ve tahriklerden korunur.

İyi de Yüce Allah neden şeytani engellemiyor?

Biz şeytanın sadece cinlerden olduğunu zannediyoruz. Hâlbuki Yüce Allah Kur'an'da şeytanın hem cinlerden hem de insanlardan olduğu bilgisini veriyor. Çünkü şeytan kötülük telkin eden ve kötülüğe yönlendiren her tür tahrikçidir. İblis ve zürriyeti bunların bir kısmıdır. Şeytanlar olmasın desek kötülüğe meyilli insanlar var, onlar olmasın desek bizim çift yönlü duygularımız ve arzularımız var. Onlar da olmasın desek insan olmasın demek gibi bir şey olur. Hâlbuki bunların varlığı değil bizim bunlara karşı direnç göstermemiz önemlidir. Yüce Allah insanın hem iyi hem de güçlü olmasını ister. Güçlü olmak sadece iyi şeyleri elde etmek değil, gerçeğin ve doğrunun yanında durup kötü, zararlı ve yanlış karşı direnç gösterebilmektir. Zaten iyi insan sadece iyilik yapan değil, kötülöklere buluşmayan ve onlarla meşru çerçevede mücadele edenidir. Hayat bir yarıştır. Yarışı kazanmak bir bakıma zorluklara karşı dirençli olmaya ve onları aşmaya bağlıdır. Söz gelimi bir futbol maçında gol atmak ne kadar önemliyse gol yememek de aynıdır. Öyleyse mesele şeytanların varlığı değil, bizim onlarla baş edip edemeyişimizdir. Yüce Allah şeytanları alt edecek azmi, gücü ve imkânları bize fazlasıyla vermiştir. Onların vesvesesine kapılma veya bir yanlış düşme durumunda da bizi umutsuz bırakmamış pişmanlık duymak ve tövbe etmek gibi kurtuluş ve çıkış yolları göstermiştir. ■

AFRİKA'NIN HÜRRİYET MEŞALESİ

EL HAC ÖMER

Koray ŞERBETÇİ

Takvimler 15 Kasım 1884'ü gösterdiğinde Avrupa'nın en önemli şehirlerinden birisi olan Berlin'de Alman Başbakanı Otto Von Bismarck'ın öncülüğünde bir konferans toplandı. 1885 tarihine kadar sürecek olan bu konferansa Avrupa'nın sömürgecilik iştahı bir türlü doymak bilmeyen farklı devletlerinin temsilcileri katılmıştı. Berlin'de bir masanın etrafına toplanan bu emperyal güçlerin temsilcilerinin ana konusu Afrika idi.

Berlin Konferansı'nda temsil edilen devletler Afrika'nın geleceği için kanlı bir plan hazırlamaya koyulmuşlardı. Artık sömürge uğruna birbirleriyle çekişmeyecekler, Afrika'yı aralarında bölüşeceklerdi. Zira ışıltılı uygarlıklarını sürdürmek için Afrika insanının emeğine ve ülkelerinin zenginliğine el koymaları gerekiyordu. Bu kanlı planı yine kendilerine uygun biçimde süslü kelimelerle kamufle etmeye koyuldular. Sömürge alanları "Serbest Ticaret Bölgesi" kavramıyla yaldızlanıyor; kanlı Batı egemenliği "hızla zirveye ulaşan ve belirli bir aşamaya erişen bir medeniyet" olarak sunuluyordu. Dahası, bu konferansta Afrika için kararlar alınıyordu ama masada Afrika insanı yoktu. Çünkü yok sayılıyorlardı. Ama emperyal güçler masa başında bu kararları alırken aslında Afrika'da bağımsızlık hamlesi çoban ateşleri gibi yanmaya başlamıştı. Bu çoban ateşlerini yanık liderlerden birisi

de mutasavvıf bir İslam âlimiydi: El Hac Ömer.

Senegal'de başlayan hayat sergüzeşti

1796 yılında Senegal adı verilen bir Afrika belde-sinde Futa Toro'da Podor yakınlarındaki Halvar'da doğdu. Ömer Tâl olarak anılmaya başladı. Kendisi gözlerini dindar ve ilim ile meşgul bir ailede açmıştı. Babası Said Osman, mutasavvıf birisiydi ve ilk hocası da o oldu. Babasından Kur'an-ı Kerim, Arapça ve diğer dinî ilimleri öğrendi. Ardından ilim aşkının peşine düşerek bölgedeki ilim merkezlerine seyahat etti. Bu seyahatleri sonucu farklı âlimlerden ders aldı. Ama zahirî ilimlerde elde ettiği derinliği taçlandırarak kırılma 1814 yılında yaşandı. El Hac Ömer'in yolu Timbo bölgesinde irşad faaliyetinde bulunan Şeyh Abdülkerim b. Ahmed en-Nagel ile kesişti. Bu noktada şeyhi tarafından zahirî ilimlerdeki derinliğine irfani ilimler de eklendi. Artık El Hac Ömer bambaşka birisi olmuştu.

El Hac Ömer, şeyhi Abdülkerim ile birlikte hacca gitmek istedi. Hazırlıklar tamamlandıncaya 1825 yılının son aylarında, aralarında küçük kardeşi ve kendi hanımının da bulunduğu bir grupta birlikte hac maksadıyla yola çıktı. Ancak ilahi takdir kendisi için başka bir yol çiziyordu. Yolculuk sırasında aniden hastalandı ve geri döndü. Bir süre sonra kendisini toparlayıp tekrar yola çıktı. Şeyhini bulmak için önce Futa Ca-

lon'a, oradan da Mâsînâ'nın merkezi Hamdallahi'ye gitti. Ancak Hamdallahi'ye ulaştığında şeyhinin vefat ettiğini ve Hicaz'da yaşayan Şeyh Muhammed el-Galî'ye verilmek üzere kendisine bir mektup bıraktığını öğrendi.

Hicaz'da Şeyh Muhammed el-Galî ile görüştü, onun tarafından şeyhinin yerine halife tayin edildi ve Batı Afrika'da irşad faaliyetiyle görevlendirildi. El Hac Ömer, hac yolculuğu sırasında uğradığı Nijerya'da, Sokoto emiri Muhammed Bello'nun kızı Meryem'le evlenmişti. Şimdi hem şeyhinden aldığı manevi görev hem de kayınpederinin maddi desteğiyle madde ve mana bakımından liderlik konumuna yükselmişti. Hayatındaki bu ilahi yönlendirmeyi Allah yolunda vakfetmek için harekete geçti. Artık o, hem sömürgecilerle mücadele edecek hem de putperest Afrikalıları irşad edip İslam'ı yaymak üzere yola çıkacaktı.

El Hac Ömer'in fikirleri mayalanıyor

El Hac Ömer, ilk hamlesini kayınpederi Muhammed Bello'nun ölümünden sonra yaptı. O Futa Djallon'u fethetmek üzere ülkesine doğru yola çıktı. Ama bu hareket Fransız sömürgeciler tarafından yakından izleniyordu. Onun etrafındaki takipçi halkasının artmasından çekinen Fransızlar bu hamlesine engel oldu. Bunun üzerine Gine'ye yerleşti. Burada öğrendiği ilim ile zamanın siyasi şartları arasında bir denge

kurmak için fikirlerini mayalandırmaya koyuldu. Bir yanda sömürgeciler diğer yanda putperest Afrikalılar vardı. Bu ağır şartlar içinde Müslüman bir âlim ve toplum önderi olarak ne yapması gerektiğini derin derin düşündü. El Hac Ömer, düşüncelerinde üç sene içerisinde büyük değişimler yaşadı. Tam bu zamanda kaleme aldığı Kitabü'r-Rimâh Hizbi'r-Rahim'de (Allah Hizbinin Mızrakları Kitabı) Allah'a yakınlaşmak için en iyi yolun tasavvufi bir tutum olduğunu açıkladı. Kendisi bir sufi tarikat olan Ticaniye müntesibi idi ve hareket noktası olarak bu zemini aldı.

Ona göre Müslümanların hamleci ruhu ancak bu zeminde gelişebilirdi. El Hac Ömer artık mukallitliğin yanlış olduğunu, içtihat kapısının kapanmadığını savunuyordu. O, müritlerine tefekkür ve feragatin yanı sıra manevi meşreplerine bağlılığı da tavsiye etti. Bu fikirlerini anlattıkça Gine'de çok sayıda izleyici kazandı.

El Hac Ömer'in kalemi ve dili keskindi fakat mücadelelenin bununla sınırlı kalması gerektiğini de anladı. Afrika'nın bu ağır şartlarında Müslümanlar kurtuluş için mücadeleciler olmalıydı. Bunun üzerine fikirlerini yaymak için eline silah almaya karar vererek on bin kişilik bir ordu kurdu. Artık cihat zamanıydı.

Cihat başlıyor

El Hac Ömer'in cihada başlamasında var olan durumu iyi okuması yatmaktaydı. O iyi bir âlim ve sevilen bir sufi

şeyh idi. Batı Afrika'nın dört bir yanından gelen, çoğu ezilen ve köle kişiler El Hac Ömer'in yerleşimine sığınıyorlardı. Ama onun kurduğu bu güvenli saha rahat bırakılmıyordu. Özellikle bölgedeki Müslüman olmayan liderler onun yerleşimine saldırıya başladılar. Bunun üzerine ilk olarak sadece Müslüman olmayan devletlere karşı bir dizi küçük cihat başlattı. Onun askerî cihadı, bölgesel olarak genişlemenin ilk adımını ve bir İslam devletinin oluşumunu işaret ediyordu.

1852'de El Hac Ömer, artık kuvvetlerinin İslam'ı kabul etmeyen herkese karşı cihat ilan etmek için yeterince güçlü olduğuna inandı. 1852'de Nijer ve Timbuktu'ya kadar uzanan toprakları fethetti ve Batı Sudan'a kadar Batı'ya egemen olan birleşik bir imparatorluk kurdu.

Artık fikirleri devletleşmişti. Bundan sonra yapılacak olan şey bu gücü korumak ve bilhassa sömürgecilerin etkisini kırmaktı. Bunun için devletinin bölgede etkin bir güç olması gerekiyordu. El Hac Ömer önce 1855'te putperest bir şehir olan Tanba'yı fethetti. Ardından 1855-64 yılları arasında devamlı olarak putperest Bambara ve Karta hükümdarlarıyla savaştı. El Hac Ömer, başarılı olan cihat hareketi sonucunda Karta'nın başkenti Nyoro'yu Bambaraların önemli şehirlerinden Masina'yı ve başkent Sefu'yu aldı. Ama yerel güçlerle bu savaşının ötesinde bir düşman vardı

karşısında: sömürgeci Fransızlar.

El Hac Ömer'in Fransızlarla mücadelesi

El Hac Ömer'in Fransızlarla ilk karşılaşması, Fransızların Senegal Valisi Cesar Faidherbe komutasındaki çeteler ve askerlerin Futa Toro'ya doğru ilerlemeleriyle oldu. İşte tam bu noktada o, Fransızlara karşı mücadele etmeye başladı.

El Hac Ömer'in başında olduğu Müslüman devletin ve cihat hareketinin, ticaret kervanlarının yolu üzerinde bulunan bölgedeki Karta'yı ele geçirip burada ciddi bir konumda olması Fransız sömürge egemenliğini oldukça kızdırmıştı. Artık o Fransa için bir tehditti. İlk iş olarak Fransız sömürge valisi, El Hac Ömer'in kurucusu olduğu devletin genişlemesini kontrol etmek amacıyla Senegal vadisi boyunca kaleler inşa etmeye koyuldu. Ardından saldırı ve sıcak çatışma başladı.

Fransızlarla El Hac Ömer Tall'in ordusu arasında en kanlı çatışma 1857 yılında Mali'nin en doğusunda yer alan Medine'de meydana geldi. El Hac komutasındaki ordu Fransız kalesini kuşattı. Bu gözü pek hamle karşısında, Senegal sömürge valisi Faidherbe'nin emrindeki silahlı kuvvetler yardıma geldi. El Hac Ömer'in mücahitleriyle Fransızlar arasında şiddetli çatışmalar yaşandı. Zor durumda kalan sömürge valisi Paris'ten asker, silah ve para istedi.

Bu sırada iyice öfkelenen sömürgeci Fransızlar Müslümanların dinî kurumlarına müdahale etmeye başladı. Fransız valisi, St. Louis'de Müslümanların dinî eğitim iznini kısıtladı ve Fransız okullarına devam etme mecburiyeti getirdi. İslami hayata yapılan bu müdahaleden sonra Fransızları destekleyen bölgenin Müslüman liderleri tepki gösterdi. Müslüman halk kendilerine yapılan çağrıya uyararak Fransızların baskısına rağmen ürünlerini tarlalarda bırakıp göç etmeye başladı. Yaşanan bu durumu ve El Hac Ömer'in başarılı mücadelesini gören bölgenin Müslüman idarecilerinden bir kısmı El Hac Ömer'in tarafına geçti.

El Hac Ömer, ele geçirdiği şehirlerde bilhassa yoğun şekilde köle ticaretinin yapıldığı bölgede kölelere hürriyet veriyordu. Bu durum özellikle putperestler arasında kendisine karşı ilginin artmasını sağlamıştı. Onun cihat hareketi, Fransız sömürgeciliğine karşı Batı Afrika'nın hürriyet mücadelesi olmuştu.

Fakat onun cihat hareketinin önemini kavrayamayan ve kazanılan güçten rahatsız olan kimi yerel liderlerin küçük hesapları, durumu tersine çevirecekti ve elbette öyle de oldu.

Küçük hesaplar ve çöküş

El Hac Ömer'in kazandığı güç ve birer birer ele geçirdiği şehirler kimi yerel liderlerin tepkisine sebep oldu. O, Fransızlarla iman ve hürriyet adına mücadele ederken kü-

çük hesaplar çoktan yapılmış ve uygulamaya konmaya başlanmıştı. El Hac Ömer'in bileğini cephede bükemeyen bazı karanlık güçler özellikle yerel Müslüman liderleri El Hac Ömer'in saltanat ve güç peşinde olduğuna, kendilerinden sonra kendisi dışındaki diğer Müslümanları yok edeceğine ikna ederek kışkırttılar.

Bu kışkırtmalar sonuç verdi ve El Hac Ömer, yine bir ku-

El Hac Ömer, ele geçirdiği şehirlerde bilhassa yoğun şekilde köle ticaretinin yapıldığı bölgede kölelere hürriyet veriyordu. Bu durum özellikle putperestler arasında kendisine karşı ilginin artmasını sağlamıştı. Onun cihat hareketi, Fransız sömürgeciliğine karşı Batı Afrika'nın hürriyet mücadelesi olmuştu.

şatmanın başında iken ardı ardına birkaç isyanın patlak verdiğini öğrendi. Hemen oğlu Ahmed'i kuşatmaya komutan bırakarak isyanı bastırmak üzere harekete geçti. İsyandar ardı ardına geliyor ve onu zorluyordu. Tam sekiz ay kadar devam eden bu karışıklıklar sırasında ordusu ağır kayıplar verdi. Sekiz ayın sonunda isyan iyice kontrolden çıktı. Göçebe Tuaregler karşısında yenilgiye uğrayınca geri çekilmek zorunda kaldı. Ardından Tuareglerin, Magriplilerin ve Fulanilerin ortaklaşa düzenlediği bir saldırı sırasında ordusu dağıldı. Bunun üzerine El Hac Ömer, Degembere'de bir mağaraya sığındı ancak isyancılar sığındığı mağarayı barutla havaya uçurunca El Hac Ömer burada hayatını kaybetti.

Onun ölümünden sonra isyanlar devam ederken oğulları arasında da rekabet başladı. Bu nedenle devlet parçalanmaya başladı. Halefleri kurulan otoriteyi devam ettirmek istese de başarılı olamadılar. Tam bu noktada askerî kuvvetlerinin çoğu Afrikalı muhaliflerden meydana gelen Fransızlar, El Hac Ömer'in kurduğu İslam devletine ait tüm toprakları ele geçirdiler.

Batı Afrika'nın büyük manevi ve siyasi liderlerinden biri olan El Hac Ömer; komutanlığı, siyasi liderliği ve Müslüman âlim kişiliğiyle tarihte iz bırakmıştır. Onun sömürgeciliğe karşı direnme mirası, Afrika'da günümüze kadar süren bir ilham kaynağı olmuştur. ■

BİR İMKÂN VE İMTİHAN OLARAK ERGENLİK

İnsanoğluna ikram edilen ilk nimet bir varoluşun ve hayatın sahibi olmasıdır. İkinci olarak ona insanlık nasip olmuştur. İnsan hayatı; birbiriyle çelişkili gibi görünen ancak büyük bir ahenk içerisinde ilerleyen aşamalardan oluşur.

Hayat bütün aşamalarıyla güzeldir. Anne karından itibaren bebeklik, çocukluk, ergenlik, gençlik ve hayatın diğer aşamaları kendine has özellikleri ile birbirini tamamlar. Âdem ve Havva çocuklarına düşen görev, beşer olarak geldikleri dünyadan aşama aşama Hz. İnsan olarak ayrılabilirdir.

Ergenlik döneminin olumsuzluklarına odaklanarak hayatın bu önemli evresini sorun ve stres kaynaklı yorumlamak ergenlerle iletişimde karşılaşılan kazaların temelini oluşturur. Tam aksine ergenlerin ve gençlerin itiraz etme ve sorgulama kabiliyeti, heyecan duyma ve tutkulu olma enerjisi, hayal ve umut etme potansiyeli dünyaya iyiliklerin egemen olması için ciddi bir imkân olarak görülmelidir. Zira insan fitratında asıl olan iyiliktir. Peygamberler başta olmak üzere dünya üzerinde büyük dönüşümleri gerçekleştirmek isteyen herkes bu imkândan istifade ederek yol almıştır.

Gerek anne babaların gerekse din görevlisi, öğretmen gibi gençlerle iletişim kurma görevi üstlenen meslek mensuplarının öncelikli görevi kendi ergenlerini tanıyabilmektir. Çünkü insanları kategorize eden kalıp yargılar Yüce Allah'ın her insana lütfettiği özgünlük ve özellik karşısında çoğu zaman darmadağın olmaktadır. Zira her ergen Rabbinin ona verdiği kabiliyet ve yeteneklerle özel ve güzeldir.

Ergenlik dönemi bir kişilik oluşturma ve kimlik kazanma evresidir. Değer ve anlam duyguları bu dönemde gelişir. Bu evrenin sağlıklı bir şekilde işletilmesi, doğuştan sahip olunanlara

ilave bir değer aktarımı ve doğru örnekliklerin sunulması ile mümkündür. Bu açıdan ergen olmak zorsa şayet ergenlerin anne babaları, hoca ve öğretmenleri olmak daha da zordur; yüksek bir farkındalık ve bilinç düzeyini gerekli kılar. Burada bireysel bir bilinçten ziyade toplumsal bir bilinci kastettiğimiz aşikârdır. Zira gençliğe değer vermeyen, hayatı gençler ile değerli kılmayı başaramayan toplumlar geleceğe dair söz söyleyemezler.

Ergen; fırtınalı bir gecede, dalgalı bir okyanusta rotasını kaybetmiş sürüklenen bir gemiye benzer. Hoşgörünüz ve sabrınızla o geminin yolunu bulup insanlığı geleceğe taşımasını kolaylaştırabilirsiniz. Burada bize düşen kolaylaştırıcı olmak ve rehberlik yapmaktır. Yükü taşıma görevi ergenlerin görevidir. Herkes tercihleri ile sınanır. Hz. Peygamber (s.a.s.) de müyessir (kolaylaştırıcı) ve muallim olarak dünyada bulunduğunu (ve bulunmamız gerektiğini) söylemiştir. (Müslim, Talak, 29.)

Ergen, elinden tutup kendi doğrularımız istikametinde sürükleyebileceğimiz bir nesne değildir. Aksine bize düşen kol kola yürümek, hem öğretmek hem öğrenerek hayatı beraber göğüslemektir. Özellikle hızlı dijitalleşme bizleri çağımızın göçmeni hâline getirmiş ve bu durum kabul edelim ya da etmeyelim bizi bu çağın yerlileri olan ergenlere muhtaç kılmıştır.

Ergen için fiziksel görünüm çok önemlidir. Buldukları ortamlarda herkesin kendilerine baktığı ve özel olarak ilgilendiği hissine kapılırlar. Bu süreç uzun süre ayna karşısında vakit geçirmelerine, dış görünüş ve kıyafetlerine dikkat etmelerine sebebiyet verir. Bu süreçte onlara her hâlleriyle değer verdiğimizizi göstermeli, tabii hâlleriyle de onları sevdiğimizi hissettirmeliyiz.

Ses tellerindeki gelişme sebebiyle ergen ses tonunu ayarlayamaz. Bu durum, karşısındaki insana bağıyor izlenimi verir. Ergen ise normal bir konuşma yaptığı düşüncesindedir. Hayatın ergenlik döneminde öfke, bağırma, karşı gelme gibi duyguların şiddet kazandığı gerçeği de yadsınamaz. Gerilim anlarında sakin olun. Dilimize yerleşmiş çok yerinde bir kullanım ile “Büyüklik sizde kalsın.” İnatlaşmayı tercih ederek her iki tarafın da kaybeden olacağı anlamsız bir savaşın içerisine girmeyin. Sevgi ve saygı bağını asla koparmayın.

Her insanın bir alarm sistemi vardır. Üzerine bir cisim geldiğinde insanın gösterdiği savunma refleksi ne ise duygusal olarak kendisini saldırı altında hissettiğinde de aynı refleksi gösterecektir. Eleştiri cümleleri özellikle ergeni çok fazla etkilemekte kendisini saldırı altında hissettiği an istemsiz olarak çok sevdiği anne babası, hoca ve öğretmeni bile olsa o da savaşa girmektedir.

Çözüm, öncelikle alarm sistemini devre dışı bırakmaktır. Yani eleştirmeden önce değer ve sevgi cümleleri kurarak yumruklarını sıkmasına fırsat vermemektir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Abdullah b. Ömer’e nasihatte bulunduğu zaman “Abdullah ne iyi bir insan, keşke gece namazlarına daha fazla dikkat etse.” buyurduğu rivayet edilir. (Buhari, Teheccüd, 2.) O hâlde ergenlerle ilişkilerde asla ihmal etmemiz gereken şey “bardağa öncelikle dolu tarafından bakmaktır”.

Ergene yoğun enerjisini kullanabileceği ve rahatlayabileceği imkânlar sunulmalıdır. En az haftada bir kez bedensel olarak iyice yorulup ter atabileceği, yapısına ve fitratına uygun bir spor ya da sanat dalına teşvik edilmelidir.

Ergen öfkelenildiğinde paniğe kapılmayın ve tepki göstermeye kalkmayın! Biraz sakinleştikten sonra kendisini öfkeleniren problemin ne olduğu ve bunu halletmek için uyguladığı yöntemin, yani öfkenin doğru olup olmadığı, başka alternatiflerinin bulunup bulunmadığını konuşun. Üstelik yazımızın başında da ifade ettiğimiz gibi; anne baba ergene bebekliğinden itibaren iyi bir model olmalıdır. Ailede hâkim iletişim dili öfke ise ergen de bu dili kullanacaktır.

İslam dini kusurların araştırılmasını asla tasvip etmez. Bu ahlaki ilke ergenlerle iletişimde de geçerlidir. Kendi evladınız bile olsa sakın ha “hafiyelik” yapmayın. Bir şey yakalama derdi içerisinde olduğunuzda bu ergen tarafından çok kolay hissedilecek ve güven duygusunu sarsacaktır.

Çok fazla eleştiren, çok fazla korku veren anne babaların, hocaların karşılaştıkları şey yalanlardır. Ergen çoğu zaman kendisini yabancı bir şarkı gibi hisseder. Dinleyeni çok ama gerçekten anlayanı azdır. Ergen pek çok olumlu ya da olumsuz davranışı ile aslında “fark edilmek değer görmek istiyorum” mesajı verir.

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Lokman’ın “oğulcuğum” şeklinde hitabı, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) insanlara ismi ile hitap etmeye gösterdiği gayret ve insanları ismini ifşa ederek eleştirmekten kaçınması bizler için birer eğitim ilkesi olarak görülmelidir.

Bütün bunlar insan için ergenliğin büyük bir imkân ve aynı zamanda imtihan olduğu gerçeğini ortaya koyar. Ezcümle insan, hayatının her aşamasında bir diğerine emanet kılınmıştır. ■

O MAHZUN BAKIŞ!

Aydanur İMAT

Amasya Merkez Kur'an Kursu Öğreticisi

Sıcak bir yaz gününde bahçedeki dut ağacına konmuş kuşları ve nağmelerini dinledi. “Hey gidi günler!” diye içini çekti. Başına düşen dut meyvesinin hangi daldan düştüğünü takip ederek ağaçta göz gezdirdi. Dutlar olgunlaşmış ve tatlanmıştı. Bahçede sırkta asılı salatalık çiçeklerine ve meyvelerine baktı. Toplanacak kadar büyümemişlerdi.

Sonra evine girdi. Evde yalnızdı. Abdestini aldı ve öğle namazını kıldı. Tespih çekti, dua etti. Kitaplıktaki Kur'an-ı Kerim'i alarak kaldığı yerden okumaya başladı. Bu zamana kadar kaç hatim yaptığını hatırlamıyordu bile.

Kur'an okumayı çok seviyor, okumadığı günler üzülyordu. Kur'an'a geçtiği ilk kitabını saklıyor ve çocuklarına anlatıyordu. Kitaplığında Kur'an meali ve tefsiri de vardı. Artık meali ile birlikte okumaya başlamıştı.

Zehra, ablası Şeyma ile çocukluktan beri çok iyi anlaşıyordu. Birlikte yer içer, aynı odada uyurlardı. Ablasını çok sever ve onun her şeyini takip ederdi. Onun gibi konuşur ve yürürdü. Hatta onun kıyafetlerini giyer ve ona özenirdi.

Şeyma ikinci sınıfa geçti. Artık yaz Kur'an kurslarına devam ediyordu. Elifba kitabını okuyor, harflerin isimlerini söylüyordu. Geçen yıl şeddeye kadar gelmiş fakat kurs bitmiş-

ti. Bu yıl baştan başlayacaktı. Yeni elifba ile kursa gidecekti. Çok sevinçli ve heyecanlıydı. Arkadaşları ile birlikte koro hâlinde eûzü besmele okuyacak, duaları tekrar edecek, camiye dolduran sesleri tekrar duyacak ve caminin bahçesinde oyunlar oynayacaktı. Duygularını kardeşi Zehra'ya ballandıra ballandıra anlatıyor fakat ona birlikte gidelim diye teklif etmiyordu.

Zehra içini çekti. “Ben de giderim, bana da elifba verirler, ben de okurum.” diye düşündü. Acaba olur muydu? Kurs hocası onu kabul eder miydi? Ablası ile birlikte kolunun altında kitabı ile kursa gittiğini hayal etti. Çok mutlu oldu. Sevincinden hopluya zıplaya ablasının yanına koştu.

Ertesi gün kurs başlayacaktı. Annesine, “Ben de kursa gitmek istiyorum ama kitabım yok.” dedi. Annesi “Bakarız.” deyip geçiştirdi. Fakat Zehra ısrarcıydı. İlle de “Kursa gideceğim.” diye ağlamaya başladı. Ablası geçen seneki elifba kitabını ona verdi ve hazırlıklar tamamlandı.

Sabahleyin Zehra, ablası Şeyma'dan önce uyanmış ve kıyafetlerini giymişti. Kitabını da alarak kahvaltı sofrasına oturdu. Birlikte kahvaltı yaptılar. Anneleri Şeyma'ya kardeşi ile ilgili bazı tembihlerde bulundu. Ona yardımcı olmasını, kursa gelip giderken kardeşini yanından ayırmamasını söyledi. Erkenden kursa gitmek üzere yola koyuldular.

Kursa erkenden ulaştılar. Birkaç çocuk gelmişti. Onları görünce bir araya geldiler ve birlikte hocayı beklemeye başladılar. Gelenler on kişiden fazlaydı. Bazıları babasıyla bazıları da annesiyle gelmişti.

“Hoca geliyor!” dedi öğrenciler. Herkes ayağa kalktı ve kursun kapısına doğru yaklaştı. Hoca kapıyı açtı ve “Hepiniz hoş geldiniz. Bu sene yedi yaşından büyükleri alıyoruz. Yedi yaşından küçük olanlar kursa devam edemeyecek.” dedi.

Zehra, gürültüden ne olduğunu anlamadı. Ablasına baktı, göz göze geldiler. Ablası üzgündü. Bazı öğrenciler içeri girdi. Bir kısmı

dönüp gitti. Zehra, ablasına “Haydi girelim.” diye seslendi. Ancak Şeyma, ona bu sene kursa gelemeyeceğini söyleyince donup kaldı. Bir anlam veremedi. Dudakları büzüldü ve gözleri sel olup aktı. Ablası ona eve gitmesini söyledi. Zehra, bir hocaya bir kitabına baktı, kurstan gözünü ayıramadı.

Kurs hocası içeri girmeden ona doğru yaklaşarak durumu anlatmaya çalıştı. Hocasına, bu tavrından dolayı öyle bir bakışla baktı ki hoca duygulanarak sınıfa girdi. Bu yasak, minik gözlerden mahzun gözyaşı olarak aktı.

Zehra, bu kararı kabul edememiş, içine sindirememişti. Koltuğunun altındaki kitabına sımsıkı sarıldı. Dimdik ayaktaydı; kararlı, azimli ve hazırды.

Zehra, hemen eve gidemedi. Bu yasak ona çok dokundu. Acaba onu neden kursa kabul etmemişlerdi? Hâlbuki ablası içerideydi. Bu sene beş yaşındaydı. “Ben de büyüdüm.” diye düşündü. Ayak parmaklarının ucuna basarak boyunu uzattı. Kendince yeterliydi. Karışık duygular içinde sağa sola bakarak bir çıkış yolu aradı.

Zehra hemen eve koştu. Annesini de alarak kursa geldi ve tekrar hocanın karşısına dikildi. Artık annesi yanında olduğu için daha güçlüydü. Mutlaka sınıfa girecekti. Kur'an öğrenecek, ablası gibi ders çalışacaktı.

Hoca, Zehra'nın annesine durumu tekrar anlattı. Ancak Zehra'nın bu olanları anlaması beklenemezdi. Kalbindeki Kur'an öğrenme aşkı, hocasını çok etkiledi. Onu hiçbir güç geri gönderemezdi. Artık kursun kapıları sonuna kadar açılmıştı.

Zehra, kısa zamanda Kur'an öğrendi. Arkadaşları onu çok sevdi. Anne babası da ona ve ablasına hediyeler aldı. O, artık amacına ulaşmıştı.

Hocası, onun bu azim ve kararlılığına hayran oldu. Gözleri doldu, “Ey Allah'ım! Bütün çocukların minik kalplerine Kur'an sevgisini yerleştir ve sayılarını artır!” diye dua etti. ■

BİR İSLAM ŞAHİDİ

KURTUBA ULUCAMİİ

Büşra Nur GÜLER

İstanbul Üsküdar Kur'an Kursu Öğreticisi

Endülüs'ün fethi

Nuh tufanından hemen sonra (İbn İzârî, el-Beyânü'l-muğrib fi ahbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib, II, s. 1.) Fenikeliler tarafından, Atlas Okyanusu iklimiyle Vadilkebir (Guadalquivir) nehrinin kıyısında kurulan, MÖ II. yüzyılda Roma hâkimiyetine girdikten sonra Romalı soyluların iskânı, kıymetli madenleri ve bereketli topraklarıyla

Güney İspanya'nın en önemli şehirlerinden biri hâline gelen Kurtuba, MS V. yüzyılda Vandalların, VI. yüzyılda ise sırasıyla Bizans'ın ve Vizigotlar'ın hâkimiyetine girmiştir. Vizigot krallarının sefahate dalıp halkı ağır vergiler altında ezmelerini taht kavgaları takip etmiş, Ariusçu olan bu kralların, kilise baskısı sebebiyle Katolikliği benimsemek

durumunda kalmaları ülkedeki Yahudi nüfusun zorla Hristiyanlaştırılmasını beraberinde getirmiştir. 616-711 yılları arasında ülkede Yahudiliğin tamamen yasaklandığı bu süreç toplum içerisinde yeni çatışmaları tetiklemiş, halkın huzur ve refah arayışı ile Sebte hâkiminin desteği İberya Yarımadası'nı, İspanya kapılarını Müslümanlara

Mağrip fetihleri tamamlanınca Endülüs'ün yolu açılmıştır. Musa b. Nusayr'ın azatlısı Tarık b. Ziyâd komutasında Mâleka (Malaga), İlbîre (Elvira) ve Kurtuba (Córdoba) şehirlerinin fethi Fransa topraklarına ulaşan yeni güzergâhın habercisi olmuş (İbn İzârî, II, s. 6-16; Makkarî, Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endelüsü'r-ratîb, I, s. 233-243; Mehmet Özdemir, Endülüs, DİA, XI, 211-212.), tebaanın haklarını adaletle teslim eden, idari, ilmî, sosyal ve kültürel gelişmeleri besleyen, yenileyen sekiz asırlık İslam hâkimiyeti, Endülüs kültürü ve medeniyetiyle Avrupa tarihini de şekillendirmiştir.

Endülüs Emevi hilafetinin başkenti: Kurtuba

Abbasi ihtilalinin kendisini bekleyen sonucundan kaçarak Endülüs'e sığınan, 756 yılında da Endülüs Emevi Devleti'ni kuran I. Abdurrahman, yüzüğüne hakkedilmiş "Abdurrahmân bi-kazâillâhi râzın (Abdurrahman Allah'ın hükmüne razıdır.)" (İbn İzârî, II, s. 57.) ilanının emniyetiyle Kurtuba'yı başkent ilan etmiş, bu mühim adım şehri batı İslam dünyasının merkezi hâline getirmiştir. Halife 786 yılında, Vadilkebir kıyısında Şam hasretinin simgeleri hâline gelen saray ve müstemilatının hemen yanında seksen bin dinar harcayarak Endülüs mimarisinden günümüze ulaşan en mühim yapıyı oluşturan Kurtuba Ulucamii'nin (Kurtuba Cami-i Kebiri) inşasını başlatmış, zaman içerisinde batı Avrupa'nın en büyük, cadde aydınlatması ve hamamları

olan yegâne başkenti, Bağdat, Kahire ve İstanbul'un muadili, kara ve deniz ticaretinin düğümlendiği ilim, kültür ve medeniyet şehri Kurtuba'nın (Thomas B. Irving, Kurtuba, DİA, XXVI, 451-453.) gelişen statüsünün, bölgedeki Emevi hilafetinin ve İslam iktidarının mekân kalıbındaki ifadesi Kurtuba Ulucamii olmuştur.

Kurtuba Ulucamii

Tabiinden yirmi sekiz kişinin kible temelini attığı cami (Makkarî, I, s. 288.), dikdörtgen, sütunlu ve avlulu planıyla Emeviyye Camii örnek alınarak inşa edilmiştir. Devşirme malzemelerin oluşturduğu çok renkli granit, mermer sütun ve sütun başlıklarında Vizigot ve antik Roma etkisi görülen bu ilk yapı, kible duvarına dik 11 sahnadan ibaretken tadilat yanında şehrin inkişâfı ve artan nüfusun getirdiği mekân ihtiyacına paralel olarak kible duvarına ve harime ilave edilen sütunlarla II. Abdurrahman, II. Hakem ve II. Hişam dönemlerinde üç aşamalı olarak genişletilmiştir. Son genişletme ile 19 sahnı ve 1293'ü bulan sütun sayısı ile cami, Samerra Ulucamii ve Ebu Dülef Camii'nden sonra devrin en büyük üçüncü camii unvanını almıştır.

Alt katta at nalı, üst katta yarım daire olarak çift kat kemer sistemiyle yükseltilen, oymalarla süslü, Turtûşe'den taşınan ağaçlardan mamul ahşap tavanı kapatan düz damda her bir sahnın üzeri üçgen çatı ile birbirinden ayrılmıştır. İslam mimarisin-

açan önemli unsurları oluşturmuştur.

Kuzey Afrika'yı Avrupa'ya bağlayan bu önemli köprü, Mağrip fetihleri öncüsü Ukbe b. Nafi'in Atlas Okyanusu kıyısında seslediği bir fetih niyazı olarak kalmış, Emevilerin İfrîkiye valiliğine sırasıyla atanan Hassân b. Numân ve Musa b. Nusayr tarafından

de bir ilki teşkil eden, eşsiz panoların çevrelediği hücre biçimindeki sekizgen mihrap, II. Hakem'in Bizans'tan getirttiği bir usta marifetiyle İstanbul menşeli mozaiklerle bezeli muhteşem bir mihrap önü kubbesi ile örtülmüş, her iki tarafına yerleştirilen kaburgalı kemerler üzerine yükselen, doğal ve yapay aydınlatmayı kademelendirmeye de yardımcı kubbeler, yonca ve dilimli kemerlerle ayrılan maksureyi daha da belirgin hâle getirmiştir. İlk yapıda harimin ortasına tekabül eden ve diğerlerinden daha geniş olan merkezî sahnın bağlandığı mihrap nişi ve mihrap kemeri ise oyma mermer, mozaik, bitkisel motifler ve hatla bezelidir. Şebekeli pencereler, yıldız ve bitkisel motiflerle ön plana çıkan iki yan mihraptan sağdaki saraya açılan Sabat Kapısı, soldaki ise Hz. Osman'ın mushafının da muhafaza edildiği beytülmaldir. II. Hakem tarafından sandal ağacı, abanoz ve fildişinden yedi yılda imal ettirilen, kıymetli taşlar ve altın çivilerle müzeyyen, bugün yerinde olmayan dört tekerlekli eşsiz minber mihrabın sağında yer almıştır.

Minaresi olmayan ilk yapının avlu kapısı bitişiğine I. Hişam bir minare ekletmiş, III. Abdurrahman ise onu sünger taşından, cephesi müzeyyen dört köşe, kırmızı ve mavi zeminin altınla işlendiği, iki merdivenli muhteşem bir minare ile yenilemiştir. Bugün yerinde portakal ağaçları olan revaklı avlu caminin kuzeyindedir. Kurtuba Ulu-

camii, taş ve tuğlanın münavebeli olarak kullanıldığı, payanda destekli yüksek duvarlı kale görünümüyle Sîdî Ukbe Camii'ni andırırken özgün, zarif ve göz alıcı detaylarının zenginleştiği bir mimari üslup olarak Medînetüzzehra Sarayı gibi pek çok yapıya, bilhassa Muvahhid ve Murâbit mimarisine öncülük etmiştir. (Makkarî, I, s. 545-556; Engin Beksaç, Kurtuba Ulucamii, DİA, XXVI, 453-454; Feyza Yıldırım, Kurtuba Ulucamiinin Tezyinatına Genel Bakış, s. 22-215.)

Temelleri, tabiinin bereketli elleriyle kazıldığından Câmî-i A'zam, Câmî-i Mübarek olarak da anılan Kurtuba Ulucamii Endülüslü Müslümanların gözünde daima ayrıcalıklı bir yerde olmuş, ramazan ayı, mübarek gün ve gecelerde sevincin, ülkenin pek çok yerinden camiye akın eden Müslümanların gönül dünyalarının birer nişanesi olarak avizelerdeki bütün kandiller yakılmış, minare fenerlerle donatılmıştır.

(Makkarî, I, s. 551; Mehmet Özdemir, Endülüs Müslümanları, s. 86.) V. Abdurrahman'ın hilafetini bu camide ilan ettiğine, daima camide asılı duran sefer sancağının birlikler yaz kış seferlerine çıktıklarında onlar dönünceye kadar caminin bir diğer duvarına asıldığına, bünyesindeki eşsiz kütüphaneye ve beytülmale bakılırsa cami idari, askerî, sosyal ve kültürel hayatın da nabzını tutmuştur. II. Abdurrahman caminin hemen yanına Müslüman ve gayrimüslimlerin ücretsiz olarak eğitim aldıkları yükseköğretim kurumunu kurmuş, Avrupa kralları

yakınlarını burada okutmuş, bu kültür müesseseleri ulemayı doğudan batıya çağırarak, doğuda yazılan ve tedavülde olan pek çok eser Endülüs'e taşınmıştır.

Yürütülen eğitim faaliyetleri için birçok arazi ve akar vakfedilen caminin talebeleri binleri bulan, şeri ilimler yanında matematik ve astronominin de okutulduğu ilim halkalarında muhaddis Bakî b. Mahled ve Ebû Ali el-Gassânî, tefsir ve kıraat âlimi Mekkî b. Ebû Tâlib, şiir ve lügat âlimi İflîlî, astronom ve matematikçi İbnü's-Saffâr gibi nice ulema ders vermiş (Şevket Yıldız, Kurtuba (VIII-XIII. Yüzyıllar), s. 165-172.), İbn Hazm'ın da iştirak ettiği şiir meclisleri düzenlenmiştir. İmam hatipleri arasında sayılan kâdilcemâa İbn Zekvân, Mâlikî fakih ve muhaddis İbnü't-Tallâ, dede Ebu'l-Velîd İbn Rüşd, hadis ve nahiv âlimi İbn Hayr ve niceleri Kurtuba halkını irşad etmiştir.

Endülüs Emevi Devleti'nin sükûtu, ülkedeki Müslümanların giriştiği iktidar mücadelesi ve iç zaaf, Hristiyan İspanyolların reconquista (yeniden fetih) idealini hayata geçirmeyi kolaylaştırmış, 1235 yılında Kastilya ve Leon kralı III. Fernando tarafından kuşatılan şehir 1236'da teslim olmuştur. Kurtuba düşmüş, düşüşün simgesi olarak Kurtuba Ulucamii'ne haç asılmış, İslam tarihinin bir altın sayfası kapanmıştır. Şehrin zaptı esnasında caminin kütüphanesi yok edilmiş, kitaplar arasında Hz. Osman'ın Mushaf'ı da yakıl-

miştir. Tamamlandığında sayıları yirmi biri bulan, kemerli nişler ve bitkisel motiflerle bezeli, cuma geceleri çevreye ud ağacı ve amber buhurlarının yayıldığı kapılarının bir kısmı örülerek kapatılmıştır. 1523'te sütun ve kemerlerinin ekseriyeti, 1583'te minaresi yıkılan ve yerine çan kulesi dikilen caminin ortasına kilise yerleştirildiğini gören İspanya Kralı V. Karl, "Yapmak istediğiniz şeyden haberdar olsaydım yapamazdınız. Bu yaptığınızı her yerde bulabilirsiniz fakat bu yapıyı dünyanın hiçbir yerinde bulamazsınız." diyerek esefini dile getirmiştir. (R. Hillenbrand, "Medieval Cordoba as a Cultural Centre", *The Legacy of Muslim Spain*, s. 134-135.) 1931'de idareden güçlkle izin alarak camide namaz kılan Muhammed İkbâl'in yazdığı Mescid-i Kurtuba şiirindeki "Ey Kurtuba Camii, senin varlığın aşktandır / Aşk büsbütün devamlılıktır, onda fânilik yoktur." (Cebraîl'in Kanadı, s. 111.) dizeleri, dünya Müslümanlarının hicran, hasret ve ümidinin bir nişanesi olmalıdır. Avlusunu çevreleyen portakal ağaçları arasında, belki de temelleri atılırken edilen duaların bereketiyle hâlâ Mezquita (Mescid) olarak anılan bu abidevi yapı, yaklaşık beş asır süren coşkun günlerinin aksine bugün sessiz bir katedral ve müze olsa da mihrap kemerine mozaiikle işlenmiş "O, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'tır. O mülkün gerçek sahibi, kutsal (her türlü eksiklikten uzak), barış ve esenliğin kaynağı, güvenlik veren, gözetip ko-

ruyan, mutlak güç sahibi, düzeltip ıslah eden ve dilediğini yaptıran ve büyüklükte eşsiz olan Allah'tır. Allah onların ortak koştuklarından uzaktır." (Haşr, 59/23.) ayetinin ve duvarlarını süsleyen nice ayetlerin gölgesindeki emniyetle ziyaretçilerine hakikati, muktedir Endülüs Müslümanlarını, İslam'ın öncü günlerini hatırlatmaya devam etmektedir. ■

KİTAPLIK

KENDİNE GEÇ KALMA

| Hilal KOÇ HANCI

İnşanoğlu başı sonu belli bir zamana kayıtlı dünyada yaşamını sürdürür. Her sabah yeni bir güne gözlerini açıp türlü türlü uğraşlarla akşama varır. “Vakit nakittir.” der atalarımız, en değerli sermayemizin önemine dikkat çekmek için. Sermayesini nasıl kullanacağı bir tüccar için ne denli mühimse insanın ömrünü nasıl sürdürdüğü de en az o kadar önemlidir. Eğitimden iş hayatına, aileden sosyal çevreye uzanan birçok alanda üstlenilen görevler arasında bocalayan insan, zaman zaman bir yerlere geç kalmanın baskısı altında hisseder kendini. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan Esra Kalpakçı'ya ait Kendine Geç

Kalma, akıp giden hayatın karşısında davranışlarımıza ve nihai hedeflerimize ilişkin bir farkındalık kazandırmayı amaçlıyor.

İnsanın geçmişi geri getirme şansı olmadığı gibi geleceği de bilebilmesi mümkün değildir. Elinde kalan yalnızca bugündür ve hayıflanmalardan kurtulmanın en iyi yolu her anı olabildiğince iyi değerlendirmektir. “Güzel bir niyetle doğru bir kalpten taşan söz, yolunu şaşmaz ve şeytana fırsat vermeden salimen kardeşinin gönlüne ulaşır.” diyor yazar Esra Kalpakçı. Kendine İyi Bak adlı kitap bu niyetle kaleme alınmış otuza yakın yazıdan müteşekkil. Sözün ne denli sorumluluk gerektirdiğini vurgulayan bir yazı ile başlayan kitapta muhtelif konular akıcı bir dil ve samimi bir üslupla ele alınmış. Konular ile ilgili ayet-i kerimeler okuyucunun

ilgisine sunulurken ibretlik hikâyeler ve günlük yaşamdan örneklerle yer verilmiş olması da dikkati canlı tutuyor. “İyilikleri Çoğaltma Vakti”, “Tanışıyor Muyuz?”, “Kalbin Emniyeti: İffet”, “Zarafet Deyince”, “Niye Yorgunuz Bu Kadar?”, “Vekil Olarak Allah Yeter” kitapta yer alan dikkat çekici başlıklardan sadece birkaçı.

“İstila ruhlu ayrık otlarından kurtulmanın çaresi bahçeyi özenle ve sevgiyle dikilmiş fidelerle donatmaktır.” diyen yazar, bir bahçeyi güzel kılmanın yolunu gösterirken aynı zamanda insana fillerinin sorumluluğunu üstlenen bir varlık olduğunu anımsatıyor. Kendine Geç Kalma, hayatın baş döndürücü akışında durup bir soluklanma ihtiyacı hisseden okurlarına bildiklerini hatırlatıp bilmediklerine ışık tutarak anlamlı bir hayat yaşamayı teklif ediyor. ■

DIYANET TV

Peygamberler Şehri KUDÜS

Pazar | 22.00
YENİ BÖLÜM

frekanslar

4A (HD)

FREKANS: 12.380

POL: DİKEY (V)

SEMBOL: 27.500

FEC: 3/4

JHD YAYIN

4A (SD)

FREKANS: 12.422

POL: YATAY (H)

SEMBOL: 30.000

FEC: 3/4

JSD YAYIN

Digitürk - 69. kanal

tvün - 49. kanal

Canal+ - 104. kanal

Hublo - 555. kanal

TV+ - 133. kanal

 diyanettv

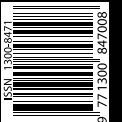
 diyanettv

 diyanettv

 diyanettv

“Hep birlikte Allah’ın ipine sımsıkı sarılın; bölünüp parçalanmayın. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın...”

(Âl-i İmran, 3/103.)

FIYATI: 10 TL